

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.2. Strefa społeczna

2. Uruchomiono szereg nowych kierunków studiów. Obejmują one zarówno kierunki artystyczne (w tym: jazz i muzyka rozrywkowa, malarstwo, grafika), jak i związane ze zdrowiem publicznym, kosmetologią, bezpieczeństwem, historią, pedagogiką, politologią, filologiami, poprzez ekonomię, administrację, socjologię, kształtowanie terenów zielonych, turystyką i rekreacją, zarządzanie (w tym przedsiębiorstwem przetwórstwa rolnego), astronomię, biologię, architekturę wnętrz, elektronikę, fizykę, budownictwo, mechanikę, ochronę i inżynierię środowiska, automatykę, wychowanie fizyczne i wiele innych.
- Kierunki te są wyznacznikami nowoczesności i innowacyjności dla terenów przygranicznych. Istotną rolę odgrywają także uczelnie związane bezpośrednio ze współpracą międzynarodową, a głównie polsko-niemiecką, zlokalizowane we Frankfurcie n/Odrą i Słubicach.

Na terenie województwa lubuskiego działają:

- a) Uniwersytet Zielonogórski w Zielonej Górze (o bardzo różnorodnych kierunkach nauczania i badań),
- b) Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa – Gorzów Wielkopolski, Sulechów,
- c) Zachodnia Wyższa Szkoła Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Jana Pawła – Zielona Góra,
- d) Wyższa Szkoła Biznesu – Gorzów Wielkopolski,
- e) Łużycka Wyższa Szkoła Humanistyczna w Żarach,
- f) Wyższa Samorządowa Szkoła Rolnicza w Kamieniu Małym,
- g) Lubuska Wyższa Szkoła Zdrowia Publicznego w Zielonej Górze,
- h) Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny Wydział Ekonomii w Zielonej Górze,
- i) Wyższa Szkoła Biznesu, Instytut Rozwoju Kadr i Gospodarki w Gorzowie Wlkp.
- j) Wyższa Informatyczna Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wlkp.,
- k) Wyższa Samorządowa Szkoła Zawodowa w Kostrzynie n/Odrą,
- l) Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Zielonej Górze,
- m) filia Uniwersytetu A. Mickiewicza z Poznania w formie Collegium Pollonicum w Słubicach,
- n) filia Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu,
- o) Uczelnie Katolickie: Instytut im. E. Sztajna w Zielonej Górze, Seminarium w Paradyżu.

Wyższe uczelnie spełniają wielką rolę kulturotwórczą w rejonie przygranicznym.

Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Ilość i rozmieszczenie placówek ochrony zdrowia i opieki społecznej przedstawia się następująco:

Tabela 21. Stacjonarna opieka zdrowotna

Wyszczególnienie	2008	2005	2006
	zakłady, stan w dniu 31.XII.		
szpitale ogółem	21	23	21
zakłady opiekuńczo-lecznicze		14	15
zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze		2	2
hospicja		3	4
Łóżka w zakładach			
szpitale ogółem	4445	4329	4233
zakłady opiekuńczo-lecznicze		367	379
zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze		35	33

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.2. Strefa społeczna

hospicja		459	558
----------	--	-----	-----

Dane z Rocznika Statystycznego woj. lubuskiego, 2008.

Lubuskie Centrum Zdrowia Publicznego mieści się w Gorzowie Wielkopolskim.

Szpital wojewódzkie funkcjonują w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze – są to samodzielne Publiczne Zakłady Opieki Zdrowotnej.

Oprócz Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej (do których zaliczone są powiatowe szpitale) działają Niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej, jak „Szpital na Wyspie” w Żarach, ZOZ „MSWA” w Zielonej Górze.

Funkcjonują także szpitale o charakterze specjalistycznym, jak szpitale psychiatryczne dla nerwowo i psychicznie chorych (Cibórz, Międzyrzecz), Lubuski Szpital Specjalistyczny Pulmonologiczno - Kardiologiczny (Torzym), Szpital Rehabilitacyjno - Leczniczy dla Dzieci w Wojnowie (Kargowa).

Szpital o charakterze ogólnym działają w: Słubicach, Żaganiu, Świebodzinie, Sulechowie, Sulęcinie, Szprotawie, Międzyrzeczu, Krośnie Odrzańskim, Gubinie, Nowej Soli, Drezdenku, Wschowie.

Na terenie województwa funkcjonują także:

- a) placówki opiekuńczo-wychowawcze dla dzieci i młodzieży o różnym profilu działania,
- b) placówki wsparcia dziennego: opiekuńcze i specjalistyczne

Pomoc społeczna stacjonarna realizowana jest w domach i zakładach dla osób w podeszłym wieku, niepełnosprawnych intelektualnie, przewlekłe chorych, niepełnosprawnych fizycznie, matek z małymi dziećmi i osób bezdomnych.

Województwo lubuskie posiada znakomite walory przyrodnicze dla lokalizacji placówek pensjonatowych i domów opieki dla osób starszych, ośrodków rehabilitacyjnych różnego typu. Zabudowa wiejska sprzyja również rozwojowi tego rodzaju usług,

Na szczególne zainteresowanie zasługuje fakt pogłębiającego się ubóstwa w niektórych kręgach społeczności województwa, o czym świadczy wzrastająca ilość osób korzystających z pomocy społecznej w różnej formie, głównie na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych.

Na terenie całego województwa należy podejmować działania zwiększające aktywność zawodową i powstawanie nowych form zarobkowania, między innymi przy obsłudze ruchu turystycznego i w ośrodkach wypoczynkowych.

Rozbudowy wymaga sieć placówek podstawowej opieki zdrowotnej na terenach wiejskich, w tym szczególnie dla dzieci.

Kultura

1. W ostatnich latach obserwuje się niepokojący proces zmniejszania się ilości bibliotek i punktów bibliotecznych, oraz obniżanie ilości czytelników. Postępujący zanik placówek bibliotecznych, w tym w znacznym stopniu na obszarach wiejskich, jest to zjawisko niekorzystne, ponieważ na wsi biblioteka stanowi często ważny ośrodek animacji życia kulturalnego,
2. Muzea i oddziały muzealne posiadają zróżnicowany profil działalności, zarówno archeologiczny, artystyczny, etnograficzny, jak i historyczny, martyrologiczny, przyrodniczy, regionalny (największa liczba). Zróżnicowane profile mogą stanowić istotną pomoc w procesie dydaktycznym. Należy dążyć do zwiększonego udziału młodzieży szkolnej w ilości zwiedzających,
3. Systematycznie wzrasta ilość wystaw i ekspozycji organizowanych przez galerie sztuki. Powoduje to, zwiększone zainteresowanie sztuką i wzrost liczby osób je odwiedzających;

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.2. Strefa społeczna

4. Działające na terenie województwa lubuskiego teatry dramatyczne i filharmonie, to bardzo istotne instytucje w rozwoju kultury (przedstawienia i koncerty o zróżnicowanym repertuarze) szerzące wiedzę i wrażliwość muzyczną mieszkańców;
5. Na terenach wiejskich życie kulturalne organizują domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice. Zakres świadczonych tam usług to m.in. pracownie specjalistyczne, kursy, zespoły artystyczne, imprezy regionalne;
6. W województwie lubuskim (podobnie jak w całym kraju) obserwowany jest proces likwidacji kin.

Handel, gastronomia, magazyny, targowiska

1. Sieć handlowa na terenie województwa lubuskiego jest rozbudowana, obejmując różne rodzaje obiektów o zróżnicowanym standardzie i powierzchni. Ilość placówek ulega stałemu wzrostowi.
2. W miastach dominują domy towarowe, domy handlowe, supermarkety i hipermarkety, sklepy wyspecjalizowane.
3. Rozbudowana drobna sieć handlowa (zatrudniająca do 10 osób) występuje zarówno w miastach, jak i na terenach wiejskich.
Sieć handlowa w zasadzie zaspokaja potrzeby mieszkańców poszczególnych jednostek osadniczych z tym, że niezbędny jest proces stałej modernizacji tych placówek.
4. Wzbogacania ilościowego jak i oferowanego asortymentu wymaga sieć handlowa i gastronomiczna położona na szlakach turystycznych i w miejscowościach wypoczynkowych.
5. Uznaje się za niezbędne zwiększanie ilości małych placówek gastronomicznych nastawionych na obsługę ruchu turystycznego i wypoczynkowego, a także prowadzących catering.
6. Następuje stałe zmniejszanie się ilości placówek typu magazyny i składowiska, przy jednoczesnym wzroście liczby silosów i zbiorników.
7. Rozbudowa sieci połączeń komunikacyjnych może wywołać potrzebę urządzania magazynów i silosów przystosowanych do magazynowania i dystrybucji towarów związanych z importem i eksportem. Takie obiekty muszą jednak odpowiadać podwyższonym standardom i lokalizowane być w rejonach o dobrej dostępności komunikacyjnej.
8. Na terenie województwa działa sieć targowisk stałych i sezonowych. Stanowią one uzupełnienie sieci handlu detalicznego. Targowiska to także wyraz folkloru i turystycznych atrakcji.

Tabela 22. Targowiska
 Stan w dniu 31 XII. 2007

Wyszczególnienie	Targowiska stałe						Targowiska sezonowe ^a (w ciągu roku)	Roczne wpływy z opłaty targowej w tys. zł.
	ogółem	w tym z przewagą sprzedaży drobnodetalicznej	Powierzchnia targowisk w m ²		Stale punkty sprzedaży drobnodetalicznej			
			ogółem	W tym sprzedażowa	ogółem	W tym na targowiskach czynnych codziennie		
Województwo	72	65	403741	202931	5847	4791	149	15917,6
Podregion gorzowski	27	24	151066	47823	3029	2465	58	6711,6
Powiaty								
Gorzowski	6	6	47580	7911	1070	1070	4	3044,7
Międzyrzecki	5	4	9323	3140	166	124	16	449,9
Słubicki	4	4	18270	7726	737	737	4	2104,3
Strzelecko – drezdenecki	3	3	8682	6321	38	31	1	170,2
Sulęciński	3	2	4810	1886	28	28	2	71,1

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.2. Strefa społeczna

Miasto na prawach powiatu								
Gorzów Wlkp.	6	5	62401	20839	990	475	31	881,4
Podregion zielonogórski	45	41	252675	155108	2818	2326	91	9206,0
Powiaty								
Krośnieński	3	3	19890	5948	553	448	5	1482,9
Nowosolski	5	4	14541	6694	165	38	6	482,8
Świebodziński	3	3	9484	9434	129	129	2	76,0
Wschowski	3	3	10850	4622	95	31	-	343,0
Zielonogórski	8	8	5278	4110	33	15	8	139,0
Żagański	6	5	9809	6175	141	136	11	526,7
Żarski	9	9	64613	35457	1263	1263	4	5341,6
Miasto na prawach powiatu								
Zielona Góra	8	6	118210	82668	439	266	55	814,0

Dane z Rocznika Statystycznego woj. lubuskiego, 2008.

a) Liczba targowisk lub miejsc wyznaczonych na ulicach i placach uruchamianych okresowo.

2.3. STREFA KULTUROWA

Bogate dziedzictwo historyczne i kulturowe województwa lubuskiego ma istotny wpływ na możliwości rozwojowe i zagospodarowanie przestrzenne. Ochrona i wykorzystanie tych wartości jest istotną przesłanką dla rozwoju turystyki.

Istniejący „Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2009 – 2012” (z 2008 r.) został wykorzystany dla przeprowadzenia analizy uwarunkowań i diagnozy stanu środowiska kulturowego, które w korelacji z innymi zebranymi materiałami z zakresu zagadnień: przyrodniczych, krajobrazowych, społecznych, komunikacyjnych i infrastrukturalnych były przesłanką dla podjęcia decyzji o możliwościach rozwoju strefy kulturowej.

Rys historyczny rozwoju regionu

Teren województwa lubuskiego o zróżnicowanym atrakcyjnym krajobrazie charakteryzuje się dużą odrębnością historyczną subregionów. W skład województwa wchodzi enklawy w przeszłości związane ze zmiennymi losami tych ziem. Są to:

- a) północna część Dolnego Śląska (powiaty: krośnieński, nowosolski, zielonogórski, świebodziński, żagański),
- b) wschodnie pasmo Dolnych Łużyc (powiat żarski, rejon gubiński w powiecie krośnieńskim),
- c) wschodnia część Ziemi Lubuskiej (powiat słubicki i sulęciński oraz zachodnia część powiatu gorzowskiego) i południowy skrawek Pomorza Zachodniego (powiaty gorzowski i strzelecko-drezdenecki),
- d) zachodni skraj Wielkopolski (powiaty międzyrzecki i wschowski, gminy Babimost i Kargowa w powiecie zielonogórskim oraz gmina Zbąszynek w powiecie świebodzińskim).

Charakterystyka zasobów zabytków materialnych i wartości niematerialnych Województwa

Zestawienia ilościowe

Relatywnie do obszaru kraju, lubuskie należy do najzasobniejszych w zabytki województw. Rozmieszczenie tych dóbr kultury, zarówno w sensie liczbowym, jak i pod względem wartości artystycznych, nie jest równomierne. Korzystniej w tym względzie sytuuje się część południowa obszaru związana w przeszłości ze Śląskiem. Różna przeszłość historyczna zdecydowała też o odmienności form architektonicznych między południem i północą województwa.

Odnosi się to szczególnie do spuścizny kulturowej z okresu średniowiecza, a także do epoki baroku. Zabytki wschodniego pasma terenu, ze strefy wielkopolskiej, mają cechy zbliżone do sztuki śląskiej, a architektura części północnej wykazuje pokrewieństwo z Pomorzem Zachodnim, Nową Marchią i Brandenburgią.

Najcenniejsze zabytki wpisane zostały do rejestru zabytków, który nie jest zamknięty, a w wyniku badań i lepszego rozpoznania mogą się w nim znaleźć dalsze obiekty.

W województwie lubuskim do rejestru wpisanych zostało 3631 zabytków nieruchomych, co plasuje nasz rejon na jedenastym miejscu w kraju. Poniższe zestawienie pokazuje tę liczbę z podziałem na kategorie obiektów (stan na 31.12.2007):

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.3. Strefa kulturowa

Tabela 23. Zabytki nieruchome wpisane do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków

Lp.	Kategoria obiektu	Liczba
1.	Założenia przestrzenne - układy urbanistyczne, ruralistyczne, dzielnice i osiedla, place i ulice (jako wnętrza urbanistyczne), strefy ochrony konserwatorskiej krajobrazu, kanały, linie kolejowe, założenia rekreacyjne i sportowe, miejsca pamięci narodowej	32
2.	Obiekty sakralne - kościoły różnych wyznań, klasztory, dzwonnice, kaplice, kaplice cmentarne, kostnice, kapliczki przydrożne, figury	498
3.	Obiekty budownictwa obronnego - mury obronne, bramy miejskie, forty, arsenały	38
4.	Budowle użyteczności publicznej - siedziby władz, szkoły i internaty, banki, poczty, hotele i pensjonaty, teatry i kina, koszary i więzienia, dworce kolejowe, szpitale i zakłady opiekuńcze, budynki administracyjne zakładów przemysłowych	131
5.	Zamki	22
6.	Pałace - pałace wiejskie (ośrodki dóbr), pałace miejskie (w zespołach rezydencjonalnych)	129
7.	Dwory - dwory wiejskie (ośrodki dóbr), dwory podmiejskie (w zespołach rezydencjonalnych), dwory obronne (wieże mieszkalne)	77
8.	Zieleń - parki pałacowe i dworskie, ogrody dworskie, ogrody willowe (jako elementy komponowanych założeń), parki miejskie, aleje	190
9.	Zabudowa folwarczna - oficyny mieszkalne i gospodarcze (w zespołach), budynki inwentarskie (w zespołach), budynki produkcyjne (w zespołach), budynki mieszkalno-użytkowe pracowników folwarcznych (domki ogrodnika, leśniczego, doktora itp.), pojedyncze obiekty pozostałe po zespołach folwarcznych, spichlerze, magazyny	282
10.	Budynki gospodarcze - wszelkie pojedyncze obiekty gospodarskie w zagrodach wiejskich, spichlerze, magazyny jako obiekty samoistne, poza zespołami folwarcznymi, budynki pomocnicze przy obiektach użyteczności publicznej i domach mieszkalnych	83
11.	Domy mieszkalne - domy, kamienice, chałupy wiejskie, pałace i dwory miejskie, plebanie, wikariaty i organistówki, domy w osiedlach (wyszczególnione w decyzjach przestrzennych), domy w osiedlach robotniczych (wpisane w zespołach zakładów przestrzennych)	1935
12.	Budownictwo przemysłowe - hale produkcyjne w zespołach fabrycznych, warsztaty, obiekty towarzyszące, parowozownie, kotłownie, wieże szybowe w kopalniach, pojedyncze budynki produkcyjne, poza zespołami folwarcznymi (kuźnie, olejarnie itp.), młyny, wiatraki, urządzenia hydrotechniczne, wodociągowe wieże ciśnień, mosty i wiadukty, elektrownie, gazownie i wodociągi	82
13.	Cmentarze - cmentarze komunalne, wojenne, wyznaniowe, kwatery cmentarne, pojedyncze groby i mogiły	50
14.	Inne - ogrodzenia, bramy i kordegardy	82
15.	Razem	3631

Źródło: www.kobidz.pl; Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2009-2012

W prowadzonym odrębnie rejestrze zabytków ruchomych w województwie lubuskim znajdują się 372 wpisy dotyczące pojedynczych dzieł oraz całych zespołów, głównie stanowiących wyposażenie świątyń. Razem rejestrem objętych jest 3524 zabytki ruchome.

W księdze rejestru zabytków archeologicznych dokonano 548 wpisów.

Niezależnie od rejestru zabytków, samorzady zobowiązane są do prowadzenia gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest zbiorem kart adresowych, z których każda określa zabytek nieruchomy i miejsce jego położenia.

Wpis zabytku nieruchomego do ewidencji nie stanowi bezpośredniej formy jego ochrony. Stanowi jednak wraz z zabytkami objętymi rejestrem podstawę do uwzględnienia zasobu w formie zapisu, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 cyt. ust.).

W województwie lubuskim ewidencją objętych jest 44468 obiektów architektury i budownictwa, 1277 parków, ogrodów, cmentarzy i alei, a także 15300 stanowisk archeologicznych.

Na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO został wpisany Park Mużakowski położony po obu stronach granicznej rzeki Nysy Łużyckiej, w miejscowościach Łęknica i Bad Muskau. Jest jednym z najrozleglejszych parków w Europie, założonym na obszarze ponad 700 hektarów, z których 522 hektary, znajdują się na terenie Polski. Powstał w XIX wieku.

29 września 2006 roku, na podstawie uchwały Rady Gminy Bogdaniec, utworzony został park kulturowy – „Dolina Trzech Młynów”.

Obecny stan ulegnie zmianie, bo na obszarze regionu lubuskiego istnieją liczne miejsca i obszary o walorach spełniających wymogi tworzenia parków kulturowych.

Założenia urbanistyczne

Na terenie województwa lubuskiego zachowało się 55 zabytkowych założeń urbanistycznych. Od strony prawnej, 16 z nich nie utrzymało statusu miasta, są jednak w większości ośrodkami samorządowymi gmin (za wyjątkiem Brójec i Ołoboku). Są to: Bledzew, Bobrowice, Brody, Bytnica, Lubrza, Łągów, Ołobok, Otyń, Przewóz, Pszczew, Słońsk, Świdnica, Trzebiechów, Torzym, Zabór.

Największą grupę (33 założenia) stanowią miasta ukształtowane planistycznie w XIII wieku, w trakcie lokacji przestrzennej na prawie polskim lub częściej magdeburskim. Ich geneza sięga zazwyczaj czasów wcześniejszych i wiąże się z takimi formami osadnictwa, jak gród, podgrodzie i osada targowa.

Charakterystyczną cechą tych ośrodków są ich regularne plany z położonym centralnie czworobocznym placem rynkowym powiązanych z siecią wychodzących pod kątem prostym ulic oraz czytelną granicą pierwotnego założenia, nierzadko akcentowaną pozostałościami średniowiecznych obwarowań. Miasta te, mimo iż wytyczone były według wypracowanego modułu, odbiegają zdecydowanie od kompozycyjnego schematu w układzie planu. O indywidualnym charakterze każdego z nich zdecydowały takie czynniki, jak topografia terenu, hydrografia i wielkość założenia. W dalszym etapie o odmiennym ukształtowaniu każdego ośrodka zdecydowała wypełniająca przestrzeń zabudowa podlegająca na przestrzeni wieków najróżniejszym przeobrażeniom.

Dalszych 9 miast, o rodowodzie XIV - XV wiecznym, uformowanych zostało w układzie planów według takich samych zasad, co miasta XIII wieczne. Z reguły są to jednak ośrodki mniejsze.

W czasach nowożytnych na obszarze regionu powstało kolejnych 11 miast, założonych zazwyczaj z inicjatywy nie władców, lecz osób możnych. Jedno z tych miast powstało w XVI wieku, siedem w XVII i trzy w XVIII. Te nowe ośrodki urbanistyczne różnią się od założeń średniowiecznych mniejszą skalą, a niekiedy również odmiennością rozplanowania. Do takich należą Brody, ukształtowane w połowie XVIII wieku, według zasad urbanistyki barokowej. Plan założonych w XVIII wieku Krzystkowiec (obecnie część Nowogrodu Bobrzańskiego) osadzony został na kształcie litery C (od imienia ówczesnego władcy Łużyc - Chrystiana). Oryginalny plan, oparty w zasadniczym trzonie na starej osadzie solnej, otrzymała w

połowie XVIII wieku Nowa Sól. Średniowieczną tradycją nie kierowano się również przy wytyczeniu Bobrowic (XVII-XIX w.), Jasienia (1660 r.) i Trzebiechowa (1707 r.).

W ocenie wartości kulturowych zespołu urbanistycznego ważnym elementem jest stan zachowania pierwotnego planu miasta. Decydujące znaczenie ma jednak układ przestrzenny ośrodka, czyli jego kształt trójwymiarowy. O randze zabytkowej miasta decyduje zatem głównie, obok niezniekształconego planu, wypełniająca ten plan zabudowa, także ta, która znajduje się poza granicami najstarszego trzonu miasta. Istotne przy tym znacznie ma architektoniczna klasa i stan zachowania tej zabudowy.

W rankingu miast o zachowanej zabytkowej strukturze urbanistycznej najwyższą plasują się Wschowa, Świebodzin, Lubsko, Drezdenko i Zielona Góra. Wschowa wybija się na czoło dzięki zachowanemu kompleksowi trzech układów planistycznych – ośrodka średniowiecznego i dwóch założeń (z 1633 i 1683 roku) w postaci tzw. Nowych Miast, będących niegdyś niezależnymi prawnie jednostkami osadniczymi. Obecnie wszystkie człony tworzą zwarty organizm scalony powstałymi w XVIII wieku przedmieściami średniowiecznego trzonu. Cała przestrzeń wypełniona jest stylową zabudową z okresu XVI-XIX wieku, a wśród niej znajdują się znakomite zabytki architektury w postaci m.in.: kościoła parafialnego, zespołu klasztoru franciszkanów, szkoły ewangelickiej (1607 r.) i ratusza.

Na podobną ocenę, jak Wschowa, zasługuje również Świebodzin, z pełną zabudową w czytelnym układzie rozwoju przestrzennego, od XIII do XX wieku, oraz znakomitej klasy budowlami użyteczności publicznej, w tym kościoła parafialnego, ratusza, relikwiami książęcego zamku i pozostałościami średniowiecznych obwarowań.

Lubsko utraciło wprawdzie pewną część staromiejskiej zabudowy mieszkalnej, ale przetrwała ona wokół rynku i przy wychodzących z niego ulicach, a drobne ubytki uzupełnione zostały w ostatnich latach nowymi kamienicami, zaprojektowanymi harmonijnie do starego otoczenia. Wartość zabytkową kompleksu podnoszą znakomitej klasy budowle gotyckiego kościoła farnego i renesansowego ratusza.

Zespół urbanistyczny Zielonej Góry przetrwał – tak w układzie założenia średniowiecznego, jak też narosłych wokół niego nowych członów (pl. Pocztowy, pl. Słowiański) i przedmieść, z czasów od XVI do początku XX wieku. Kompleks ten stanowi największy w skali województwa obszar wypełniony stylową zabudową mieszkalną. Zielona Góra posiada też, wprawdzie niższej rangi niż omówione wcześniej ośrodki, zabytkowe budowle użyteczności publicznej – m.in. gotycki kościół farny, szkieletowej konstrukcji kościół poewangelicki (obecnie M.B. Częstochowskiej) i ratusz z XV wieku, przebudowany w XVIII-XIX wieku. Zachowały się również cenne, bo jedyne tego rodzaju w Polsce – domki winiarskie.

Analogicznie do Zielonej Góry, lecz o mniejszej skali założenia, prezentuje się Drezdenko posiadające, oprócz stylowej zabudowy mieszkalnej – barokowy pałac (obecnie szkoła), zbrojownię z XVII wieku (obecnie muzeum), pozostałości renesansowej twierdzy oraz dwa neogotyckie kościoły.

Wyjątkowe w skali Polski, a nawet Europy, jest mini założenie urbanistyczne Łagowa, tym cenniejsze, że zespół architektoniczno-przestrzenny na przesmyku między jeziorami spleta się z przyrodniczym otoczeniem.

Cennym zespołem zabytkowym jest także Bytom Odrzański. Wprawdzie miasto utraciło część zabudowy staromiejskiej, a nowe wielkopłytowe domy posadowiono z zatarciem historycznego rozplanowania w zachodnim sektorze, ale niemal w całości przetrwała świetna zabudowa rynku, w ostatnich latach okazale zrewaloryzowana. Wzorów kulturowych dodają zespołowi urbanistycznemu Bytomia Odrzańskiego gotycko-barokowy kościół parafialny, renesansowy ratusz i budynek dawnego gimnazjum z XVII wieku, przebudowany w XVIII wieku na zbór ewangelicki.

Wysoko plasują się także Kożuchów i Żary, mimo dużych ubytków w zabudowie mieszkalnej śródmieścia. Zaistniałe uszkodzenia w układzie przestrzennym rekompensują w pewnym stopniu wspaniałe budowle; w Kożuchowie kościół farny, zamek i okrag murów obronnych; w Żarach fara i kompleks zamkowo-pałacowy.

Skutki II wojny światowej, jakie dosięgły wiele miast lubuskich, szczęśliwie ominęły inne, zazwyczaj mniejsze zespoły. Aczkolwiek są one kulturowo cenne, to ich zabytkową rangę obniża stosunkowo

uboższa architektura, zarówno gdy chodzi o domy mieszkalne, jak i budownictwo użyteczności publicznej.

Miasta i miasteczka o zachowanym układzie przestrzennym z tradycyjną zabudową to: Babimost, Bledzew, Bobrowice, Brody, Bytnica, Czerwieńsk, Iłowa Żagańska, Jasień, Kargowa, Lubniewice, Lubrza, Nowe Miasteczko, Nowa Sól, Ołobok, Otyń, Pszczew, Sława, Słońsk, Szlichtyngowa, Torzym, Trzciel i Trzebiechów.

W rezultacie działań wojennych w 1945 roku oraz niewłaściwych realizacji budowlanych w latach powojennych ład przestrzenny, a niekiedy całą zabudowę staromiejską, utraciły tak cenne ośrodki urbanistyczne, jak: Dobiegniew, Gorzów Wielkopolski, Gubin, Krosno Odrzańskie, Kostrzyn, Nowogród Bobrzański, Ośno Lubuskie, Przewóz, Strzelce Krajeńskie, Sulęcín, Trzebiel i Żagań. W znacznie łagodniejszym stopniu skutki te dosięgły również Bytom Odrzański, Kożuchów, Rzepin, Szprotawę i Żary.

Założenia ruralistyczne

Analogicznie do miast – również osady wiejskie posiadają wartości kulturowe, których wagę zabytkową określają takie czynniki, jak: stan zachowania pierwotnego rozplanowania, charakter i kondycja zabudowy, stan układu przestrzennego, w kontekście elementów dekompozycyjnych.

Stan zasobów tej kategorii zabytków nie został w pełni rozpoznany ani sklasyfikowany. Niewiele układów ruralistycznych wpisanych zostało do rejestru zabytków, niewiele też chronionych jest zapisami w planach zagospodarowania przestrzennego.

Ważnym składnikiem kulturowym osady wiejskiej jest jej rozplanowanie, informujące często o czasie i okolicznościach powstania miejscowości. Występują wsie o zróżnicowanych planach, typu: okolnica, owalnica, ulicówka, ulicówka z placem, łańcuchówka, rzędówka, widlica i wielodrożnica. Chronologicznie najstarszymi formami układów są okolnice, owalnice, ulicówki i łańcuchówki.

Kulturowo najcenniejsze, wykształcone prawdopodobnie już w XII wieku, są okolnice – zwarte osady skupione wokół kolistego placu. Powstały one w rejonach starego osadnictwa, na dobrych glebach w okolicach Gubina i Świebodzina. Występowały nielicznie pośród dominującego wówczas osadnictwa amorficznego w postaci źlebi, czyli mobilnych jednodworców rodzinnych. W procesach przemian wiele okolnic uległo przekształceniom bądź zanikowi, a do dziś zachowały się tylko trzy: Koło (gm. Brody), Kuligowo (gm. Międzyrzecz) i Łąkie (gm. Skąpe). Ostatnia z nich założona jest wokół kolistego jeziora. Zasadniczym przełomem w kształtowaniu osadnictwa wiejskiego było upowszechnienie gospodarki czynszowej na początku XIII wieku. Sprawa polegała na scalaniu rozproszonych osad i nadawaniu im racjonalnych planów, w połączeniu z reformą prawną. W wyniku takich działań w XIII wieku przeobrażone lub nowo założone wsie otrzymały układy w postaci owalnic, ulicówek i łańcuchówek.

Owalnica jest wsią o zabudowie zwartej, posadowionej wokół owalnicowego placu (nawsia), często ze znajdującym się na nim oczkiem wodnym – naturalnym bądź sztucznym. O tym, że ich rodowód należy łączyć z kolonizacją wewnętrzną, świadczą pierwotne nazwy – polskie, przetrwałe najczęściej do czasów najnowszych.

Wsi owalnicowych o dobrze zachowanych lub czytelnych w rozwiniętym założeniu zachowało się około 200. Stanowią duży procent miejscowości w gminach: Babimost, Bledzew, Brody, Drezdenko, Gubin, Lubrza, Międzyrzecz, Przytoczna, Skwierzyna, Sulechów, Sulęcín, Świebodzin, Szczaniec, Torzym i Trzciel. Do najlepiej zachowanych, kulturowo najcenniejszych, wsi owalnicowych należą: Jezioro Dolne i Suchodół (gm. Brody), Nowe Kramsko i Podmokle Wielkie (gm. Babimost), Boryszyn i Bucze (gm. Lubrza), Radoszyn (gm. Skąpe), Lisów (gm. Słubice), Gronów, Sienno i Połocko (gm. Ośno Lubuskie), Różanki i Ulim (gm. Gorzów Wlkp.) Na owalnych placach tego typu wsi usytuowane są często kościoły (dobrym przykładem jest Radoszyn).

Typem przestrzennego założenia ruralistycznego, jaki najczęściej występuje na terenie województwa, jest ulicówka (około 400 czytelnych układów). Założona jest na krótkim, prostym odcinku drogi i ma

zwartą zabudowę po obu stronach. Geneza ulicówki jest podobna jak owalnicy, na co wskazuje polskie nazewnictwo. Późniejsze wsie o takim planie, powstałe w XIV-XV wieku, mają szerszą ulicę tworzącą rodzaj wydłużonego placu. Takie są np. Węgrzynice w gminie Skąpe czy Grochowice w gminie Gubin. W niektórych przypadkach ulicówka rozwinięta jest o niewielki plac na końcu wsi, tworząc typ ulicowo-placowy.

Ulicówki istnieją w każdej gminie, najwięcej jednak w gminach: Bojadła, Bobrowice, Brody, Bytom Odrzański, Dąbie, Drezdenko, Gubin, Jasień, Krosno Odrzańskie, Ośno Lubuskie, Pszczew, Przytoczna, Sława, Sulechów i Torzym. Przykłady dobrze zachowanych ulicówek to: Zabłocie (gm. Jasień), Stary Kisielin (gm. Zielona Góra), Łagów i Gronów (gm. Dąbie).

Inną genezę od opisanych typów wsi ma łańcuchówka. Wsie o takim układzie rozciągnięte są niekiedy kilometrami, z reguły wzdłuż krętych strumieni, przy czym zabudowa jest nieregularna i rozluźniona. Łańcuchówki powstały w XIII wieku na terenach leśnych przesiek rozdzielających terytoria plemienne Dziadoszan, Żarowian i Nice (rejon Gubina). Zasiedlenie tych puszczy-przesiek zapoczątkował na wielką skalę Henryk Brodaty (1202-1238), sprowadzając osadników z Flandrii i Frankonii. Każdy z nich otrzymał na własność las (około 20 ha) do karczunku i zagospodarowania.

Poza nielicznymi wyjątkami, gdy do obcych przybyszów dołączano ludność miejscową utrzymywała się polska nazwa (np. Wichów, Miodnica, Brzeźnica), wsie typu łańcuchówka otrzymywały od początku nazwy obce, często pochodzące od imienia zasadzcy – sołtysa, np. Wittgendorf (Witków), Waltersdorf (Lubomyśl) czy Hartmansdorf (Witoszyn) lub od lasu, np. Schönwalde (Sieniawa Żarska), Herzogswaldau (Mirocin).

Łańcuchówki dominują w rejonie Kożuchowa (na zachód i południe od miasta) oraz w gminach Szprotawa, Niegosławice, Małomice, Brzeźnica, Żagań i Żary. Są ewidentnym dokumentem świadczącym o intensywnej akcji podjętej przez Henryka Brodatego w celu zasiedlenia pustek osadniczych i stworzenia rolniczego zaplecza dla reformowanych miast. Ich zabytkowe znaczenie jako świadectwa historycznego jest oczywiste, natomiast pod względem przestrzennym i krajobrazowym walory łańcuchówek są stosunkowo niewielkie.

Zasadnicza sieć osadnictwa wiejskiego na obszarze województwa lubuskiego ukształtowała się w XIII-XV wieku. Ponowny ruch osiedleńczy nastąpił w XVI wieku, gdy rozwinęła się gospodarka folwarczna i związane z tym dalsze karczunki lasów oraz przejmowanie do uprawy gorszych gleb. Przy lokalizowanych z dala od wsi folwarkach powstawały nieduże osady, które najczęściej otrzymywały plan rzędówki.

Rzędówki występują na terenie całego województwa, a jest ich około 140. Występują też na terenach osuszonych mokradel. Dobrym przykładem takiej wsi jest założone w 1754 roku Głuchowo w gminie Słońsk. W tamtym rejonie, jak i na obszarze całej doliny Warty i Noteci, powstało w XVII i XVIII wieku sporo podobnych założeń, ale także liczne miejscowości o beładnej, amorficznej zabudowie.

Innym typem rozplanowania, zrodzonym w końcu XVIII wieku, jest widlica –rozwidlająca się ulicówka. Przykładem tak rozplanowanej wsi jest Żółwin w gminie Międzyrzecz.

Industrializacja wpłynęła na rozwój przestrzenny nie tylko miast, ale także wielu wsi, które, rozrosłe w wielodrożnice, nierzadko utraciły czytelność pierwotnego planu owalnicy czy ulicówki. Kulturowo cenniejsze są te wielodrożnice, które mimo rozwoju przestrzennego zachowały w trzonie dawny plan i łączą w sobie elementy pierwotne z powstałymi w czasach kapitalizmu. Przykładem może być Stary Kisielin.

Dużo miejscowości zachowało dawny lub mało zmieniony plan. Inaczej jest z zabudową, czyli drugim ważnym składnikiem decydującym o wartości zabytkowej wsi, bo dawne domy drewniane zastąpione zostały w XIX - XX wieku murańkami.

Można uznać, że dzisiejszy obraz wsi lubuskiej koresponduje z tym, który się wytworzył u zarania jej dziejów. Jest to ogromna zaleta wysoko wartościująca tutejsze osadnictwo wiejskie pod względem zabytkowym.

Mimo niekorzystnych ingerencji w tkankę założeń ruralistycznych, spowodowanych działaniem czasu industrializacji i wprowadzeniu „nowoczesnych” akcentów w latach sześćdziesiątych – osiemdziesiątych XX wieku (zwłaszcza w miejscowościach pegeerowskich), zdecydowana większość wsi województwa lubuskiego zachowała harmonijny ład – tak w kompozycji wewnętrznej, jak i zewnętrznej zespołów. Jest to wielkim atutem wsi jako ważnego elementu krajobrazu, kreowanego wraz z bogatą szatą leśną, rozłogami pól oraz wodami rzek i jezior.

Architektura sakralna

W województwie lubuskim obok występujących najliczniej zabytków o funkcji mieszkalnej, gdy chodzi o ilość, na drugim miejscu plasuje się architektura sakralna. Pod względem wartości artystycznych posiada ona pozycję dominującą. Charakterystykę zasobów przedstawiono chronologicznie, według stylów architektonicznych.

Okres romański zaznaczył się na obszarze regionu bardzo słabo i wyłącznie w architekturze sakralnej. Większość budowli z tego okresu uległa tak gruntownej przebudowie, że zachowały się tylko reliktury murów (kościóły farne w Gubinie i Żarach), bądź wtórnie użyty materiał budowlany w postaci granitowej kostki ciosanej (Lubsko, Ośno Lubuskie, Sulechów, Rzepin). Najlepiej zachowanymi, w mało zmienionej pierwotnej postaci, są kościoły wiejskie w Starym Żaganiu (XII wiek), Iławie (obecnie dzielnicy Szprotawy) i Biedzychowicach Dolnych (oba z pierwszej połowy XIII wieku). Romańskie są również mury magistralne korpusu nawowego kościoła NMP w Nowogrodzie Bobrzańskim (1227 r.) Na koniec XIII wieku datowane są granitowe kościoły wiejskie w Kowalowie, Lubnie, Marwicach i Wojcieszycach, typologicznie związane z tego rodzaju architekturą Pomorza Zachodniego.

W architekturze zabytków sakralnych bardzo licznie reprezentowany jest gotyk, zarówno w jego formach wczesnych (2. poł. XIII w.), rozwiniętych (XIV-XV w.), jak i schyłkowych (pocz. XVI w.). Wczesnogotyckimi budowlami są, niekiedy rozbudowane lub przekształcone później, kościół pocysterski w Gościkowie z około połowy XIII wieku oraz korpus fary w Gorzowie Wielkopolskim (obecnie katedry) i fara w Strzelcach Krajeńskich. Założenia XIII wiecznych świątyń, w rozbudowanych bryłach kościołów farnych, czytelne są w Kożuchowie i Szprotawie.

Z drugiej połowy XIII wieku pochodzi liczna grupa (ponad 20) kamiennych kościołów wiejskich skupionych w rejonie Kożuchowa, Szprotawy i Żagania. Wartości kulturowe tych obiektów podnosi fakt, że ich powstanie związane jest z cywilizacyjną akcją zasiedlania puszczańskiej przesieki międzyplemiennej, podjętą przez księcia Henryka Brodatego, a kontynuowaną przez jego następców. W tej grupie zabytków do najcenniejszych, najlepiej zachowanych w pierwotnej postaci, należą kościoły w: Niwiskach, Studzieńcu, Mirocinie Dolnym, Bożnowie, Bieniowie, Mycielinie i Gościszowicach.

Z dojrzałym gotykiem, o architekturze przedniej klasy, spotykamy się w miastach, gdzie w XIV i XV wieku rozbudowane zostały, rzadziej wzniesione od podstaw, kościoły farne, ceglane o trójnawowych założeniach, wzbogacone w planie o prezbiterium (katedra w Gorzowie Wielkopolskim), wieżę, kaplice i przedsionki. Największą i architektonicznie najbardziej rozwiniętą jest fara w Gubinie, od 1945 roku pozostająca w ruinie (obecnie w trakcie prac zabezpieczających). Klarownością gotyckiego stylu i wysmukłością sylwetki wyróżnia się kościół mariacki (obecnie p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa) w Żarach.

Cennymi zabytkami są kościoły farne w: Dobiegniewie, Kożuchowie, Lubniewicach, Lubsku, Międzyrzeczu, Ośnie Lubuskim, Słońsku, Sulechowie, Szprotawie i Zielonej Górze. Każda z tych budowli ma odrębną historię, odmienny plan i kształt architektoniczny, ale łączy je ten sam styl – gotyk. Najbardziej rozwinięte plany posiadają świątynie w Gubinie, Szprotawie i Świebodzinie. Są to trzynawowe hale z obejściem i rzędami kaplic. Wybitnym pod względem artystycznym, zwłaszcza w odniesieniu do wnętrza jest kościół poaugustiański, pełniący także funkcję parafialnego w Żaganiu. Unikalnym zabytkiem architektury w tym mieście jest, wzniesiona w roku 1598 kaplica Grobu Świętego, wzorowana na grobie Chrystusa w Jerozolimie.

Liczne kościoły gotyckie powstały w XIV i XV wieku na terenach wiejskich.

Do najcenniejszych z tej grupy, wyróżniających się walorami architektonicznymi i zachowanych bez większych przekształceń, należą jednonawowe świątynie w: Bobrowce, Bogaczowie, Dębowej Łęce, Gołaszynie, Gronowie (pow. Słubice), Jabłonowie, Jędrzychowicach, Koninie Żagańskim, Laskach, Lutynce, Mirocinie Górnym, Miostowicach Dolnych, Osowej Sieni, Ostrowie, Połęcku, Przyczynie Górnej, Radowie, Radoszynie, Radówku, Siedlnicy i Świdnicy.

Czas renesansu w architekturze sakralnej zaznaczył się słabo, ponadto głównie w rozbudowie gotyckich świątyń o aneksy typu kaplica, a jeszcze częściej w przekształceniu wnętrza, co wiązało się z rozpowszechnianiem luteranizmu i protestancką liturgią.

Z okresu renesansu pochodzą także liczne kamienne płyty nagrobne i epitafijne, zdobiące zewnętrzne i wewnętrzne ściany kościołów, zwłaszcza w południowej części województwa. Nowe kościoły o architekturze renesansowej wzniesione zostały w Czetowicach, Miłowicach, Nowej Soli, Pszczewie, Sławie, Starym Strączu i Templewie.

Zrodzony z ducha kontrreformacji barok pozostawił po sobie znaczną ilość budowli sakralnych, nierzadko wysokiej klasy architektonicznej i artystycznej. Są to obiekty wzniesione od podstaw, jak i gruntownie przekształcone gotyckie kościoły i klasztory. Spośród wielkich realizacji powstałych od nowa wymienić trzeba klasztor bernardynów we Wschowie, kolegium jezuickie w Żaganiu i kościół w Rokitnie. W wyniku przebudowy, barokową architekturę otrzymał zamek w Otyniu, zaadaptowany przez jezuitów na klasztor; podobnie klasztor cystersów w Gościkowie i augustianów w Żaganiu oraz fara we Wschowie. Nowy, barokowy wygląd nadany został też kościołom parafialnym w Babimoście i Krośnie Odrzańskim.

Z kilkudziesięciu barokowych kościołów na terenach wiejskich, obok wspomnianego już Rokitna, wyróżniają się świątynie w: Bieczu, Brzeźnicy (k. Żagania), Gęstowicach, Goraju, Jarnatowie, Ilowej Żagańskiej, Kaławie (k. Międzyrzecza), Karczówce, Kolsku, Konotopie, Łagowie (pow. Krosno Odrzańskie), Małomicach, Nowej Wsi (międzyrzeckiej), Nowym Kramsku, Ołoboku, Pałcku, Starosiedlu, Stanowie, Wysokiej (międzyrzeckiej), Zamysławie i Żubrowie.

Nieliczne są zabytki sakralne z okresu klasycyzmu (koniec XVIII – pocz. XIX w.).

Są to kościoły w: Babimoście (dawny ewangelicki), Cybince, Gliśnie, Karninie, Karszynie, Klenicy, Jeninie, Międzyrzeczu (kościół św. Wojciecha i synagoga), Nowym Miasteczku (dawny ewangelicki), Rzeczycy, Torzymiu i Trzebiechowie. Klasycystyczną fasadę otrzymała fara w Babimoście.

Z drugiej połowy XIX i początku XX wieku, gdy dominowały style historyzujące (neoromanizm, neogotyck, neorenesans, neobarok, neoklasycyzm) i eklektyzm, zachowały się liczne świątynie w miastach i wsiach, w drugim przypadku na miejscu starszych o konstrukcji drewnianej i szkieletowej. Wśród wielu innych wzniesiono wówczas kościoły w Bobrowicach, Brójcach, Drezdenku, Gorzowie (p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego), Lubsku, Nowej Soli (św. Antoniego) i Żaganiu (św. Krzyża).

Odrębną grupę stanowią kościoły drewniane i wzniesione w konstrukcji szkieletowej. Szczególnie cenne, z okresu średniowiecza i czasów nowożytnych, zachowały się w Kłępsku, Kosieczynie, Chlastawie, Kalsku k. Międzyrzecza, Boryszynie, Nowej Wiosce i Trzebuli; ostatni z nich na oryginalnym planie ośmioboku. Wśród kilkudziesięciu obiektów konstrukcji szkieletowej, przykładowo wymienić można: kościoły (zazwyczaj dawne zbory protestanckie) w Bojadłach, Chwałowicach, Górzycy, Gralewie, Lubięcinie, Lubochni Małej, Pożrzadle, Rokitnicy, Sękowicach, Zielonej Górze i Żelechowie.

Architektura rezydencjalna

Zabytki tego rodzaju pochodzą z czasów od XIII do XIX wieku i reprezentują architekturę we wszystkich panujących w tym okresie stylach, począwszy od gotyku. Do najstarszych, z XIII wieku, należą zamki stanowiące dziś części lub relikt w rozbudowanych później założeniach – w Krośnie Odrzańskim i Przewozie (książęce) oraz w Żarach (rycerski). Z pierwszego z nich przetrwała XIII wieczna ściana kurtynowa, z drugiego cylindryczna wieża, w Żarach zaś całe pierwotne skrzydło.

Z XIV wieku pochodzą rozbudowane później zamki w Kożuchowie, Łagowie, Międzyrzeczu (zabezpieczona ruina), Sulechowie, Szprotawie (zabezpieczona ruina) i Świebodzinie (częściowo w ruinie). Relikty gotyckiego zamku z XV wieku zachowały się w przebudowanym później obiekcie w Lubsku.

Z licznych niegdyś drobniejszych gotyckich warowni rycerskich, tzw. wież mieszkalnych, do najlepiej zachowanych należą obiekty w Witkowie, Dietrzychowicach i Chomętowie. Przetrwały też, czytelne w obrębie rozbudowanych założeń, wieże rycerskie w Borowie Polskim, Janowcu, Lipinkach Łużyckich, Miodnicy, a ich relikt w Letnicy, Lubrzy i Żarkach Wielkich.

Z XVI i pierwszej połowy XVII wieku pochodzą dwory obronne. Duże skupisko takich budowli występuje w południowej części województwa. Do najlepiej zachowanych należą dwory w: Borowinie, Broniszowie, Chotkowie, Czciradzu, Iłowej Żagańskiej, Jędrzychowicach, Niwiskich, Przybyszowie, Siecieborzycach, Świdnicy, Trzebielu i Wilkowie. Wszystkie uległy przebudowom, w najmniejszym stopniu obiekty w Broniszowie, Świdnicy i Trzebielu. Zamek w Siedlisku (w ruinie) jest największym założeniem rezydencjonalnym z okresu manieryzmu na Śląsku.

Architektoniczną spuścizną baroku są wybitnej klasy rezydencje magnackie w: Brodach, Żaganiu i Żarach. Walejami artystycznymi dorównują im, chociaż skromniejsze w skali, założenia: pałace w Bojadłach i Zaborze. Spośród innych barokowych rezydencji szlacheckich wyróżniają się pałace w: Białkowie, Bieczu, Bobowicku, Dąbroszynie (obecnie w postaci klasycystycznej), Długiem, Drezdenku, Górzycy, Henrykowie, Jamatowie, Jasieniu, Kargowej, Lasocinie, Lubniewicach (stary zamek), Ochli, Sławie, Starym Dworku, Suchoj Dolnej, Żubrowie. Odrębny rodzaj baroku, wzorowany na rozwiązaniach niderlandzkich, prezentuje pałac Baliwów w Słońsku (w ruinie).

Wysokiej klasy architekturę klasycystyczną posiada pałac w Gliźnie. W tym stylu zbudowanych zostało niewiele innych rezydencji, m.in. w: Borówku, Dobruszowie Wielkim, Drzonowie, Kolesinie, Kownatach, Kruszynie, Maczkowie, Marysinie, Ochli, Ogardach, Osiecznicy, Osowej Sieni, Rokitnicy, Sarbinowie, Słocinie, Sosnach, Stypułowie Górnym, Wiechlicach i Żaganiu (księżęca siedziba wdowia i budynek kamery ziemskiej).

Wiele rezydencji, nowych bądź powstałych w rezultacie przekształceń starszych budowli, powstało w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. Do najokazalszych należą m.in. pałace w: Dąbrówce Wielkopolskiej, Drwalewicach, Chociulach, Lubinicku, Lubniewicach, Luboszcach, Mierzęcinie, Mostkach, Ojerczycach, Osieku (gm. Dobiegniew), Przytoku, Rogach i Tucznie.

Architektura obronna

Ten rodzaj zabytków odznacza się różnorodnością form i systemów. Dotyczy on omówionych budowli – zamków i dworów obronnych otaczanych z reguły obwodami murów i fos. Fosa są niekiedy, jak w Mirocinie Górnym, jedyną pozostałością po zniszczonym dworze. Funkcje warowne miały też niegdyś kościoły oraz otaczające je kamienne mury z bramami. Mury te, pozostające dziś w postaci znacząco obniżonej, zachowały się przy wielu świątyniach wiejskich, ale nie zdradzają już pierwotnego przeznaczenia obronnego. Tylko w nielicznych przypadkach można dostrzec ich warowny niegdyś charakter, jak w Mycielinie czy Witkowie, gdzie zachowały się otwory strzelnicze opodal bram.

Zakładane w XIII wieku miasta, otaczane początkowo palisadą, otrzymały u progu następnego stulecia wysokie mury obronne z basztami, budowane z kamienia polnego, rzadziej z cegły. W XV wieku wiele miast podjęło trud wzmocnienia obwarowań o drugie pasmo murów z bastejami, co związane było z

upowszechnieniem broni artyleryjskiej. W XVII wieku obwarowania utraciły znaczenie, popadając stopniowo w ruinę, a w XIX wieku, w związku z rozwojem przemysłu i komunikacji, rozebrano większość bram miejskich i murów. Proces likwidacji obwarowań powstrzymany został pod koniec XIX wieku pod wpływem opinii społeczności lokalnych.

Na terenie województwa istnieją trzy miasta z zachowanymi murami obronnymi na niemal całym obwodzie, wraz z basztami – Kożuchów, Ośno Lubuskie i Strzelce Krajeńskie. W Łagowie przetrwały bramy miejskie, architektonicznie skromne, a w Strzelcach Krajeńskich jedna – o wiele okazalsza od łagowskich. Baszty i wieże, zespolone z bramami, które w XIX wieku zburzono, zachowały się w Dobiegniewie, Gubinie, Lubsku, Szprotawie, Trzebielu (ruina), Wschowie, Zielonej Górze i Żarach. W niektórych z wymienionych miast, a także w Gorzowie, Sulechowie, Świebodzinie i Żaganiu, przetrwały również znaczne odcinki murów i fos.

W XVI wieku powstały nowożytnie fortyfikacje w Kostrzynie, rozbudowane i zmodernizowane w drugiej połowie następnego stulecia, wzmocnione po 1850 roku o dalsze forty. Obiekty te w dużej części zachowały się do dziś. Pozostałości renesansowej twierdzy z początku XVII wieku istnieją również w Drezdenku. W Krośnie Odrzańskim pozostała część jednego z bastionów ziemnych, jakimi Szwedzi umocnili w 1633 roku miasto. Czytelny jest do dziś system murowanych fortyfikacji bastionowych, jakimi w latach 1612-1614 umocniono zamek w Siedlisku. Najnowsze systemy fortyfikacyjne, będące świetnym dziełem sztuki inżynierskiej, powstały w okresie międzywojennym i w latach II wojny światowej. Są to: potężny system Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego oraz umocnienia bunkrowe rozmieszczone wzdłuż koryta Odry, zwane Pozycją Środkowej Odry. Fortyfikacje Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, zbudowane przez Niemców w latach 30. i 40. XX wieku, to najpotężniejszy tego rodzaju system w Europie. Tworzy go około stukilometrowe pasmo różnego rodzaju umocnień i przeszkód wodnych – betonowych zapór, kanałów z systemem śluz, przepustów i mostów zwodzonych oraz bunkrów z pancernymi kopułami połączonych podziemnymi tunelami o głębokości 40 m i łącznej długości ponad 30 km.

Budynki użyteczności publicznej

Najstarszymi tego rodzaju zabytkami są ratusze. One też wyróżniają się spośród obiektów użyteczności publicznej klasą artystyczną architektury. Wiele miast posiadało ratusze już w XIV wieku, często konstrukcji drewnianej. Zachowane do dziś siedziby władz samorządowych mają za sobą wielokrotne przekształcenia i przebudowy, zazwyczaj wykonywane po niszczących pożarach. Najstarszym jest ratusz w Gubinie, wzniesiony w drugiej połowie XIV wieku, przebudowany i powiększony w XVI i XVII wieku.

Przeprowadzone w ostatnich latach badania architektoniczne ratusza w Zielonej Górze ujawniły, że w zasadniczym trzonie, wraz z wieżą, posiada on mury gotyckie (XV w.), a obecny kształt uzyskał w końcu XVIII wieku. Gotyckie relikty tkwią również w przebudowanych ratuszach w Kożuchowie, Sulechowie, Szprotawie, Świebodzinie i Wschowie. Po ratuszu w Żaganiu pozostała późnogotycka wieża, w nałożonej w XIX wieku neorenesansowej szacie.

Styloво najklarowniejsze są renesansowe ratusze w Bytomiu Odrzańskim i Lubsku, wyróżniające się przy tym przednią architekturą. Klasą artystyczną dorównuje im dwuwieżowy ratusz w Szprotawie, barokowy z elementami renesansu. Barokowy ratusz w Międzyrzeczu powstał w połowie XVIII wieku na zrębach budowli wcześniejszej, renesansowej. Ratusze w Ośnie Lubuskim i Skwierzynie zbudowane zostały w XIX wieku w formach nawiązujących do stylów historycznych.

Z obiektów o funkcji administracyjnej szczebla okręgowego (powiatowego) najstarszym jest budynek starostwa w Zielonej Górze, pochodzi z 1692 roku. Siedziba starostów międzyrzeckich, mieszcząca dziś muzeum, zbudowana została w 1719 roku. Zachowane w niektórych miastach inne obiekty o takim przeznaczeniu mają już nowszą metrykę – odnoszącą się do końca XIX wieku. Z takiego samego czasu pochodzi również większość gmachów sądowych. Wyjątek stanowią budynki sądowe we Wschowie

(pocz. XIX w.) i Zielonej Górze (1855 r.).

Istniejące już w średniowieczu obiekty szkolne, z nietrwałego materiału, nie oparły się upływowi czasu. Jedynym, jaki się zachował w gotyckiej formie, jest murowany z cegły budynek szkoły parafialnej w Gubinie. Wzniesiony na początku XV wieku, w następnym stuleciu zespolony został z bryłą fary – przy rozbudowie jej członu prezbiterialnego. Z przełomu XVI i XVII wieku pochodzi szkoła parafialna w Świebodzinie, dziś w kształcie z XIX wiecznej przebudowy. Zachowała się także, w renesansowym kształcie, szkoła ewangelicka z 1607 roku we Wschowie. W Szprotawie istnieją dwa budynki związane z oświatą – dawna szkoła katolicka z 1593 roku, przebudowana w XVIII i XIX wieku, oraz dawna szkoła ewangelicka, barokowa z 1773 roku. Bytom Odrzański posiada renesansowy budynek gimnazjum akademickiego wzniesiony na początku XVII wieku, lecz zaadoptowany na zbór ewangelicki w roku 1716. Do najstarszych budynków oświatowych w Zielonej Górze należą dawna szkoła ewangelicka, zbudowana w 1770 roku i gimnazjum realne sprzed połowy XIX wieku. Kulturowo cennym jest zespół gmachów szkolnych z przełomu XIX i XX wieku w Sulechowie, mieszczących obecnie Państwową Wyższą Szkołę Zawodową, podobnie dawne seminarium nauczycielskie, obecnie zespół szkół ekonomicznych w Ośnie Lubuskim.

Z innych zabytkowych budowli użyteczności publicznej ważne są szpitale i domy opieki społecznej. Względnie dużo tego rodzaju obiektów powstało pod koniec XIX wieku w miastach. Pod względem wartości architektonicznych wyróżniają się m. in. dom opieki i sierociniec w Kożuchowie, a także zakład opiekuńczy elżbietanek (1882r.) i szpital przy ulicy Wazów (początek XX w.) w Zielonej Górze. Istnieją też starsze zabytki tego rodzaju, dziś służące innym celom. Należą do nich barokowy szpital w Broniszowie z 1765 roku, XVIII wieczny dom ubogich w Brodach, dom sierot z 1824 roku w Gorzowie, neogotycki szpital z 1859 roku w Żaganiu. Po średniowiecznych szpitalach, które miały charakter raczej przytułków, pozostały związane z nimi kościoły, gotyckie w Kożuchowie i Ośnie Lubuskim oraz barokowe w Żaganiu i Żarach.

Oczywiste wartości zabytkowe posiadają, istniejące niemal we wszystkich miastach, budynki pocztowe, powstałe na przełomie XIX i XX wieku. Starsze budowle tego rodzaju znajdują się w Zielonej Górze – zajazd pocztowy z 1770 roku, związany z pocztą kurierską (ul. Jedności 78) i poczta z 1871 roku (pl. Pocztowy 1).

Cenne są również kamienne słupy milowe, związane z pocztą kurierską i dylżansową, zachowane przy drodze berlińsko-wrocławskiej (na odcinku od Słubic do Nowego Miasteczka).

W drugiej połowie XIX wieku nowe akcenty w krajobraz kulturowy wniosły dworce kolejowe oraz inne związane z koleją obiekty – wieże kontroli ruchu, wieże ciśnień, mosty, wiadukty itp. Charakterystyczne budynki dworcowe, zwłaszcza na obszarach wiejskich, są cennymi elementami cywilizacji w pejzażu rolniczym. Niestety, wiele z nich, opuszczonych, podlega procesom degradacji.

Parki

Ogrody i parki to specyficzny rodzaj zabytków, zbudowany z roślin, przez co podlegający prawom natury w większym stopniu niż inne zabytki.

Najstarsze ogrody na terenie województwa lubuskiego to klasztorne wirydarze – najlepiej zachowane w Gościkowie - Paradyżu i we Wschowie. Natomiast w Żaganiu i Żarach zachowały się ich relikty. Do ogrodów o renesansowej genezie należą obiekty zamkowe w: Brodach, Gębicach (gm. Gubin), Krośnie Odrzańskim, Sławie, Żarach (ogrody zamkowe i sekretny przy pałacu) i Żaganiu, a także ogród przy pałacu w Małomicach. Ogrody w: Brodach, Gębicach, Sławie i Żaganiu w XVIII wieku przekształcone zostały zgodnie z duchem baroku. Z tego okresu pochodzą również ogrody pałacowe m.in. w Iłowej Żagańskiej, Żarach, Kargowej, Kożuchowie, Trzebiechowie i Zaborze. Znakomitym przykładem sztuki barokowej jest częściowo zachowany zespół architektoniczno-ogrodowy gminy braci morawskich w Nowej Soli.

Przykładami sztuki ogrodowej XIX wieku są parki w: Brodach (Ustronie Krystyny), Dąbroszynie,

Kamieniu Wielkim (gm. Witnica), Wiejcach (gm. Skwierzyna), Brzozie (gm. Strzelce Krajeńskie), Mierzęcinie (gm. Dobiegniew), Ogardach (gm. Strzelce Krajeńskie), Osieku (gm. Dobiegniew), Gliźnie (gm. Lubniewice), Lubniewicach (gm. loco), Mostkach (gm. Lubrza), Sobolicach (gm. Bytom Odrzański), Zatoniu (gm. Zielona Góra), Małomicach, Dłużku (gm. Lubsko) oraz Park Mużakowski w Łęknicy.

Charakterystycznymi obiektami sztuki ogrodowej XIX i XX wieku są parki publiczne, m.in. w: Żarach, Szprotawie, Lubsku, Gorzowie oraz skromniejsze kompozycje miejskie, takie jak promenady – parki spacerowe zakładane na terenach pofortyfikacyjnych – najlepiej zachowane w: Kożuchowie, Wschowie i Żarach.

W wielu parkach znajdują się liczne cenne elementy kompozycyjne, np. grotty w: Zatoniu (gm. Zielona Góra), Solnikach (gm. Kożuchów), Dzietrychowicach, (gm. Żagań); altany, pawilony, świątynie – w: Osiecznicy (gm. Krosno Odrzańskie), Dąbroszynie (gm. Witnica); Starym Strączu (gm. Sława); oranżerie – w Brodach (ruina) i Nowej Soli.

Na terenie województwa znajdują się również ogrody japońskie, wydzielone w parkach w Brodach, Trzbiechowie oraz najcenniejszy – w łłowej Żagańskiej, który stał się pierwowzorem ogrodu japońskiego we Wrocławiu.

Cmentarze

W średniowieczu cmentarze istniały wyłącznie przy kościołach na „uświęconej ziemi”. Możliwych grzebano w kryptach bądź pod posadzką prezbiterium, nawy czy kaplicy. Począwszy od XVI wieku, otoczenia kościołów zaczęto uwalniać od pochówków, zakładając nowe nekropolie, zazwyczaj w znacznym od nich oddaleniu – za murami obronnymi. Z XVII wieku pochodzą trzy zachowane cmentarze, dziś lapidaria rzeźby nagrobnej: we Wschowie (1609 r.), Kożuchowie (1634 r.) i Bytomiu Odrzańskim (1654 r.). Po szesnastowiecznych nekropoliach tego typu, zniszczonych w XIX wieku, pozostały tylko place (np. pl. Słowiański w Zielonej Górze.)

Tradycja sąsiedztwa cmentarza z kościołem zachowała się na wsi i była powszechna do XIX wieku, a w bardzo licznych miejscowościach utrzymała się do XX stulecia. W niektórych wsiach przykościelne cmentarze są nadal czynne, np. w Lipinkach Łużyckich, Lubanicach czy Lubięcynie. W większości wsi zostały jednak zlikwidowane w XIX i XX wieku, bardzo często po 1945 roku. Kościelne place obsiane są dziś trawą i ozdobione krzewami, a o ich dawniej funkcji świadczą czasem relikty nagrobków.

Czynny jest nadal cmentarz przy kościele p.w. Nawiedzenia NMP w Żaganiu, powiększony poza pierwotne granice. Wyjątkową historię ma czynny cmentarz w Kożuchowie, istniejący za murami miasta od XIV wieku. Jego geneza wiąże się z zarazą dżumy, której ofiar nie był w stanie przyjąć wyjątkowo mały cmentarz przykościelny.

Zdarzało się, że wiejskie cmentarze zakładano z dala od kościoła już w XVIII wieku. Miejsca takich założeń zachowały się m.in. w: Gębicach, Mościcach, Tarnawie (krośnieńskiej) i Templewie. W tymże stuleciu upowszechnił się zwyczaj zakładania rodowych cmentarzy dworskich. Sytuowane były zazwyczaj na obrzeżu parków i posiadały mauzolea, a z pałacem połączone były aleją. Miejsca tego typu cmentarzy, akcentowane resztkami mauzoleów lub nagrobków i specyficznym układem zieleni, istnieją w licznych dworskich założeniach parkowych m.in.: w Bielicach (gm. Kożuchów), Borowie Wielkim (gm. Nowe Miasteczko), Cybince, Drwalewicach (gm. Kożuchów), Wiehlicach (gm. Szprotawa), Popęszycach (gm. Nowe Miasteczko) i Zimnej Brzeźnicy (gm. Żagań).

Pruski dekret z 1804 roku zabraniał zakładania cmentarzy w obrębie lub na bliskich obrzeżach miejscowości. W rezultacie tego zarządzenia, w drugiej połowie XIX wieku powstały na wsi liczne cmentarze „polne i leśne”, zlokalizowane w znacznej odległości od osad wiejskich. Śladem po nich są dziś kępy śródpolnych zadrzewień oraz resztki kwater grobowych i ogrodzeń żeliwnych. Miejskie cmentarze z XIX wieku zostały przekształcone w parki (Krosno Odrzańskie, Międzyrzecz, Zielona Góra) lub powiększone; służą nadal celom grzebalnym (Świebodzin, Szprotawa, Żagań). Spośród wymienionych wyróżnia się stara część cmentarza żagańskiego z zachowanymi nagrobkami o walorach

artystycznych.

W odróżnieniu od chrześcijańskich, cmentarze żydowskie już od czasów średniowiecza lokalizowane były z dala od murów miejskich. Możliwe, że niektóre z nich położone były tam, gdzie istnieją do dziś cmentarze żydowskie (Gorzów, Skwierzyna) lub relikty po nich (Ośno Lubuskie, Międzyrzecz, Szprotawa, Wschowa, Zielona Góra, Żagań). Najstarsze nagrobki (Gorzów) i macewy na tych cmentarzach pochodzą z XIX wieku.

Odrębną grupę stanowią cmentarze wojenne i jenieckie. W Żaganiu są cmentarze i kwatery jeńców wojennych z lat 1914-1918 (cmentarz jeńców rosyjskich) oraz alianckich jeńców wojennych z lat 1940-1945 ze Stalagu VIII C i lotników z obozu Luft III. Cmentarz alianckich jeńców wojennych znajduje się również w Drzewicach koło Kostrzyna. Cmentarze żołnierzy radzieckich, poległych w 1945 roku są w Gorzowie, Cybince, Kostrzynie, Krośnie Odrzańskim, Skwierzynie, Żaganiu i Żarach. Kwatera żołnierzy polskich, jeńców z 1939 roku zmarłych w szpitalach, znajduje się na cmentarzu komunalnym w Kożuchowie.

Architektura przemysłowa i zabytki techniki

Z pierwotnych urządzeń przemysłowych (XIII-XVII w.) nie przetrwały żadne. O tym, że istniały liczne tego typu obiekty poruszane energią wody (młyny, folusze, farbiarnie, kuźnie, mennice itp.) oraz wiatru, dowodzą przekazy pisane, a także graficzne na starych mapach i planach miast. Z nowszych tego rodzaju budowli (XVIII-XIX w.) pozostało niewiele, nie licząc resztek fundamentów tkwiących wzdłuż rzeczek i strumieni lub na wyniesieniach koło osad wiejskich, gdy chodzi o wiatraki. Po 1945 roku z krajobrazu zniknęło wiele cegielni, a w latach 90. XX wieku taki sam los spotkał pozostałe. Dwie ostatnie dekady to również niekorzystny czas dla wielu fabryk oraz dworców i infrastruktury związanej z kolejnictwem. Sytuację taką determinują niezbędne procesy modernistyczne, a możliwość przetrwania niektórych obiektów uwarunkowana jest zmianą funkcji, co wiąże się z przekształcaniem wewnątrz i usunięciem wyposażenia technicznego.

Szczególnie mało zabytków przemysłowych zachowało się z okresu poprzedzającego industrializację. Należy do nich kilkanaście młynów wodnych, w większości bez urządzeń mechanicznych, z przerobionym napędem na elektryczność. Najstarszym jest budynek młyna z drugiej połowy XVIII wieku w łowej Żagańskiej, służący dziś jako mieszkanie (ul. Młyńska 5). Na pierwszą połowę XIX wieku datowane są młyny w Szprotawie (czynny) i Bledzewie. Najstarszy z trzech młynów w Bogdańcu pochodzi z 1862 roku i ma zachowane mechanizmy wewnętrzne. Wodne młyny z drugiej połowy XIX wieku w pierwszych dekadach następnego stulecia zastawione zostały na napęd elektryczny. Są to między m.in. młyny w: Drezdenku (w zespole z tartakiem), Ostrowie (gm. Sulęcín), Słońsku, Szczańcu i Witnicy. Późny, bo pochodzący z lat 20. XX wieku, jest młyn z elektrownią w Przetoczniczy (gm. Skąpe) – nieczynny, lecz w pełni sprawny. Powstał jako element w systemie Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego.

Obok młynów wodnych istniały, jeszcze w XIX wieku, niemal w każdej miejscowości wiatraki. Obecnie zachowanych jest 11 wiatraków typu koźlak, z których jeden, z Krzepielowa (gm. Sława), możemy zobaczyć w skansenie w Ochli. Trzy wiatraki znajdują się w Lubięcinie (gm. Nowa Sól) z 1795, 1817 roku i z początku XIX wieku. W gminie Wschowa są wiatraki w Nowej Wsi (1764 r.) i Tylewicach (1836 r.). Z XIX wieku pochodzą wiatraki w: Bytomiu Odrzańskim, Czechowie (gm. Santok), Leśniowie Wielkim (gm. Czerwieńsk) i Szlichtyngowej. Zachowały się też mury obwodowe wiatraka typu „holender” z 1852 roku w Witoszynie Dolnym (gm. Wymiarki).

O ile młyny wodne istniały od XIII wieku, to napędzane wodą elektrownie są wytworami okresu industrialnego. W początkach XX wieku niektóre młyny wodne przerobione zostały na elektrownie, np. w: Głusku (gm. Dobiegniew), Dobiegniewie (ul. Nowy Młyn), czy Bledzewie. Elektrownie wodne, zbudowane od podstaw w okresie od 1898 do 1935 roku, zlokalizowane są wzdłuż Bobru i Nysy

Łużyckiej. Najstarsze, z 1898 i 1900 roku, są dwie elektrownie żagańskie. Inne elektrownie bobrzańskie funkcjonują w: Małomicach (1920), Gryżycach (1922, elektrownia Grajówka), Gorzupi (1911), Dychowie i Raduszu Starym (1935). Z elektrownią szczytowo-pompową w Dychowie łączy się wiele urządzeń hydrotechnicznych o dużej wartości krajobrazowej – zapory, jazy, kanały i zbiorniki. Elektrownie nad Nysą znajdują się w: Sobolicach, Buczu, Przesiece, Żarkach Wielkich, Bukowinie, Zasiekach i Gubinie. Większość z nich powstała w 1905 roku, z wyjątkiem Bukówki (Bucze) z 1910 roku i Sobolic (1922 r.). Elektrownia wodna Kamienna istnieje też na Drawie niedaleko Dobiegniewa.

Znane od średniowiecza zakłady produkcyjne, jakimi były cegielnie, w drugiej połowie XIX wieku przestawione zostały na produkcję przemysłową. Stosowana w nich technologia (rzędy przesklepionych pieców) uniemożliwiała modernizację. Z tego powodu obiekty te popadły lub popadają w ruinę. Nieliczne tylko przetrwały, jako nadal produkcyjne (Gozdnica) bądź zaadaptowane na mieszkania (Zielona Góra). Do adaptacji przewidziana jest także cegielnia w Broniszowie (gm. Kożuchów).

Zagadnienie zabytkowych mostów nie zostało dotąd w pełni rozpoznane. Wiadomo jednak, że na terenie województwa nie ma tego rodzaju obiektów sprzed XIX wieku. W Szprotawie istnieje most drogowy nad Szprotawką z 1843 roku (ul. Mickiewicza), a w Gorzowie nad Kłodawą z 1879 roku. W rejonie Żagania istnieją cztery mosty kolejowe z drugiej połowy XIX wieku (1871, 1875, 1890, 1897). W Nowej Soli jest jedyny w Polsce most podnoszony, zbudowany w 1927 roku – nad kanałem portu rzecznoego. W miejscowości Stany (gm. Siedlisko) istnieje most kolejowy na Odrze (nieczynnej obecnie linii Wolsztyn – Nowa Sól) z 1907 roku, umocniony bunkrami (blokhauzami), jako jedyny w Polsce posiadający zachowane elementy ufortyfikowania. Stalowe mosty zwodzone z 1935 roku, rolkowe i obrotowe, znajdują się w pasie Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, m.in. w Przetoczniczy, koło Bródek, koło Ołoboku (3 sztuki), w Bledzewie, Kursku i Starym Dworku. Z drugiej połowy XIX wieku pochodzą też malownicze mosty nad drogami, czyli wiadukty kolejowe, najstarszy z 1857 w Żarach, a najokazalszy w Łagowie z 1909 roku.

Z końca XIX wieku pochodzą najstarsze, czynne, zakłady wodociągowe z wieżami ciśnień, pompowniami i innymi elementami infrastruktury. Istnieją m.in. w Żaganiu (1893 r.), Gorzowie (1896 r.) i Drezdenku (1907 r.). W każdym mieście i miejscowościach, w których znajdują się stacje kolejowe, istnieją wodociągowe wieże ciśnień. Najwięcej z nich powstało w pierwszej dekadzie XX wieku, nieliczne w końcu XIX wieku.

W końcu XIX i na początku XX wieku powstało wiele przemysłowych rzeźni, piekarni i mleczarni. Przetrwali po nich trochę budynków pełniących obecnie inne funkcje – m.in. rzeźnię w Żaganiu przy ul. ulicy Nowogrodzkiej (1885 r.), Skwierzynie przy ul. Rzeźniczej (1900) i Krośnie Odrzańskim przy ul. Wojska Polskiego (początek XX w.); nadal czynna. Budynki upadłych piekarni, zbudowanych w końcu XIX wieku, zachowały się m.in. w: Skwierzynie (ul. Chrobrego 6), Zielonej Górze (ul. Fabryczna) i Żaganiu (ul. Żaganny 9). Budynki po browarach z końca XIX wieku istnieją w: Gorzowie przy ul. Strzeleckiej (1877), Nowej Soli, Zielonej Górze przy ul. Kożuchowskiej, Żarach przy ul. Zamkowej, służą obecnie innym celom. Zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem funkcjonuje tylko browar w Witnicy powstały około 1900 roku.

Najstarszym zachowanym budynkiem przemysłowym z czasu industrializacji jest prawdopodobnie dawna fabryka włókiennicza przy ulicy Fabrycznej, narożnik Ogrodowej, w Zielonej Górze, która została zbudowana przed rokiem 1846. Z dość licznych zakładów tej branży, wzniesionych w drugiej połowie XIX wieku, tylko część utrzymała produkcję – z reguły po wymianie parku maszynowego lub zmianie profilu wytwórczego. Stare obiekty w rozbudowanych fabrykach istnieją m.in. w gorzowskiej Silwanie (1896), żagańskich zakładach przy ulicach Chrobrego (ok. 1860), Dworcowej 33 i 45 (ok. 1870 i 1874) i Fabrycznej 1 (ok. 1870), w łłowej Żagańskiej przy ulicy Borowskiej 8 (1898) i Żarach przy ulicy Kaszubskiej 1 (1901). Duże zielonogórskie fabryki włókiennicze z XIX i XX wieku zaadaptowane zostały na mieszkania (ul. Fabryczna), park rozrywkowo-handlowy (ul. Wrocławska) bądź zmieniły profil

produkcyjny (ul. Sulechowska). Nowosolska Fabryka nici ODRA została częściowo opuszczona, a najstarsze budynki podlegają dewastacji. Obiekty przemysłowe powstałe w XIX wieku znajdują się także w kompleksach fabrycznych, częściowo użytkowanych lub opuszczonych – w zielonogórskim ZASTALU, nowosolskim DOZAMECIE, gorzowskim URSUSIE, fabryce obuwia w Gubinie, czy fabrykach mebli w Nowym Miasteczku, Żukowie (gm. Nowe Miasteczko), Świebodzinie i Zielonej Górze. W Wymiarkach (pow. Żagań) czynna jest huta szkła zbudowana trzeciej ćwierci XIX wieku. Duża ilość zabytków nieruchomych, zarówno budowli, jak i urządzeń technicznych, związanych jest z kolejnictwem. Większość istniejących w województwie linii kolejowych zbudowanych zostało w drugiej połowie XIX wieku. Sieć połączeń zagęściła się w pierwszej dekadzie XX stulecia. Mimo rozbudowy obiektów i infrastruktury, z tamtego czasu pochodzi znaczna część obecnych dworców i towarzyszących im budowli różnego przeznaczenia, jak wieże ciśnień, wieże kontroli ruchu, budynki ekspedycji, nastawnie, parowozownie, perony, tunele itp.

Muzea

Muzea są ważnymi placówkami służącymi ochronie zabytków ruchomych, w przypadku zaś muzeów skansenowskich – także ochronie budowli bądź stanowisk archeologicznych. Zadaniem muzeów jest gromadzenie, przechowywanie, zabezpieczanie i konserwacja zabytków oraz ich badanie i udostępnianie dla celów badawczych i dydaktycznych poprzez ekspozycje.

W stosunku do innych województw, w lubuskim sieć muzeów rozwinięta jest słabo. Taką sytuację rekompensuje w pewnym stopniu różnorodność tematyczna zbiorów oraz cenne kolekcje w niektórych placówkach. Istnieje czternaście jednostek posiadających status prawny muzeum (ujętych w Państwowym Rejestrze Muzeów) oraz ponad trzydzieści o charakterze muzealnym, znajdujących się w gestii lokalnych władz samorządowych, bądź związanych z różnego rodzaju instytucjami (szkoły), organizacjami czy osobami prywatnymi. Placówki te noszą różne nazwy: muzeum, skansen, izba regionalna, izba muzealna, izba pamięci, gabinet, kolekcja. Wartością zbiorów i formą ekspozycji wyróżniają się spośród nich: Izba Pamiątek Regionalnych w Babimoście, Izba Regionalna w Kożuchowie, Izba Muzealna w Krośnie Odrzańskim, Muzeum Cysterskie w Paradyżu, Izba Historii w Szprotawie, Skansen Łużycki w Buczynie (gm. Trzebiel), Izba Regionalna w Witnicy, Muzeum Książki Środkowego Nadodrza w Zielonej Górze (przy Bibliotece Wojewódzkiej) i Gabinet Historii Miasta w Żarach.

Zabytki ruchome

W województwie lubuskim, gdzie w rezultacie ostatniej wojny rezydencje dworskie i magnackie uległy zniszczeniu lub rabunkowi i dewastacji wyposażenia, zabytki ruchome przetrwały głównie w ocalałych świątyniach. Z zachowanego zasobu artystycznego dziedzictwa liczebnie największą grupę stanowią zabytki z okresu baroku. Znacznie skromniej prezentują się obiekty pozostałych stylów, chociaż znakomite dzieła pozostawił także gotyk i renesans.

Spuścizna doby romańskiej ogranicza się do XIII wiecznych, kamiennych portali kościelnych w: Biedrzychowicach Dolnych, Lubsku i Iławie (obecnie dzielnica Szprotawy), z których ostatni plastycznie jest najokazalszy. Do tego dochodzi chrzcielnica (obecnie podstawa ambony) w tejże Iławie oraz kropielnica w Bojadłach.

Spośród kilkudziesięciu zachowanych dzieł sztuki gotyckiej na czoło wybija się znaczny zespół znakomych ołtarzy szafkowych – tryptyków i poliptyków, pochodzących z XV i początku XVI wieku.

Cenne są także inne zabytki gotyckie.

Z wczesnej fazy gotyku (2 poł. XIII – pocz. XIV w.) pochodzą rzeźbione z kamienia portale w: Witkowie (wzboogacony tympanonem), Dzikowicach, Wichowie i Szprotawie (boczny z przedsionka). Wczesnogotyckie, o pewnych znamionach jeszcze romańskich, są ceramiczne zworniki i wsporniki sklepienne zdobione motywami roślinnymi i zoomorficznymi w kościele pocysterskim w Gościkowie.

Znacznie obfitsze jest dziedzictwo dojrzałego i późnego gotyku, głównie w rzeźbie, mniej w malarstwie ściennym i sztalugowym. Z pierwszej połowy XIV wieku pochodzi kamienny sarkofag księcia Henryka IV w kościele poaugustiańskim w Żaganiu. Współczesny mu jest płaskorzeźbiony, figuralny nagrobek proboszcza Mikołaja Stevica w farze żarskiej. Tamże znajduje się przedniej klasy, okazały portal kamienny z 1401 roku. Z początku XIV wieku pochodzą dwa ceramiczne portale kościoła farnego w Dobiegniewie, zdobione fryzem z glazurowanych płytek, rzeźbionych motywami fantastycznych masek, zwierząt i winnej wici. Z gotyckiego wyposażenia kościołów zachowały się kamienne chrzcielnice, między innymi w: Bożnowie, Chotkowie i Rudawicy. Świetnym dziełem jest kamienne sakramentarium w Jeleninie. W kościołach przetrwały też gotyckie płyty nagrobne. Najstarsza z 1316 roku, znajdująca się na ścianie kościoła farnego w Szprotawie, upamiętnia tutejszego proboszcza Bertolda. Z XV wieku pochodzą trzy płyty epitafijne, w tym opata Pawła Rinkenberga, istniejące w kościele poaugustiańskim w Żaganiu. Przedstawiciele stanu rycerskiego upamiętniają późnogotyckie epitafia w: Chotkowie, Jeleninie, Małomicach i Siedlnicy.

Późnogotyckie ołtarze szafkowe występują głównie w południowej części województwa, lecz nie tylko. Rzeźbione z drewna, z licznymi figurami świętych, są dziełami różnych twórców, najwięcej jednak przypisywanych jest warsztatowi tzw. Mistrza ołtarza z Gościszowic. Opodal tej miejscowości, w rejonie Szprotawy, Kożuchowa i Żagania, występuje największe skupisko tych dzieł. Znajdują się one w: Bukowinie Bobrzańskiej, Chichach, Chotkowie, Dzikowicach, Gościszowicach, Jeleninie, Koninie Żagańskim, Mycielinie, Nowogrodzie Bobrzańskim, Nowym Miasteczku (z Gołaszyna) i Popęszycach oraz w nieco oddalonych miejscowościach – Leśniewie Wielkim, Radoszynie i Babimoście. Rewersy skrzydeł tych ołtarzy wypełniają sceny malowane.

W Borowie Wielkim, katedrze gorzowskiej, w kościołach: Dobiegniewa, Gralewa, Kłępska, Świebodzina i Wielowisi istnieją tryptyki kompilowane z rzeźb gotyckich z elementami renesansowymi, manierystycznymi lub barokowymi. Drewniane rzeźby gotyckie, niektóre zapewne z rozebranych ołtarzy, znajdują się w kilkunastu kościołach, np. w: Bieniowie, Bledzewie, Broniszowie, Dzierzychowicach, Lesznie Dolnym, Lubanicach, Lubniewicach, Miłakowie, Miodnicy, Niwiskach, Otyniu, Sławie, Stanowie, Świdnicy i Zielonej Górze. W katedrze gorzowskiej i farze świebodzińskiej zachowały się gotyckie grupy pasyjne. Sיעiowe sklepienie późnogotyckiego kościoła w Słońsku spina ponad 200 ceramicznych zworników z płaskorzeźbionymi wyobrażeniami świętych, scen biblijnych, znaków zodiaku, narzędzi pracy i innych przedmiotów.

Gotycka polichromia, zdobiąca niegdyś wewnętrzne ściany kościołów i zamków, była w nowszych czasach niszczone lub zakrywana pobiałą. Odslonięte obecnie niektóre wyobrażenia lub fragmenty scen znajdują się w: Przyczynie Górnej (1430), Dębince (1491), Niwiskach, Mirocinie Górnym, Jeleninie, Lubaczu, Dzierzychowicach, Gościkowie, szprotawskiej farze i kościele poaugustiańskim w Żaganiu. Z budowli świeckich relikty gotyckiej polichromii mają zamki w Witkowie (scena Ukrzyżowania) i Żarach (fryz herbowy).

Średniowieczną metrykę posiadają osobliwe zabytki ówczesnego prawa – kamienne krzyże pokutne, zachowane m.in. w: Bytomiu Odrzańskim, Dzierzychowicach, Gubinie i Lutynie..

Sztuka renesansowa i manierystyczna (XVI – pocz. XVII wieku) rozwijała się w czasach, gdy zapanował luteranizm. W niektórych kościołach znalazło się wówczas nowe, odpowiadające liturgii protestanckiej wyposażenie. Z tamtego czasu pochodzą ołtarze, typu architektonicznego, zachowane w kościołach w: Lubsku, Ośnie, Stypułowie Górnym, Czetowicach i Słońsku. Dwa ostatnie z wymienionych rzeźbione są w kamieniu. Szczególnie cennym, wykonanym z płyt alabastrowych, jest ołtarz główny kościoła w Słońsku, pochodzący z berlińskiego zamku. Oryginalny ołtarz z około 1600 roku, w formie tryptyku, malowany, zdobi kościół w Przeclawiu. Znakomitą klasą artystyczną odznacza się ołtarz Trójcy Świętej w żagańskim kościele poaugustiańskim, pochodzący z przelomu XVI i XVII wieku, powstały bez związku z ideologią protestancką. Katolicką proveniencję ma też świetnie rzeźbiony krucyfiks w kościele w Bledzewie.

Motywami biblijnymi zdobione są, rzeźbiarsko i malarsko, powstałe w okresie reformacji ambony, zachowane między innymi w: Kłępsku, Ośnie Lubuskim, Sławie i Wichowie oraz, najcenniejsza pod względem artystycznym, w Siecieborzycach (1588). Podobny program ideowy zawarty został w dekoracji renesansowych chrzcielnic, zachowanych w: Borowie Wielkim (1593), Chotkowie, Chrobrowie, Gorzupi, Milsku i Przeclawiu.

Z XVI i początku XVII wieku pochodzą, powszechnie występujące na murach kościołów, zwłaszcza w południowej części województwa, kamienne, figuralne płyty nagrobne i epitafia. Mniej liczne, lecz wyróżniające się okazałością, rozbudowane do formy architektonicznej, są nagrobki. Znajdują się w: kościołach Borowa Wielkiego, Bytomia Odrzańskiego, Ilawy (dzielnica Szprotawy), Lubięcina, Popęszyc i Świdnicy.

Wspomniane płyty kamienne z wyobrażeniami osoby zmarłej obecne są na ścianach zewnętrznych wielu kościołów, między innymi w: Bogaczowie, Chichach, Gorzupi, Gościszowicach, Jeleninie, Mycielinie, Osowej Sieni, Siecieborzycach, Starej Koperni, Starym Strączu, Studzieńcu, Witoszynie Dolnym. Znajdują się również w lapidariach rzeźby nagrobnej w: Kożuchowie, Wschowie i Bytomiu Odrzańskim.

Wybitnym kompleksowym dziełem sztuki renesansowej jest malarsko-rzeźbiarski wystrój kościoła w Kłępsku, powstały na początku XVII wieku. Z tego czasu pochodzą też sztukaterie na stropach dworów w Broniszowie i Świdnicy. Wcześniejsze, XVI wieczne, są sztukaterie sklepień zamku w Żarach.

Wielka ilość barokowych zabytków ruchomych, sprawia, że są one obecne w większości budowli, głównie jednak sakralnych. Ujmując zagadnienie skrótowo, można stwierdzić, że wnętrza niektórych kościołów to prawdziwe galerie wysokiej klasy sztuki barokowej – rzeźby, malarstwa i rzemiosła artystycznego. Na takie miano zasługuje przede wszystkim wyposażenie kościołów klasztornych w: Gościkowie, Wschowie i Żaganiu. Dorównują im świątynie w: Rokitnie, Kożuchowie i Szprotawie. Bogate w barokowe wyposażenie są też kościoły w: Brzeźnicy, Broniszowie, Bytomiu Odrzańskim, Nowym Miasteczku czy Żaganiu (św. Ducha) Niewiele skromniej przedstawiają się wnętrza świątyń w: Babimocie, Bledzewie, Drogominie, Chociszewie, Gęstowicach, Otyniu, Pałcku, Pszczewie, Starym Dworku, Świdnicy i Wysokiej (gm. Międzyrzecz).

Wybitnymi dziełami barokowego malarstwa są polichromie sklepień w kościołach: Rokitna, Żagania. Z innych, pojedynczych dzieł, przednią klasę reprezentują ołtarze główne kościołów w: Gościkowie, Rokitnie, Wschowie (klasztorny) i w Żaganiu (poaugustiański). Wysoką wartość artystyczną posiadają: ambona (1773) i chrzcielnica w kościele w Słońsku. Podobną rangę mają kamienne nagrobki dawnych właścicieli Dąbroszyna, zachowane w tamtejszym kościele. Znakomitymi dziełami barokowej rzeźby są portale – główny kościoła w Gościkowie, prowadzący do kaplicy Promnitzów w farze żarskiej i obramiający wejście do pałacu w Lasocinie.

Do obiektów przyozdobionych barokową dekoracją rzeźbiarską i sztukatorską należą między innymi: Pałac w Żaganiu (maszkarony na elewacjach), Hotel pod Złotym Lwem w Bytomiu Odrzańskim (fasada), Brama Krośnieńska w Sulechowie. Sztukaterie we wnętrzach mają między innymi pałace w: Bojadłach, Dąbroszynie, Ochli (dwór), Suchej Dolnej i Zaborze.

Liczne są barokowe epitafia kamienne, tkwiące, obok tego rodzaju dzieł renesansowych, w murach wielu kościołów, a także w lapidariach w: Kożuchowie, Wschowie i Bytomiu Odrzańskim. W baroku zanikł obyczaj przedstawiania postaci zmarłych na rzecz rozbudowanej inskrypcji i dekoracji z symbolicznymi wyobrażeniami. Rozsiane dawniej po kościołach rejonu Babimostu, Międzyrzecza i Wschowy portrety trumienne znalazły się w muzeach. Nieliczne tylko pozostały in situ – w kościele klasztornym we Wschowie i w kościele w Konotopie, te jednak wtopione są w kamienne nagrobki. W kościołach w Krzepielowie i Koninie Żagańskim zachowały się barokowe sarkofagi.

Zasób zabytków ruchomych z czasu klasycyzmu przedstawia się bardzo skromnie. Są to głównie dzieła sztukatorskie i malarskie zdobiące pałace w: Dąbroszynie, Gliźnie, Żaganiu, Stypułowie Górnym.

Marysinie, Ochli i Suchej Dolnej. Z 1855 roku pochodzi posąg św. Doroty (dłuta F. de Fauveau), znajdujący się w kaplicy dawnego szpitala w Żaganii.

Zabytki ruchome okresu neostylów (druga połowa XIX wieku) i secesji to głównie stolarka oraz sztukatorski wystrój elewacji i wnętrz, powstałych wówczas rezydencji, willi i kamienic. Szczególną rangę posiada wyposażenie i wystrój budynku sanatorium w Trzebiechowie, zaprojektowany przez wybitnego architekta belgijskiego, Henrego van de Velde, na początku XX wieku.

Wartości niematerialne

Ważnym składnikiem dziedzictwa kulturowego są także wartości niematerialne. Należą do nich dziedziny aktualnie żywe, związane z kultywowaniem różnych tradycji duchowych, artystycznych, obrzędowych o rodowodzie ludowym, jak też ważne wydarzenia z przeszłości bliższej i dalszej, o wymiarze historycznym. Dotyczy to również nazw miejscowości i wybitnych osób związanych z regionem. Kwestie te najczęściej splatają się z historią konkretnych miejscowości, ale są i takie, które odnoszą się do całego obszaru województwa lub określonych podregionów.

Zaczynając omówienie tematu od spraw dawnych, trzeba wskazać na kulturowe znaczenie nazw miejscowych. Pomijając tereny oderwane od Polski w 1793 roku (rejon Wschowy, Babimostu, Międzyrzecza i Skwierzyny), gdzie polskie nazewnictwo topograficzne jest oczywistością, należy podkreślić, że 80% miejscowości na pozostałym obszarze województwa ma w nazwie rdzeń polski lub dolnołużycki.

Szacunkiem tym nieobjęte zostały osady folwarczne mające nowszy rodowód. Wiele nazw starych miejscowości zostało stosunkowo wcześniej zmienionych bez zachowania pierwiastka polskiego, ale ich pierwotne brzmienie utrwalone zostało w dokumentach archiwalnych, co umożliwiło przywrócenie nazw w 1945 roku. Przykładem może być Racula, tak zapisana w 1305 roku, a potem przemianowana na Neuwaldau.

Znacząca przewaga nazw od początku niemieckich występuje tylko na terenach zasiedlonych obcymi kolonistami. Skupiają się one w rejonie Szprotawy, Żagania, Żar i częściowo Kożuchowa. Obce nazwy od momentu założenia otrzymały też miejscowości powstałe na osuszonych w XVI-XVIII wieku dolinach Warty i Noteci oraz wyrosłe w okresie od XVI do XIX wieku przy folwarkach.

Kulturową spuścizną o niematerialnym charakterze jest rodowód większości miast województwa powstałych w czasach monarchii wczesnopiastowskiej, a zreformowanych przestrzennie i prawnie z inicjatywy piastowskich książąt śląskich i wielkopolskich. Trzynastowieczne plany tych miast, stanowiące do dziś ich centralne trzony, są zabytkami twórczej myśli urbanistycznej.

Do niematerialnej sfery przeszłości trzeba zaliczyć również pola wielkich bitew z okresu wojny 7 letniej, pod Kijami i Kunowicami. Wojska rosyjskie zadały tam klęskę dowodzonej przez Fryderyka II armii pruskiej.

Fenomenem niematerialnego dziedzictwa jest przetrwanie pod wielowiekowym panowaniem niemieckim, kulturowej odrębności Łużyczan. Paradoksalnie, zachowaną ciągłość przerwał rok 1945, gdy z rejonu Żar i Gubina wysiedlono Łużyczan, traktując ich jak Niemców. Sytuacji sprzed lat przywrócić się już nie da, zatem kulturę Łużyczan można pielęgnować przez badania etnograficzne regionu, publikacje, wystawy, sesje naukowe itp. Taka właśnie działalność rozwija się od lat dzięki organizacjom pozarządowym, przy wsparciu samorządów, działających w Żarach, Gubinie i Lubsku. Z inicjatywy społecznej powstało Centrum Sorabistyczne Łużyc Wschodnich, funkcjonują „Studia Sorabistyczne” przy Uniwersytecie Zielonogórskim, rozwija się współpraca z łużyckim ośrodkiem „DOMOWINA” w Budziszynie.

Ludowe zespoły artystyczne, działające na terenie województwa, kultywują tradycje gwary, stroju, pieśni i obyczaju. Z racji uwarunkowań historycznych, tylko szerzej rozumiany region babimojski zachował ciągłość kulturową. Tam też, w Dąbrówce Wielkopolskiej, Nowym Kramsku i Zbąszynku, działają

zespoły kultywujące kulturę ludową Wielkopolski zachodniej. Żywą działalność rozwijają zespoły „Dąbrowczanka” (taneczno-śpiewaczy), „Kotkowiacy” w Zbąszynku (zespół muzyczno-koźlarski), „Wiolinki” (śpiewaczy) w Nowym Kramsku.

Po II wojnie światowej, na teren województwa napłynęła ludność z różnych stron dawnej Rzeczypospolitej. Niekiedy całe grupy przybyszów z jednej miejscowości na wschodzie osiadły zbiorowo w jednej wsi lub kilku ze sobą sąsiadujących. Skupiska te, wtapiając się w nową społeczność regionu, pielęgnują równocześnie pierwiastki kulturowe z rodzimych stron. Objawia się to w postaci tworzonych zespołów śpiewaczych czy taneczno-śpiewaczych.

Spośród wielu grup wyróżniają się górale czadeccy z Bukowiny rumuńskiej, skupieni w miejscowościach gminy Brzeznica i Złotniku (gm. Żary). Ich folklor pielęgnują zespoły „Watra” w Brzeznicy, „Wichowianki” w Wichowie i „Dolina Sołońca” w Złotniku. Ludowe tradycje Polesia podtrzymują zespoły „Gościszanki” w Gościszowicach i „Mycieliniani” w Mycielinie. Ożywioną działalność kulturalną prowadzą dawni Tarnopolanie, najliczniej skupieni w okolicach Żar. Zespoły śpiewacze Tarnopolan to „Jutrzenka” w Olbrachtowie i „Broniszowianki” w Broniszowie.

W rejonie Strzelec Krajeńskich, m.in. w miejscowości Ługi, gdzie istnieją skupiska społeczności lemkiowskiej, działają zespoły artystyczne pielęgnujące tradycje swoich pieśni i obyczajów.

Działają ponadto wiele innych zespołów artystycznych - chórów, które nie kwalifikują się jako folklorystyczne, chociaż w repertuarach, obok innych, mają także polskie pieśni ludowe. Zespoły te utożsamiają się z nowym regionem, a śpiewane przez nich utwory zawierają różnorodne treści. Do tej grupy należy kilkanaście zespołów działających w różnych miejscowościach województwa.

Niematerialne wartości kulturowe zawierają odniesienie do dziejów wielu miast i wsi.

Zasoby archeologiczne

Na obszarze województwa zewidencjonowanych zostało około 16000 stanowisk archeologicznych. W ogromnej większości są to miejsca luźnych znalezisk, głównie fragmentów ceramiki, uzyskanych w wyniku badań powierzchniowych, głównie w czasie realizacji programu Archeologicznego Zdjęcia Polski. Z bliżej rozpoznanych stanowisk do najstarszych należą pozostałości obozowisk i osad otwartych, cmentarzyska ciałopalne i kurhanowe. Z nowszych okresów archeologicznych, obok cmentarzysk, najcenniejszymi są grodziska pochodzące z epoki brązu (kultura łużycka) i wczesnego średniowiecza. Rozmieszczenie stanowisk nie jest równomierne, a dotyczy to wszystkich epok i okresów archeologicznych. Najbardziej nasycone są tereny południowe i południowo-wschodnie województwa.

Najstarsze ślady osadnictwa, z okresu paleolitu schyłkowego (13-10 tys. lat temu), zlokalizowano dotąd w około 200 miejscach, najliczniej w okolicach: Wschowy, Gubina, Krosna Odrzańskiego, Babimostu i Kargowej. Stanowiska paleolityczne występują m.in. w: Gościmiu, Trzebiczu, Nowym Dworku, Strumiennie, Pomorsku, Wojnowie, Smolnie Wielkim, Siedlnicy i Olbrachcicach. Znaleziskami są ślady obozowisk i narzędzia z krzemienia.

Z epoki mezolitu (8300-4500 p.n.e.) pochodzi 420 stanowisk, w tym 216 to pozostałości obozowisk. W wielu przypadkach topograficznie pokrywają się one ze stanowiskami paleolitycznymi. Znajdują się ponadto w rejonie Sławy i Nowej Soli, m.in. w: Ługach, Nowym Stawie, Siedlisku, a także w Bobrowicach i Wiechlicach.

Z epoki neolitu (4300-1700 p.n.e.) zewidencjonowanych zostało około 800 stanowisk – osad otwartych i cmentarzysk. Rozmieszczone są na całym terenie województwa, najwięcej jednak w części południowo-zachodniej, w rejonie Gubina. Pozyskiwane z badań zabytki to głównie naczynia ceramiczne. Występują osady kultur: ceramiki wstęgowej, klutej, pucharów lejkowatych i amfor kulistych.

W epoce brązu i wczesnej epoce żelaza (1800-400 p.n.e.), zwłaszcza gdy panowała kultura łużycka, zasiedlone zostały niemal wszystkie nadające się do tego tereny w obszarze województwa. Z wczesnego okresu epoki brązu (1800-1300 p.n.e.) pochodzi osadnictwo związane z ludnością kultur

unietyckiej i przedłużyckiej. Stanowiska z tego czasu przebadane zostały w: Gubinie, Sękowicach, Bieczu, Grabicach i Grzmiącej. Z okresu kultury łużyckiej (1300-400p.n.e.) pochodzi bardzo duża ilość stanowisk archeologicznych. Wśród znalezisk, obok masy zabytków ceramicznych, występują narzędzia, broń i ozdoby z brązu. Na przełomie epok brązu i żelaza (650-400 p.n.e.), na omawianym obszarze, w jego południowej części, powstało kilkanaście osad obronnych. Obszar występowania grodzisk kultury łużyckiej określają miejscowości: na zachodzie – Polanowice, Starosiedle, Wicina i Żary; na północy – Pomorsko i Miłsko, na wschodzie Gołaszyn i Solniki. Z najlepiej rozpoznanych grodzisk w Wicinie i Polanowicach wynika, że kres rozwiniętemu osadnictwu położył najazd Scytów. Zniszczone przez nich grody nie zostały odbudowane.

Na okresy przedrzymski i wpływów rzymskich (poł. III w. p.n.e. - poł. V w. p.n.e.) przypada około 1800 stanowisk. Osadnictwo tamtego czasu skupiało się głównie wzdłuż dolin rzecznych Odry, Obry, Warty i Nysy Łużyckiej. Do najlepiej rozpoznanych z tamtych okresów należy skupisko osadnicze w rejonie Gubina (Jazów, Luboszyce, Grabice, Polanowice).

Z okresu wczesnego średniowiecza (VI - poł. XIII w.) pochodzi ponad 2500 różnego rodzaju stanowisk archeologicznych. Ze starszej fazy tego okresu (VI - VII w.) znane są stanowiska związane z osadnictwem otwartym plemion słowiańskich. Najliczniej występują one w rejonie Równiny Krośnieńskiej, Kotliny Kargowskiej, Niecki Międzyrzecznej oraz w okolicy Bytomia Odrzańskiego i dolnym dorzeczu Nysy Łużyckiej. Z okresu młodszego (poł. VII - poł. X w.), oprócz osad otwartych, występują grodziska (ok. 50), będące pozostałościami warowni plemiennych, opolnych i protopaństwowych. Znajdują się one na wymienionych wyżej obszarach, a ponadto na Wysoczyźnie Lubuskiej, nad środkową i dolną Obrą, i w okolicach Żar.

Do częściowo przebadanych należą grodziska w: Pszczewie, Borowym Młynie, Trzcielu, Nowym Dworku, Przytoku, Kargowej, Gołaszynie, Polanowicach i Żarach. Kolejne grodziska z okresu plemiennego znajdują się m.in. w: Gliśnie, Goruńsku, Klenicy, Kijach, Niesulicach, Połupinie, Popęszycach, Starosiedlu, Smolnie Wielkim i Tarnowie koło Rzepina.

Z najmłodszej fazy wczesnego średniowiecza (X - poł. XIII w.), której początki wiążą się z powstaniem monarchii wczesnopiastowskiej, pochodzą duże grody państwowe, wzniesione jako warownie graniczne. Trzy z nich, w: Santoku, Międzyrzeczu i Krośnie Odrzańskim, wzniesione zostały na miejscu grodów plemiennych, czwarty, w Bytomiu Odrzańskim, powstał na niezasiedlonym terenie.

Obiekty te są szczególnie cenne, bo zapisały się w dziejach obrony zachodniej granicy państwa pierwszych Piastów. Nieznane przed II wojną światową położenie grodzisk w Bytomiu Odrzańskim i Krośnie Odrzańskim zlokalizował w latach sześćdziesiątych XX wieku Edward Dąbrowski. Spośród kilkunastu grodów kasztelańskich i gródków rycerskich z XII-XIII wieku przebadana ostatnio została siedziba kasztelańska w Tarnowie Jeziernym oraz grody poprzedzające powstanie Gubina (w Polanowicach) i Kożuchowa (w Solnikach). Ślady warowni rycerskich (grodziska stożkowate) zachowały się w: Kijach, Letnicy, Rudzinach, Świebodzinie, a najlepiej w Pszczewie.

W wielkiej ilości stanowisk archeologicznych, znajdują się oczywiście obiekty, bądź całe ich zespoły, szczególnie cenne. Do takich należą tereny o długich tradycjach osadniczych, niekiedy od paleolitu po średniowieczne (skupiska w rejonie Gubina) czy od kultury łużyckiej do średniowiecza (rejon Pszczewa). Z racji historycznych bardzo cenne są pozostałości po grodach państwowych z X-XII wieku (Santok, Międzyrzecz, Krosno Odrzańskie, Bytom Odrzański, Drezdenko), jak też po grodach kasztelańskich (Tarnów Jezierny), czy związane z genezą miast – Gubina (gród w Polanowicach) i Kożuchowa (gród w Solnikach).

Wszystkie grodziska, również z okresu kultury łużyckiej i plemienne, a tych jest najwięcej, oprócz naukowych, mają także wartości wizualne, jako elementy wzbogacające krajobraz. Unikalne w skali Europy są również ziemne umocnienia, zwane Wałami Śląskimi, ciągnące się od Krosna Odrzańskiego po Szprotawę i Przemków.

Stan zabytków w Województwie Lubuskim

Mimo upływu lat o stanie zachowania zabytków w województwie lubuskim w znacznym stopniu decydują wciąż zniszczenia wojenne. Zmiany własnościowe po 1945 roku, a także sposób gospodarowania przez wielu użytkowników, zwłaszcza PGR-ów i Gminnych Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej nie wpływały korzystnie na stan zachowania tych zasobów. Transformacja gospodarcza 1998 roku przyniosła pewne elementy pozytywne, ale spowodowała też nowe zagrożenia, głównie dla architektury rezydencjonalnej i przemysłowej.

W konsekwencji zniszczeń wojennych oraz niewłaściwych powojennych działań budowlanych, wiele zespołów urbanistycznych utraciło walory czytelności układów przestrzennych. W założeniach wiejskich, mniej zniszczonych w okresie II wojny, większe szkody nastąpiły w okresie powojennym. Dysharmonia układów przestrzennych w wielu wsiach spowodowana została degradacją zespołów dworskich, szczególnie zabudowy folwarcznej i parków. Innym elementem degradującym przestrzeń niektórych założeń są nowe, architektonicznie obce obiekty. Z zabytków architektury do najlepiej zachowanych należą obiekty sakralne. Duży procent kościołów wiejskich wymaga kosztownych remontów bieżących, nierzadko przekraczających możliwości małych wspólnot parafialnych. Do budowli najlepiej utrzymanych należą kościoły farne i poklasztorne, bo jako zabytki szczególnie cenne mają większe możliwości korzystania z funduszy państwowych i unijnych. Specjalnej troski wymagają nieliczne już kościoły drewniane. Najcenniejsze z nich, w: Chlastawie, Klępsku i Kosieczynie.

Spośród wszystkich rodzajów zabytków architektury w najgorszej sytuacji znajdują się dawne rezydencje, bo jedna trzecia z nich nie jest użytkowana; pewna część pozostaje w ruinie lub, z racji braku remontów i konserwacji, straciła szansę na odbudowę.

Względnie dobrze utrzymane są zabytki architektury obronnej oraz znajdujące się i zachowane w miastach fragmenty obwarowań. Ogólny stan zachowania zabytków użyteczności publicznej ocenić należy jako dobry. Ratusze, szkoły, szpitale, budynki opieki społecznej, pocztowe i administracyjne, mimo że nie zawsze służą pierwotnej funkcji, utrzymane są w należytym stanie. Wyjątek stanowi bardzo zaniedbany dawny szpital (XVIII w.) w Broniszowie. Remontu i adaptacji wymaga dawny szpital w Żaganiu (1848 r.).

Stan zachowania najliczniejszej grupy zabytków nieruchomości, obejmującej budynki mieszkalne, określić należy jako zły. Wprawdzie niektóre domy miejskie, znajdujące się w rękach prywatnych, odbiegają od takiej oceny, ale stanowią one niewielki procent zasobu.

Budynki pozostające w zarządzie komunalnym lub w posiadaniu wspólnot mieszkaniowych, w ogromnej większości wymagają remontów i modernizacji infrastruktury. W budownictwie wiejskim, mieszkalnym i gospodarczym najbardziej zagrożone są nieliczne już obiekty drewniane i o konstrukcji szkieletowej. Dekompozycji ulegają zagrody, bo odchodzący od gospodarki rolnej chłopci rozbierają zbędne stodoły i obory, aby nie płacić podatków od nieruchomości.

W ostatnim dwudziestolecu nowa sytuacja ekonomiczna podważyła sens istnienia wielu zakładów przemysłowych (w tym zabytkowych), zwłaszcza o konstrukcji niedogodnej do adaptacji na zmienione funkcje. W konsekwencji z krajobrazu zniknęły niemal wszystkie stare gazownie i cegielnie.

Zagrożonych dewastacją i zniszczeniem jest wiele budynków Polskich Kolei Państwowych, związanych z wyłączonymi z ruchu lokalnymi liniami.

Większość stanowisk archeologicznych zlokalizowana jest na polach. Znacznym zagrożeniem dla nich jest zatem głęboka orka, większym jednak nielegalnie prowadzone eksploatacje piasku i żwiru. Duże niebezpieczeństwo, szczególnie dla grodzisk, stwarza nielegalna działalność poszukiwaczy skarbów.

Niematerialne wartości kulturowe wybranych miejscowości

Babimost. Z miastem wiąże się postać starosty Krzysztofa Żegockiego, który w czasie potopu szwedzkiego zorganizował oddział zbrojny, przeciwstawiając się najeźdźcy w Wielkopolsce działaniami partyzanckimi. Region Babimojszczyzny wslawiony jest utrzymaniem polskości od czasu II rozbioru

(1793) do 1945 roku. W regionie babimojskim działają zespoły artystyczne kultywujące dawne tradycje ludowe.

Bledzew. W miasteczku istniał w latach 1407-1835 klasztor cystersów, którego działalność wywarła wielki wpływ cywilizacyjny i duchowy na rozległą okolicę. Tak w Bledzewie, jak i wielu okolicznych miejscowościach, przetrwała artystyczna spuścizna konwentu, a tym samym pamięć o nim.

Bytom Odrzański. Niematerialnym składnikiem bogatego dziedzictwa kulturowego miasta jest pamięć o ważnym wydarzeniu historycznym opisanym przez Galla Anonima. Dotyczy ono cesarskiej wyprawy na Polskę w 1109 roku i zwycięskiej potyczki wojów z załogi grodu bytomskiego z grupą rycerzy cesarza, po której Niemcy zaniechali oblegania warowni. Ważnym epizodem kulturalnym w dziejach Bytomia było istnienie tutaj w XVII wieku gimnazjum akademickiego, słynnego z wysokiego poziomu nauczania. Studiowała tutaj młodzież ze Śląska, Łużyc i Polski.

Dobiegniew. Miejsce pamięci ofiar oflagu IIC.

Gębice. We wsi istnieje obelisk upamiętniający istnienie tutaj przejściowego obozu założonego w 1939 roku dla jeńców polskich i duchownych. Wśród więźniów był Maksymilian Kolbe.

Gościkowo. Założony w XIII wieku klasztor cystersów był przez stulecia żywym ośrodkiem promieniującym na okolicę działaniami w zakresie postępowego rolnictwa, sztuki i nauki. W okresie po drugim rozbiorze stał się ważnym ośrodkiem polskości.

Górzycą. Z Górzycą związana jest pamięć o biskupstwie lubuskim. W latach 1276-1325 miasteczko było siedzibą biskupów lubuskich, zniszczoną z podjudzenia władców Brandenburgii.

Kargowa. Z miastem wiąże się znamienny epizod historyczny z czasu II rozbioru Polski (1793). Stacjonujący tutaj oddział piechoty polskiej, dowodzony przez kapitana Więckowskiego, stawiał opór wkraczającym do Kargowej Prusakom. Był to jedyny odruch sprzeciwu w czasie aktu rozbioru.

Krosno Odrzańskie. Z Krosnem kojarzą się takie postacie, jak Bolesław Chrobry i Mieszko II, w związku z obroną grodu i podjazdową walką z wojskiem cesarza Henryka II, gdy najechał Polskę w 1005 roku; Henryk Brodaty, księżę zasłużony w rozwoju osadnictwa i urbanizacji Śląska, założyciel lokacyjnego Krosna Odrzańskiego i budowniczy tutejszego zamku; księżna Jadwiga, żona Henryka Brodatego, późniejsza święta, patronka Śląska, która w czasie najazdu tatarskiego w 1241 roku znalazła schronienie w zamku krośnieńskim.

Lubaniec. Z miejscowością i kościołem wiąże się postać Mikołaja Jakubicy, tutejszego proboszcza w latach dwudziestych XVI wieku, który przetłumaczył Nowy Testament na język dolnołużycki. Dzieło to jest cennym źródłem w badaniach nad dialektem żarskim języka serbskiego.

Międzyrzecz. Składnikami niematerialnej wartości dziedzictwa kulturowego Międzyrzecza są: nazwa miejscowości, wynikająca z topograficznego położenia. Założenie tutaj pierwszego w Polsce klasztoru w 1000 roku i związane z tym zabójstwo pięciu zakonników, wyniesionych wkrótce po tragedii na ołtarze (byli to pierwsi święci polscy); liczne wydarzenia rangi państwowej związane z istnieniem tutaj grodu wzniesionego przez Bolesława Chrobrego, a następnie zamku powstałego na grodzie w czasach Kazimierza Wielkiego.

Rokitno. Miejscowość klasztorna należąca do opactwa w Bledzewie jest sławna jako Sanktuarium Maryjne. Cudowny obraz Matki Boskiej Rokitniańskiej ściągają rzesze pielgrzymów już w XVII wieku i tak jest do dziś.

Santok. W istniejącym tutaj grodzie z czasów wczesnopiastowskich miały miejsce liczne wydarzenia rangi państwowej w sporach z Pomorzanami, Brandenburgią i Krzyżakami.

Słońsk. Miejsce pamięci ofiar hitlerowskiego więzienia.

Szprotawa-Łława. Miejscowość wiąże się ze słynną pielgrzymką cesarza Ottona III do Gniezna. W Łławie witał cesarza Bolesław Chrobry.

Wschowa. Do czasów rozbiorów Wschowa należała do najważniejszych miast Rzeczypospolitej, a różne wydarzenia wiązały się z władcami Polski. Fundacje klasztoru bernardynów, okolicznej szlachty (Tarnowskich, Gurowskich) i mieszczaństwa przyczyniły się do powstania we Wschowie wspaniałych dzieł architektury autorstwa wybitnych twórców jak Pompeo Ferrari (fara) i Krzysztof Bonadura (klasztor bernardynów).

Zielona Góra. Jest jedynym miastem w Polsce nasyconym atmosferą winiarstwa, trwającą od XIV wieku do dziś. W przeszłości wyrażało się to w uprawach winorośli, produkcji wina, budownictwie winiarskim i leczeniu winem, dziś w podtrzymywaniu tradycji winiarskich i rekonstrukcji upraw.

Żagań. Spuścizna duchowa Żagania związana jest z klasztorem augustiańskim i dworem książęcym. Z opactwa przez całe wieki promieniował duch nauki i sztuki. Wyrażał się on poprzez działania tak wybitnych osób, jak opaci: Ludolf, Arnoldi, Rikenberg i Ignacy Felbiger. Za sprawą Wallensteina w Żaganiu mieszkał wybitny astronom Jan Kepler, a na dworze Doroty Talleyrand bywali wybitni twórcy, między innymi Franciszek Liszt. Ważne jest także miejsce pamięci poświęcone ofiarom hitlerowskim, obozy jenieckie – Stalag VIII C i Stalag Luft III¹⁷.

Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego

Udokumentowanie, zachowanie i właściwe eksponowanie wartości dziedzictwa kulturowego jest obowiązkiem władz państwowych, samorządowych i społeczeństwa. Działalność ta stanowi element edukacji i rozbudzania poczucia tożsamości. Dziedzictwo kulturowe stanowi wartość podlegającą ochronie prawnej. Ochrona dóbr kultury materialnej jest także zadaniem polityki przestrzennej. Obiekty kultury materialnej winny być wykorzystywane i użytkowane z zapewnieniem rewitalizacji i humanizacji oraz nadania im odpowiednich funkcji użytkowych w ramach opieki społecznej.

¹⁷ Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2009 – 2012

2.4. TURYSTYKA I WYPOCZYNEK

Walory województwa dla rozwoju turystyki i wypoczynku

Województwo lubuskie charakteryzuje się dobrymi walorami dla rozwoju turystyki i wypoczynku, co podkreśla się w dokumentach dotyczących kolejnych strategii rozwoju województwa, turystyki i planach jego zagospodarowania przestrzennego.

Istnieje tu zróżnicowana szata roślinna z przewagą lasów, bogactwo wód płynących i jezior, pięknych krajobrazów, mozaika terenów rolnych, zabytków o charakterze monumentalnym, budowli świadczących o zmiennych dziejach tych ziem.

Walory te, cenne w skali kraju, niestety tylko w części przekładają się (jak dotąd) na intensyfikację turystycznych kontaktów międzynarodowych, w tym z rejonem Berlina.

Atrakcyjność turystyczna regionu określana jest przede wszystkim na podstawie walorów przyrodniczych i kulturowych analizowanego obszaru. Walory przyrodnicze Ziemi Lubuskiej to bez wątpienia silna strona możliwości rozwoju turystyki wypoczynku i rekreacji.

Wyróżnikiem województwa jest m.in. bogactwo awifauny, unikalne pomniki przyrody oraz stan ochrony środowiska.

Niemniej istotną rolę w rozwoju turystyki odgrywają: dostępność komunikacyjna, łączność z innymi atrakcyjnymi turystycznie miejscami, dobrze rozwinięta baza żywieniowa i noclegowa o różnorodnym standardzie. Ważna jest też infrastruktura okółoturystyczna oraz usługi organizacyjno – turystyczne (ich poziom i cena), bogaty repertuar ofert, także kulturalnych, oryginalnych w pomysłach imprez plenerowych, dostępność i rzetelność informacji. Nie wszystkie z tych elementów są jeszcze rozwinięte na odpowiednim poziomie¹⁸.

Ocena atrakcyjności turystycznej danego miejsca, jest ściśle związana z oferowanym produktem turystycznym, a w tym:

- stanem środowiska naturalnego, jego czystości oraz podejmowanych działań z zakresu ochrony środowiska naturalnego,
- walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi,
- walorami kulturowymi (czasem nazywane też historyczno-kulturowymi),
- ważniejszymi zabytkami,
- niematerialnymi wartościami kulturowymi (tradycje, obrzędy),
- obiektami kulturalnymi,
- dostępnością komunikacyjną,
- transportem kołowym i połączeniami kolejowymi,
- innymi możliwościami transportu w województwie (np. transport wodny, samolotowy),
- gęstością sieci turystycznych ośrodków w regionie.

Kryteria podziału

Podstawowym kryterium podziału turystyki jest główny motyw podróży osoby wyjeżdżającej.

Przy tym kryterium wyróżnia się następujące rodzaje turystyki:

- turystyka poznawcza,
- turystyka wypoczynkowa,
- turystyka kwalifikowana,
- turystyka zdrowotna,

¹⁸ Lubuska strategia rozwoju turystyki na lata 2006-2013

- turystyka biznesowa,
- turystyka religijna.

Poza głównym motywem wyjazdu, stosowanych jest wiele innych kryteriów podziału turystyki np.:

- liczba uczestników (turystyka indywidualna, turystyka zbiorowa),
- wiek uczestników (turystyka szkolna, turystyka studencka, turystyka seniorów),
- środek transportu (turystyka samochodowa, turystyka rowerowa, turystyka autokarowa, turystyka kolejowa, turystyka lotnicza),
- czas pobytu (turystyka krótkoterminowa, turystyka długoterminowa),
- miejsce zakwaterowania (turystyka hotelowa, turystyka parahotelowa),
- pora wyjazdu (turystyka zimowa, turystyka letnia),
- sposób organizacji wyjazdu (turystyka zorganizowana, turystyka niezorganizowana),
- używany sprzęt turystyczny (turystyka narciarska, turystyka kajakowa, turystyka wspinaczkowa).

Grupę elementów determinujących właściwy rozwój turystyki stanowi infrastruktura turystyczna i okoturystyczna.

Rejony turystyczne

1. Pojezierze Lubuskie

Makroregion położony w środkowej części województwa, na obszarze pomiędzy Odrą, Obrą i Wartą. W jego skład wchodzi dwa mezoregiony – Pojezierze Łagowskie zw. Wzgórzami Ośnieńsko-Sulechowskimi oraz Obniżenie Obrzańskie zw. Bramą Zbąszyńską. Pojezierze obejmuje powiaty: świebodziński, sulęciński i słubicki. Jest to skupisko jezior rynnowych, pochodzenia polodowcowego, atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym.

Ze względu na wyjątkowe walory przyrodnicze i klimatyczne, w obrębie Pojezierza powstało wiele rezerwatów i obszarów chronionych.

2. Pojezierze Sławskie

Zajmuje wschodnią część woj. lubuskiego (powiat wschowski).

Pojezierze wyróżnia się urozmaiconym rynnowym krajobrazem pochodzenia polodowcowego.

Największe jezioro to Jezioro Sławskie (826 ha,)

Dzięki wyjątkowemu bogactwu awifauny, Pojezierze Sławskie zostało uznane przez Międzynarodową Organizację Ornitologiczną za ostoję ptaków o randze europejskiej. Jeziora otoczone są licznymi kompleksami leśnymi, wśród których przeważają bory sosnowe.

Takie warunki naturalne sprzyjają rozwojowi turystyki i przyciągają zarówno miłośników sportów wodnych i aktywnego wypoczynku oraz amatorów nieskażonej cywilizacją przyrody.

3. Jezioro Ciecz (Trześniowskie)

Główny zbiornik Łagiewskiego Parku Krajobrazowego, o pow. 183 ha. jest najgłębszym akwenem w woj. lubuskim - głębokość maksymalna to 58,8 m. (w skali kraju zajmuje 10 miejsce).

Nad jeziorem góruje największe wzniesienie województwa - Góra Bukowiec.

Jezioro wyróżnia się bardzo czystą wodą, bogactwem ryb i malowniczym położeniem.

Infrastruktura wokół jeziora pozwala na uprawianie sportów wodnych, wędkarstwa i turystyki rowerowej (wokół jeziora wytyczono wiele interesujących, malowniczych tras).

4. Jezioro Łagowskie

Jezioro to jest ogólnodostępnym łowiskiem z dobrze rozwiniętą i przygotowaną infrastrukturą dla miłośników wędkarstwa (pomosty, wiaty), zlikwidowano też bariery architektoniczne dla osób niepełnosprawnych.

5. Jezioro Paklicko Wielkie

Położone jest w pobliżu miejscowości Nowy Dworek; jest jednym z największych jezior woj. lubuskiego, zajmuje powierzchnię 209 ha. Paklicko Wielkie jest jeziorem rynnowym o bardzo urozmaiconej linii brzegowej, tworzącej liczne zatoki i cypelki. Akwen posiada doskonałe warunki dla turystyki pobytowej (kapieliska, plaże, wypożyczalnie sprzętu wodnego oraz wędkarstwo).

Charakterystyka walorów turystyczno-wypoczynkowych powiatów (wg Lubuskiej Organizacji Turystycznej)

1. Powiat krośnieński

Położony na zachodzie województwa, obejmuje swym obszarem 6 gmin: Krosno Odrzańskie, Gubin, Bobrowice, Bytnica, Dąbie, Maszewo.

Przez powiat płynie rzeka Bóbr.

Region ten jest jednym z najbardziej zalesionych terenów woj. lubuskiego. Znajduje się tu także wiele jezior: Bytnickie, Głębokie, Wielkie Dąbie.

W Gubinie znajduje się bezpośrednie przejście graniczne do Niemiec (Guben).

Czyste powietrze, urokliwe położenie, jeziora obfitujące w ryby i duże obszary leśne od lat przyciągają do powiatu amatorów pieszych wędrówek, łowiectwa i grzybobrania, którym w ramach coraz popularniejszej agroturystyki gwarantuje się noclegi i wyżywienie.

Zapraszają gospodarstwa agroturystyczne znajdujące się m.in. w miejscowościach: Brzeźnica, Gubin, Chromów, Bronków, Marcinowice, Rzeczyca, Brzózka, Gryżyna.

2. Powiat nowosolski

Położony w południowo – wschodniej części województwa, obejmuje swym zasięgiem 8 gmin: Nowa Sól (gmina miejska i wiejska), Bytom Odrzański, Kolsko, Kożuchów, Otyń, Nowe Miasteczko, Siedlisko.

O atrakcyjności powiatu decyduje jego malownicze położenie wśród lasów (43% powierzchni). Przez powiat płynie rzeka Odra, która pozwala na uprawianie turystyki wodnej i podziwianie jej piękna oraz terenów nad nią leżących. Na Odrze odbywają się coroczne splywy tratw na trasie Nowa Sól – Szczecin (300 km.)

Nowa Sól posiada port rzeczny oraz przystań kajakową.

Na uwagę zasługują też piękne starorzecza występujące w okolicach Nowej Soli.

Zapraszają gospodarstwa agroturystyczne znajdujące się m.in. w miejscowościach: Lipiny, Szyba, Mirocin Górny, Stawy, Stara Wieś.

3. Powiat świebodziński

Położony jest na szlakach tranzytowych z Niemiec i ze Skandynawii na południe Europy, w środkowo – zachodniej części Polski. Na terenie powiatu znajduje się skrzyżowanie głównych szlaków komunikacyjnych zachodniego pogranicza Polski, oraz ważna magistrała kolejowa.

Powiat świebodziński charakteryzują, przede wszystkim występujące na tym obszarze jeziora, z dużą ilością lasów i rzek, które wzbogacają walory przyrodnicze.

Na terenie powiatu znajdują się dwa parki krajobrazowe: Łagowski Park Krajobrazowy chroniący piękne jeziora rynnowe i kompleks lasów bukowych w rejonie Łagowa oraz Gryżyński Park Krajobrazowy

obejmujący ochroną niezwykle malowniczą i cenną pod względem przyrodniczym rynnę rzeki Gryżynki. Istniejące 11 rezerwatów przyrody, to m.in. leśne (Grodziszczce, Kręcki Łęg, Buczyzna Łagowska, Dębowy Ostrów), leśno – krajobrazowe (Nad Jeziorem Trześniowskim) i torfowiskowe, świadczą o bardzo wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych tego obszaru. Bogactwo natury, dopełniają liczne użytki ekologiczne oraz około stu zarejestrowanych pomników przyrody. Zapraszają gospodarstwa agroturystyczne znajdujące się m.in. w miejscowościach: Łagówek, Łagów, Jemiołów, Pożrzadło.

4. Powiat wschowski

Położony jest w południowo-wschodniej części województwa, obejmuje swym obszarem 3 gminy: Wschowa, Sława, Szlichtyngowa.

Na terenie powiatu licznie zachowały się XIX wieczne zespoły parkowo-pałacowe i dworskie m.in.: w Dębowej Łęce, Konradowie, Osowej Sieni, Tylewicach i Wygnańcyczach.

Przez najciekawsze tereny gminy Wschowa, przebiega „żółty” pieszy szlak turystyczny: Wschowa – Lgiń – Brenno. Szlak biegnie przez tereny polne i leśne obszarów chronionego krajobrazu i Przemęckiego Parku Krajobrazowego.

O atrakcyjności Sławy stanowi głównie specyficzne położenie wśród lasów i rynnowych jezior, otoczonych od południa wałem morenowych wzgórz. Sława leży bowiem nad największym w regionie Jeziorem Sławskim, po którym pływają statki wycieczkowe. Wokół Jeziora dominują lasy sosnowe, bogate w runo leśne i zwierzynę łowną (nawet jenoty i borsuki), duże plaże. Występujące na tym terenie ośrodki wypoczynkowe organizują szereg imprez kulturalnych i sportowych.

Interesujący jest świat ptactwa drapieżnego, wodnego, możemy tu zobaczyć m.in.: bieliki, rybołowy, kanię czarną i rudą, myszoloły, jastrzębie, błotniaki, kormorany, łabędzie nieme, gęsi, zimorodki oraz żurawie.

Na obszarze istnieją gospodarstwa agroturystyczne m.in. w Lubogoszczy.

5. Powiat zielonogórski (grodzki)

Zielona Góra położona jest na wzgórzach, zewsząd otoczona lasami i posiadająca bardzo korzystne powiązania komunikacyjne z Berlinem, Szczecinem, Poznaniem i Wrocławiem (sprzyja to rozwojowi turystyki)

Zielona Góra jest ważnym w rejonie ośrodkiem kulturalnym, naukowym i sportowym.

Miasto to, urzeka turystów ogromną ilością zieleni i parków, a atrakcją jest również coroczne wrześniowe święto „Winobranie”, pełne imprez i koncertów.

6. Powiat zielonogórski (ziemski)

Powiat położony w środkowo – wschodniej części województwa, obejmuje swym obszarem 10 gmin: Zielona Góra, Babimost, Bojadła, Czerwieńsk, Kargowa, Nowogród Bobrzański, Sulechów, Świdnica, Trzebiechów, Zabór.

Miłośnicy przyrody odnajdą tu wiele rzadkich gatunków roślin i zwierząt, często wpisanych do czerwonej księgi gatunków zagrożonych wyginięciem. Znaleźć tu można 100 pomników przyrody, zarówno fauny jak i flory. Wiele miejsc stanowi teren bytowania rzadkich ssaków, ptaków i gadów (żółwia błotnego, bobra, wydry, bociana czarnego, orla bielika i rybołowa). Warto zobaczyć 190 – letniego buka w rezerwacie Laski.

Miejscowości: Drzonków, Lipno i Raculka słyną jako ośrodki jeździeckie..

Zapraszają gospodarstwa agroturystyczne znajdujące się m.in. w miejscowościach: Letnica, Kłępsk, Bojadła, Babimost, Zabór, Smolno Małe, Stary Jaromierz, Nowe Kramsko.

7. Powiat żarski

Powiat położony w południowo – zachodniej części województwa, obejmuje swym zasięgiem 9 gmin: Żary, Brody, Jasień Lipinki Łużyckie, Lubsko, Łęknica, Przewóz, Trzebiel, Tuplice.

Na terenie powiatu znajdują się 4 rezerwaty, wiele pomników przyrody, parki przypałacowe, Leśny Kompleks Promocyjny w Jeziorach Wysokich (gm. Brody)- szlaki turystyczne o łącznej długości 244 km. Na terenie powiatu znajdują liczne jeziora, takie jak: Brodzkie, Suchodolskie, Głębokie i Proszowickie oraz przepływa rzeka Nysa Łużycka.

Z ciekawszych zabytków i miejsc należy wymienić między innymi:

- a) Żary – gotycko-renesansowy zamek Dewinów, Bibersteinów, dwa barakowe pałace Promnitzów, fragmenty murów obronnych z wieżą Damy Dolnej i basztą, ratusz z XVI w.
- b) Wicin (gm. Jasień) – grodzisko kultury łużyckiej z V w.
- c) Jasień – barokowy kościół z 1734 r., pałac z 1780 r.
- d) Zasieki (gm. Brody) – pozostałości dawnej podziemnej fabryki amunicji z 400 bunkrami.
- e) Gotyckie kościoły kamienne z XIII w., w: Bieniowie, Drożkowie, Lubanicach, Olbrachtowie, Mirostowicach i Sieniawie Żarskiej.
- f) Żarki Wielkie (gm. Trzebiel) – ruiny zamku rycerskiego.
- g) Kamienica (gm. Trzebiel) – wielki Kamień Diabelski.
- h) Przewóz – 22-metrowa Wieża Głodowa.
- i) Lubsko – średniowieczny układ przestrzenny z renesansowym ratuszem, gotyckim kościołem z XIII w., zamkiem z XIV w. i Basztą Żarską.

Zapraszają gospodarstwa agroturystyczne znajdujące się m.in. w miejscowościach: Gręzawa, Brzostowa, Brody, Żarki Wielkie, Bogumiłów, Suchodół.

8. Powiat żagański

Położony na południu województwa, obejmuje swym zasięgiem 8 gmin: Żagań, Brzeźnice, Gozdnicza, Iłowa, Małomice, Niegosławice, Szprotawa, Wymiarki.

Blisko miasta przebiega międzynarodowa autostrada Berlin – Wrocław - Kraków.

Do najokazalszych zabytków powiatu należą:

- a) Żagański Pałac Książęcy wraz z malowniczym parkiem pałacowym.
- b) Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP z sarkofagiem księcia glogowsko-żagańskiego Henryka IV.
- c) Zespół poaugustyński z klasztorem, konwiktem i spichlerzem.
- d) Pałac w Iłowej z 1666 r. wraz z parkiem krajobrazowym, na terenie którego można podziwiać różne odmiany rododendronów.
- e) Szprotawski ratusz (rzadko spotykany dwuwieżowy, wewnątrz zabytkowa sala posiedzeń i sala rycerska).
- f) Kościół romański z XIII w.

We wsi Piotrowice znajduje się fenomen przyrodniczy – dąb „Chrobry”, który liczy sobie 730 lat, ma 992 cm w obwodzie, a wysokość wynosi 22 metry. Jest to 3 pod względem wymiarów dąb w Europie Środkowej.

W powiecie żagańskim odbywa się wiele cyklicznych imprez kulturalnych, między innymi: w sierpniu – letnia Akademia Muzyczna i Międzynarodowe Forum Perkusyjne w Żaganiu.

Odbywa się też Letni Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Iłowej.

Ogólnopolskie Spotkanie z Piosenką Turystyczną i Żeglarską w Żaganiu oraz co roku we wrześniu 3 dniowy Jarmark Michała.

Zapraszają z bogatą ofertą pobytową gospodarstwa agroturystyczne m.in. w miejscowościach: Chichy i Sucha Dolna.

CZĘŚĆ I:
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.4. Turystyka i wypoczynek

W województwie lubuskim komunikacyjna dostępność terenów jest coraz większa, poprzez stałą modernizację powiązań drogowych, kolejowych oraz możliwość wykorzystywania połączeń lotniczych.

Największa koncentracja bazy noclegowej występuje na obszarach powiatów: wschowskiego oraz świebodzińskiego, czyli na terenach pojeziernych – Pojezierze Sławskie oraz Lubuskie. Wysoką pozycję zajmują także powiaty: sulęciński oraz międzyrzecki (tereny leśne i pojezierne).

W ogólnej strukturze miejsc noclegowych oferowanych przez ośrodki wczasowe województwa lubuskiego, tylko niespełna, bo ok. 10% z nich, to miejsca całoroczne. Wskazuje to na ogromny potencjał, możliwy do wykorzystania i przeznaczenia w przyszłości tych obiektów na cele turystyczne (procesy modernizacji, rewaloryzacji).

Największy potencjał bazy hotelowej (obiekty kategoryzowane) występuje na obszarach powiatu zielonogórskiego (powiaty: grodzki i ziemski) oraz gorzowskiego.

Słubice, to z kolei największe centrum turystyki transgranicznej oraz ważny ośrodek biznesowy i obsługi ruchu tranzytowego województwa.

Najmniejsze nasycenie miejscami noclegowymi (zbiorowego zakwaterowania) mają powiaty: żagański i nowosolski.

Campingi i pola namiotowe, ze względu na braki i niskie standardy wyposażenia sanitarnego, sportowego i handlowo – gastronomicznego, jako forma rozwoju turystyki, nie cieszy się współcześnie dużym zainteresowaniem.

Turyści, zarówno cudzoziemcy jak i Polacy, mają możliwość korzystania z różnych form wypoczynku, a w tym m.in.: z uroków i bogactw terenów leśnych, terenów kąpieliskowych, wędkarstwa, polowań oraz jazdy konnej i rowerowej.

Mają też możliwość poznania bogatej przeszłości historycznej regionu lubuskiego zwiedzając liczne zabytki architektury, zabytkowe układy urbanistyczne i ruralistyczne oraz tereny wykopalisk archeologicznych.

Istniejące kluby i stowarzyszenia sportowe prowadzą szereg sekcji sportowych takich dyscyplin, jak: szachy, pływanie, tenis stołowy, żeglarstwo, akrobatyka sportowa, lekkoatletyka, różnego rodzaju dyscypliny związane z grą w piłkę, karate, kick-boxing, kolarstwo szosowe i wiele innych. Liczba zarejestrowanych, stale ćwiczących osób w tych klubach z roku na rok rośnie. Ćwiczenia sportowe to jedna z form wypoczynku, często o charakterze bardzo specjalistycznym, a nawet wyczynowym. Przestrzeniami stanowiącymi dla lokalnej społeczności, podstawowe obszary wypoczynku i spacerów, kontaktu z przyrodą są parki, skwery, zieleńce, ogródki działkowe i aleje.

Należy się liczyć, że atrakcyjność turystyczno-wypoczynkowa województwa, ulegnie radykalnemu zwiększeniu w przypadku realizacji autostrady A-2, drogi krajowej S-3, powiązań kolejowych (w tym realizacji strategii powiązań komunikacyjnych z Republiką Federalną Niemiec), podniesienie standardu podróży, zagospodarowania turystycznych szlaków pieszych, kajakowych, realizacji programu „Odra 2006”.

Do głównych atrakcji turystycznych regionu lubuskiego zaliczyć można:

- a) Szlak cystersów (Bledzew, Gościkowo, Paradyż),
- b) Międzyrzecki Rejon Umocnień (Kaława),
- c) Skansen – Ochla,
- d) Park Krajobrazowy i miasto Łagów,
- e) Park Mużakowski,

CZĘŚĆ I:
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.4. Turystyka i wypoczynek

- f) Park Narodowy Ujście Warty,
- g) Rokitno, miejsce kultu religijnego,
- h) zabytkowe układy przestrzenne w miastach i gminach (w tym fortyfikacje, rozplanowanie),
- i) zabytkowe obiekty architektoniczne reprezentujące różne style (w tym obiekty sakralne, rezydencjonalne, kamieniczki, obiekty publiczne),
- j) ośrodki pamięci narodowej Żagań – Zasieki, Dobiegniew, Słońsk,
- k) muzeum techniki wiejskiej w Bogdańcu,
- l) ośrodki koncentracji instytucji kultury (teatry, filharmonie, muzea, galerie sztuki, plenery, festiwale – Zielona Góra, Żary, Żagań, Łagów, Lubniewice, Międzyrzecz, Wschowa).

Przez teren województwa przebiega 40 znakowanych turystycznych szlaków pieszych o łącznej długości 1456 km.

Do najważniejszych zaliczyć można:

- a) Żagań - Żary 23 km – szlak czarny
- b) Gościkowo - Świebodzin 58 km – szlak zielony
- c) Krosno Odrzańskie –Szprotawa 97,6 km- szlak zielony
- d) Zielony - Żary-Gubin –szlak zielony, szlak turystyczny
- e) Szlak turystyczny "niebieski" Jasień - Trzebień 25,2 km.
- f) Czerwony - Żary-Łęknica
- g) Doliną Szyszyny - ścieżka dydaktyczna
- h) Szlak "Rezerwatów Przyrody" - duża pętla zielonogórska - odc. 1
- i) Szlak "Rezerwatów Przyrody" - duża pętla zielonogórska - odc. 2
- j) Szlak "Rezerwatów Przyrody" - duża pętla zielonogórska - odc. 3
- k) Szlak "Rezerwatów Przyrody" - duża pętla zielonogórska - odc. miejski
- l) Bytom Odrzański - Miedzichowo - odc. 1
- m) Bytom Odrzański - Miedzichowo - odc. 2
- n) Od Bobru do Odry - odc. 1
- o) Od Bobru do Odry - odc. 2
- p) Krosno Odrzańskie - Bytom Odrzański
- q) Mała pętla zielonogórska

(Dane lubuskiego Oddziału PTTK w Zielonej Górze)

Szlaki turystyczne na terenie województwa lubuskiego pod względem skali oddziaływania można podzielić na szlaki turystyczne o znaczeniu krajowym i regionalnym.

Szlaki turystyki krajoznawczej o znaczeniu krajowym

1. Szlak Cysterski
2. Szlak Templariuszy i Joanitów
3. Szlak Gotyckich Kościołów Farnych
4. Szlak Kamiennych Kościołów Wiejskich z XII – XIII wieku
5. Szlak Średniowiecznych Fortyfikacji Miejskich
6. Szlak Zamków Obronnych
7. Szlak Zabytkowych Kościołów Drewnianych

8. Szlak Winiarski
9. Szlak Fortyfikacji Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego
10. Szlak Umocnień zwanych Pozycją Środkowej Odry
11. Szlak Wałów Chrobrego zwanych też Wałami Śląskimi
12. Szlak Św. Jakuba.

Szlaki turystyki krajoznawczej o znaczeniu regionalnym

1. Szlak Dziedzictwa Kulturowego Augustianów Żagańskich
2. Szlak Zabytkowych Ratuszy
3. Szlak Architektury Związanej z Rodami Bironów i Talleyrandów
4. Szlak Zabytków Konstrukcji Szkieletowej – część środkowa województwa
5. Północny Szlak Zabytków Konstrukcji Szkieletowej
6. Szlak Zabytkowych Organów
7. Szlak Renesansowych i Barokowych Zabytków Sztuki Sepulkralnej
8. Szlak Architektury Barokowej
9. Szlak Najcenniejszych Zespołów Urbanistycznych o Średniowiecznym Rozplanowaniu i Zachowanym Układzie Urbanistycznym
10. Szlak Dziedzictwa Kulturowego Żagania
11. Szlak Elektrowni Wodnych
12. Szlak Parków projektowanych przez Eduarda Petzolda.

Zaplecze instytucjonalno-organizacyjne turystyki i wypoczynku

Niezależnie od regionu, jego walorów i stanu zagospodarowania turystycznego, elementem w znacznym stopniu warunkującym właściwy rozwój turystyki są właściwie działające instytucje turystyczne. Zadaniem tych instytucji jest kreowanie turystycznego wizerunku regionu, tworzenie i zarządzanie ofertami, promocją walorów i atrakcji turystycznych, zarówno w kraju, jak i zagranicą oraz zapewnienie odpowiedniego standardu świadczonych usług.

Kultywowanie tych walorów przejawia się w sferze działań społecznych, takich jak:

- zachowanie obyczajów, świąt oraz tradycji społeczności lokalnych, w tym mniejszości etnicznych (legendy i przekazy),
- działalność zespołów artystycznych (teatry, zespoły muzyczne, kabarety),
- patronat nad zachowaniem sztuki ludowej, w tym tradycyjnego rzemiosła i wspieraniu twórców lokalnych (malarze, rzeźbiarze i pozostali twórcy),
- organizacja spektakli teatralnych, koncertów, imprez i wydarzeń kulturalnych, sportowych, itp.,
- utrwalanie pamięci o znanych postaciach historycznych.

Ponadto na terenie województwa lubuskiego, działa szereg organizatorów turystyki i pośredników turystycznych (między innymi w Zielonej Górze, Gorzowie Wlkp., Żaganiu).

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.4. Turystyka i wypoczynek

Tabela 24. Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania (stan na 2008 r.)

Wyszczególnienie	Obiekty	Miejsca noclegowe		Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi	
		ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turystom zagranicznym
Województwo	319	22684	11055	649679	178981	1435725	262151
Podregion gorzowski	155	10870	5941	338220	118998	713283	160131
Powiaty							
Gorzowski	14	817	443	18193	4137	36329	11718
Międzyrzeczki	48	2984	1231	58684	16386	134253	19199
Słubicki	28	1630	1198	98350	54389	133909	63760
Strzelecko – drezdenecki	21	2111	1051	25164	2184	147078	6074
Sulęciński	32	2301	991	58325	23378	99670	26054
Miasto na prawach powiatu							
Gorzów Wlkp.	12	1027	1027	79504	18524	162044	33326
Podregion zielonogórski	164	11814	5114	311459	59983	722442	102020
Powiaty							
Krośnieński	19	1130	301	17562	2368	49846	9318
Nowosolski	11	532	276	21027	1490	41191	2467
Świebodziński	47	3563	1548	81355	18461	221460	30900
Wschowski	33	3576	509	30936	906	143262	2323
Zielonogórski	13	729	567	32979	7458	69035	11787
Żagański	9	402	402	24262	3322	33751	4474
Żarski	18	792	641	36466	11570	55115	16089
Miasto na prawach powiatu							
Zielona Góra	14	1090	870	66872	14408	108782	24662

Dane z Rocznika Statystycznego woj. lubuskiego, 2008.

Wszelkich informacji turystycznych i kulturalnych udzielają znajdujące się na terenie województwa lubuskiego Centra Informacji Turystycznej:

1. Gorzowski Ośrodek Informacji Turystycznej, Gorzów Wlkp., ul. Wełniany Rynek 3;
2. Lubuski Ośrodek Informacji Turystycznej, Międzyrzecz, ul. Podzamcze 2;
3. Centrum Informacji i Promocji Turystyki, Zielona Góra, ul. Kupiecka 15;
4. Informacja Turystyczna „LUBTOUR”, Zielona Góra, Pod Filarami 1.

2.5. STREFA EKONOMICZNO - GOSPODARCZA

Przemysł

1. Na terenie województwa lubuskiego w obowiązujących studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, określono wiele obszarów korzystnych dla lokalizacji działalności gospodarczej, w tym typu przemysłowego i logistycznego.

Organizowane i udostępnione obszary przemysłowe to w pierwszej kolejności tereny wchodzące w skład Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

Strefa ta ustanowiona została rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 9 września 1997 r. (Dz. U. Nr 135, poz. 904). Podkreślono jej atrakcyjne położenie w strefie oddziaływania aglomeracji Berlina. Powierzchnia w chwili powołania to 457 ha gruntów. Zakładano, że zostanie stworzony ośrodek przemysłowy o dominacji wysokiej techniki, że radykalnie obniży się bezrobocie. W Kostrzynie powstać miało 6 tys. miejsc pracy, w Słubicach 3 tys. W kolejnych latach rozszerzono powierzchnię Strefy do około 1.171 ha o tereny położone w miastach: Gorzów Wielkopolski, Gubin, Nowa Sól, Poznań, Zielona Góra, oraz o gminy Barlinek, Bytom Odrzański, Chodzież, Czerwieńsk, Goleniów, Gubin, Gryfino, Karlino, Lubsko, Międzyrzecz, Police, Rzepin, Słubice, Strzelce Krajeńskie, Sulęcín, Swarzędz, Zielona Góra.

W Strefie obowiązują ułatwienia administracyjne, gospodarcze i podatkowe.

Wytwarzają się (w ramach KSSSE) tzw. klastry – papiernictwo (Kostrzyn n/Odrą), Gorzów Wielkopolski – branża metalowa, a w Żarach – szkło i ceramika, wyroby drewnopochodne.

Działają inkubatory przedsiębiorczości wspierające mały i średni biznes.

Jako pierwszy w kraju powstał Lubuski Sejmik Gospodarczy – stowarzyszenie organizacji okołobiznesowych.

Działa także Polsko - Niemieckie Towarzystwo Wspierania Gospodarki S.A. Istotną rolę w rozwoju gospodarczym spełniają lubuskie euroregiony: „Sprewa – Nysa – Bóbr” i „Pro-Europa Viadrina”.

Pozytywną rolę odgrywają także Agencja Rozwoju Regionalnego wspierająca lokalne inicjatywy gospodarcze i współpracę międzynarodową.

Uniwersytet Zielonogórski współdziała przy tworzeniu Parku Przemysłowego, Parku Naukowo-Technologicznego (związanego z wytwarzaniem energii z biogazu). Wytwarzanie energii ze wszystkich podsektorów OZE, m.in. poprzez planowane utworzenie na terenie w/w Parku – Centrum Budownictwa Zrównoważonego i Energii oraz Ekologicznego Zakładu Energetycznego).

2. Województwo lubuskie dysponuje w każdym mieście i powiecie szeregiem możliwości lokalizacyjnych dla różnych branż przemysłu i różnych form aktywności gospodarczej. Większość przygotowanych lub przygotowywanych miejscowości została wymieniona powyżej i dotyczy kolejnego rozszerzenia obszaru KSSSE.

3. Z większych zakładów przemysłowych działają: w Kostrzynie (Paper S.A.), w Gorzowie Wlkp. (Zakłady Włókien Chemicznych „Stilon”).

Region lubuski jest średnio - uprzemysłowiony. Największymi ośrodkami przemysłowymi są: Gorzów Wlkp., Zielona Góra, Żary. W wymienionej strefie KSSSE działa już kilkanaście zakładów, w tym chorwacka „Podravka”. Zakłady o różnej wielkości i zakresie branż występują także w małych miastach i na wsi, np.: Fabryka mebli Swedwood (szwedzka) w Zbąszynku i Babimoście.

W województwie dominuje wytwórczość produktów spożywczych i napojów 18,2%, drewna i wyrobów z drewna 18,3 %. Udział produkcji lubuskiego w krajowej produkcji materiałów podłogowych z drewna wynosi aż 30 %, obuwia 19%, mebli 10 %.

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.5. Strefa ekonomiczno-gospodarcza

Reprezentowane są branże: chemiczna, celulozowo-papiernicza, meblarska, materiałów budowlanych; w tym ceramicznych materiałów budowlanych, elektroniczna, tekstylna, wydawnicza.

4. Według publikowanych danych:

- a) w lubuskim działa niemal 90.000 podmiotów gospodarczych, z tego ok. 95 % reprezentuje sektor prywatny. W przedsiębiorstwach tych (tj. małych i średnich) zatrudnionych jest ok. 80 % pracowników;
- b) 29 % lubuskiego produktu krajowego brutto wytwarzanych jest przez przemysł, 5 % przez budownictwo;
- c) udział rolnictwa, rybołówstwa, leśnictwa to tylko 6,5 %;
- d) pod względem wielkości Produktu Narodowego Brutto przypadającego na jednego mieszkańca – województwo zajmuje 9 miejsce w kraju, a wartość tego wskaźnika wynosi 86 % średniej krajowej;
- e) województwo posiada zasoby gazu ziemnego, ropy naftowej, glin, żwiru, ilów,.

Rolnictwo

1. Województwo lubuskie, podobnie jak i ościennie województwa, przez okres powojenny charakteryzował się dominacją gospodarki wielkoobszarowej (Państwowe Gospodarstwa Rolne). Proces ich przekształceń i restrukturyzacji trwa nadal, stanowiąc głównie problem społeczny i gospodarczy. Jest też przyczyną strukturalnego bezrobocia, szczególnie na terenach wiejskich.
2. Na Ziemi Lubuskiej uprawiane są przede wszystkim zboża, rośliny przemysłowe (rzepak, buraki cukrowe, w mniejszym stopniu chmiel i tytoń), ziemniaki oraz wiklina. W ostatnich latach rozwinęła się uprawa szparagów, przy czym większość tych warzyw trafia na rynek niemiecki i francuski.
3. W hodowli dominuje drób, który stanowi ponad połowę produkcji zwierzęcej, podczas gdy trzoda chlewna – około 38%, a bydło – 11%.

W hodowli indyków i gęsi, województwo lubuskie plasuje się w krajowej czołówce. W regionie działa też wiele zakładów przetwórczych. Niektóre zakłady mięsne mają uprawnienia eksportowe na rynki Unii Europejskiej.

Tabela 25. Pogłowie zwierząt i plony podstawowych zbóż z 1 ha

	rok 2000	rok 2005	rok 2006
- zbóż podstawowych	22,5	31,4	21,0
w tym gospodarstwa indywidualne	22,0	30,5	19,8
- ziemniaków	201	189	108
w tym gospodarstwa indywidualne	199	188	108
- rzepaku i rzepiku	16,0	27,5	24,3
w tym gospodarstwa indywidualne	15,7	26,4	23,3
udział krów w pogłowie bydła w %	40,3	43,3	43,2
w tym gospodarstwa indywidualne	39,9	41,6	41,8
udział loch w pogłowie trzody chlewnej w %	10,1	10,0	9,9
w tym gospodarstwa indywidualne	9,2	9,9	9,8
produkcja mleka w l. na 1 ha użytków rolnych	250,0	271,7	264,6
w tym gospodarstwa indywidualne	292,9	239,9	215,9

Dane z Rocznika Statystycznego woj. lubuskiego, 2008.

567

CZĘŚĆ I:
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.5. Strefa ekonomiczno-gospodarcza

W latach 2005 – 2007 następował proces obniżania się pogłowia bydła, w tym krów, trzody chlewnej, owiec, oraz wzrost ilości koni. Obniżył się także stan w przeliczeniowych sztukach dużych (bydło, trzoda chlewna, owce, konie).

Tabela 26. Pogłowie bydła

I.p.	Lata	Pogłowie bydła (w tys. sztuk)
1.	rok 2005	69 539
2	rok 2006	67 500
3.	rok 2007	71 686

Dane z Rocznika Statystycznego woj. lubuskiego, 2008.

Tabela 27. Pogłowie trzody chlewnej

I.p.	lata	Pogłowie trzody chlewnej (w tys. sztuk)
1.	rok 2005	257.049
2	rok 2006	228.444
3.	rok 2007	203 020

Dane z Rocznika Statystycznego woj. lubuskiego, 2008.

Tabela 28. Pogłowie owiec

I.p.	lata	Pogłowie trzody chlewnej (w tys. sztuk)
1.	rok 2005	3.610
2	rok 2006	3.781
3.	rok 2007	4 647

Dane z Rocznika Statystycznego woj. lubuskiego, 2008.

Tabela 29. Pogłowie koni

I.p.	lata	Pogłowie trzody chlewnej (w tys. sztuk)
1.	rok 2005	5.982
2	rok 2006	5.556
3.	rok 2007	5 607

Dane z Rocznika Statystycznego woj. lubuskiego, 2008.

Tabela 30. Pogłowie bydła, trzody chlewnej i owiec.

I.p.	lata	Pogłowie trzody chlewnej w przeliczeniowych sztukach dużych
1.	rok 2005	100.459
2	rok 2006	94.125
3.	rok 2007	93 781

Dane z Rocznika Statystycznego woj. lubuskiego, 2008.

Z powyższych informacji wynika, że rolnictwo przeżywa obecnie lekki kryzys i jego wyniki w połowie pierwszej dekady XXI wieku nie są imponujące.

Stąd programy ekspansji na rynki zachodnie, tzw. zdrowej żywności. W tym celu powinny następować zmiany w organizacji tego sektora gospodarczego, głównie poprzez powstanie grup producenckich zajmujących się produkcją, przechowywaniem, transportem produktów rolnych, a także ich przetwarzaniem.

Gospodarka leśna

Lasy pełnią różne funkcje: gospodarcze (pozyskiwanie drewna, grzybów, owoców leśnych, łowiectwo), wypoczynkowo - turystyczne, a głównie ekologiczne (retencja wody, produkcja tlenu), krajobrazowe.

W drzewostanie przeważa sosna i modrzew (ok. 88,1%).

Struktura wiekowa (w latach) drzewostanu jest następująca:

I klasa wieku (1-20)	-	14,0%
II klasa wieku (21 - 40)	-	25,9%
III klasa wieku (41 - 60)	-	22,9%
IV klasa wieku (61 - 80)	-	18,4%
V klasa wieku i wyższe (ponad 81)	-	18,8%

W województwie lubuskim, około 32 % powierzchni drzewostanów jest uszkodzona w wyniku oddziaływania gazów i pyłów, co stanowi ok. 5,0 % ogółu uszkodzonych drzewostanów w Polsce. Przeważającą część uszkodzeń (ok. 94%) to uszkodzenia I strefy (uszkodzenia słabe).

W celu wprowadzenia do praktyki zasad kierowania gospodarką leśną w warunkach pełnego rozpoznania wymogów ochrony przyrody oraz propagowania proekologicznego modelu gospodarki leśnej i edukacji ekologicznej społeczeństwa w 1994 roku powołano Leśny Kompleks Promocyjny "Bory Lubuskie".

Obszar województwa lubuskiego ze względu na dużą różnorodność krajobrazową cechuje się bogactwem ekosystemów. Dla licznie występujących na terenie województwa lasów charakterystyczna jest dominacja sosny, będąca wynikiem dawniejszej gospodarki leśnej. Występują jednak także buczyny (zwłaszcza w Puszczy Drawskiej i Barlineckiej oraz w okolicach Łagowa i Żar), a także dąbrowy (Puszcza Gorzowska i Barlinecka, okolice Gubina). Niewielką powierzchnię zajmują lasy dębowo-grabowe tzw. grądy. W dolinach dużych rzek występują lasy łęgowe, zaliczane do ginących ekosystemów Europy, dobrze zachowane ich płaty zachowały się zwłaszcza koło Nowej Soli i Zielonej Góry. W pobliżu zbiorników i cieków wodnych zarówno w większych kompleksach leśnych, jak i wśród pól występują łągi olszowe, olsy i zarośla wierzbowe.

Bogactwem regionu lubuskiego są też lasy obfitujące w grzyby i jagody (borówki czarne i brusznice) oraz zioła, a obfitość zwierzyny sprawia, że znaczącym źródłem dochodów jest, łowiectwo.

Zasoby surowcowe

Gaz ziemny

W granicach województwa lubuskiego znajduje się tak zwany przedsudecko - wielkopolski obszar gazo- i roponośny, w którym złoża gazu ziemnego rozpoznane zostały w utworach permskich. Występują one najczęściej w stropowej części utworów czerwonego spągowca i w poziomie tzw. wapienia podstawowego cechsztynu. Skalami zbiornikowymi są tu drobnoziarniste piaskowce kwarcowe oraz dolomity i wapień dolomityczny. Miąższość tych skał w rejonach występowania złóż gazu ziemnego omawianego obszaru dochodzi do kilkudziesięciu metrów, a ich własności kolektorskie zależą od zróżnicowania litologicznego i związanych z tym zmian porowatości i przepuszczalności. Występowanie złóż gazu ziemnego związane jest z występowaniem struktur pułapkowych o charakterze antykinalnym lub pułapkami typu tektonicznego, ekranowanymi uskokami.

Ropa naftowa

Występowanie złóż ropy naftowej w woj. lubuskim posiada takie same uwarunkowania geologiczne jak złoża gazu ziemnego, gdzie formacją roponośną są twory permu. W przypadku złóż ropy naftowej poziomem roponośnym jest cechsztyński dolomit główny, a skalami zbiornikowymi są

spękane, wykształcone w różnych facjach, biogeniczne utwory dolomityczne barwy szarej, o miąższości do kilkunastu metrów. Złoża te są często ekranowane tektonicznie.

Węgiel brunatny

Węgiel brunatny, będący efektem uwęglania materii organicznej występuje na obszarze Niżu Polskiego w utworach paleogenu i neogenu. Największe znaczenie gospodarcze mają utwory miocenu, których występowanie rozpoznano powszechnie w środkowo-zachodniej części Polski, w tym w granicach województwa lubuskiego. Według rejonizacji złóż węgla brunatnego (Piwocki i Kasiński i inni, 2004), obszar województwa lubuskiego należy do tak zwanego zachodniego rejonu występowania węgla brunatnych w Polsce.

Złoża węgla brunatnego, województwa lubuskiego położone są w jego części środkowej oraz w części południowej. Węgla brunatne występują najczęściej w grupie dwóch blisko siebie położonych pokładów, lub grupy pokładów, w obrębie serii skał osadowych o miąższości od 40 do 50 m, zbudowanej z mułków, mułowców, miejscami iłów i piasków pylastych.

Kopaliny skalne

Według Bilansu, kopaliny skalne dzieli się na szereg rodzajów. W odniesieniu do złóż województwa lubuskiego w grupie tej znajdują się: kopaliny ilaste (gliny ceramiczne, gliny ogniotrwałe, surowce ceramiki budowlanej), kruszywo naturalne (piaski i żwiry), piaski szklarskie i inne surowce okruczowe oraz ujęte jako pozostałe kopaliny skalne - torfy i kreda jeziorna.

Kopaliny ilaste

Kopaliniami ilastymi są skały o różnym wieku, genezie i wykształceniu litologicznym, zawierające w swoim składzie minerały ilaste (kaolinit, halozyt, smektyty, illit, chloryt) decydujące o ich przydatności surowcowej. Możliwość wykorzystania kopaliny ilastej zależy głównie od stosunku ilościowego zawartości poszczególnych grup minerałów ilastych w skale. W ogólności, według stosowanej w Bilansie klasyfikacji kopaliny, do grupy kopaliny ilastej zalicza się: bentonity i ily bentonitowe, kopaliny kaolinitowe (kaoliny, gliny ceramiczne białe wypalające się i kamionkowe, gliny ogniotrwałe), surowce ceramiki budowlanej, a także surowce ilaste do produkcji cementu i kruszywa lekkiego. Na obszarze województwa lubuskiego występują jedynie złoża: glin ceramicznych kamionkowych, glin ogniotrwałych i surowców ceramiki budowlanej.

Gliny (iły) ceramiczne kamionkowe

Na terenie województwa lubuskiego występuje jedno złożo tej kopaliny, którego eksploatacja datuje się od lat 50-tych. Miąższość ilastej serii złożowej wynosi maksymalnie 11,6 m. Miejscami jest ona znacznie zredukowana, co związane jest z występowaniem w jej obrębie głębokich struktur erozyjnych wypełnionych utworami żwirowo-piaszczystymi. Miąższość serii złożowej waha się od 1,3 m do 18,0 m i wynosi średnio 8,0 m. Złożo ma charakter pokładowy i przy niewielkiej grubości nadkładu, maksymalnie do 5,5 m, charakteryzuje się korzystnymi warunkami geologiczno-górnictwymi.

Występowanie w złożu kilku poziomów iłów serii poznańskiej o zróżnicowanych parametrach powoduje, że surowiec jest przydatny do produkcji wyrobów kamionkowych, wyrobów klinkierowych oraz wyrobów ceramiki budowlanej drażonych, grubo- i cienkościennych, do produkcji materiałów hydroizolacyjnych i materiałów do wzbogacania gleb.

Gliny (iły) ogniotrwałe

W przemyśle materiałów ogniotrwałych podstawowym surowcem są ily zawierające dużą ilość kaolinitu. Im większa jest jego zawartość w skale tym wyższa ogniotrwałość surowca. O jakości iłów ogniotrwałych decyduje także zawartość tlenków glinu i żelaza. W omawianym regionie złoża glin (iłów)

ogniotrwałych występują w południowej części województwa, w rejonie Łęknicy (Łuk Mużakowa) oraz w okolicy Małomic.

Gliny ogniotrwałe w złożach rejonu mużakowskiego występują w formie pokładowej w obrębie silnie zaburzonych glacitektonicznie, mioceńskich iłów serii poznańskiej. Kopalina ta nadaje się do produkcji materiałów ogniotrwałych (cegły szamotowej i wyrobów kwasoodpornych). Występujący w złożach pokład posiada miąższość od kilkudziesięciu centymetrów do kilku metrów.

Surowce ceramiki budowlanej

Surowce ceramiki budowlanej należą do grupy kopalin pospolitych, powszechnie występujących. W obszarze województwa lubuskiego, występowanie surowców tego typu, związane jest głównie z położonymi na południu obszaru utworami trzeciorzędowymi (neogeńskie iły serii poznańskiej) i w mniejszym stopniu z znajdującymi się na północy obszaru, utworami czwartorzędowymi (mułki zastoiskowe, gliny zwałowe). Najlepsze jakościowo (o najszerszym zakresie zastosowania) są trzeciorzędowe iły serii poznańskiej. Czwartorzędowe iły, mułki zastoiskowe i gliny zwałowe o zmiennym udziale frakcji ilastych i piaszczystych najczęściej stanowią surowiec do produkcji drażonych wyrobów ceramicznych (cegła kratówka, pustaki szczelinowe) oraz cegły pełnej.

Kruszywa naturalne

Kruszywa naturalne należą do kopalin powszechnie występujących w kraju. Tworzą one złoża o olbrzymich często zasobach. W regionie lubuskim, podobnie jak w innych regionach Polski, związane są one z osadami czwartorzędowymi; w starszych formacjach geologicznych występują sporadycznie. Genetycznie kruszywa czwartorzędowe wiążą się z utworami akumulacji lodowcowej, wodnolodowcowej i rzecznej. Szczególnie zasobne i o bardzo dobrej jakości kopaliny są to złoża żwirowe, zlokalizowane w dolinach dużych rzek oraz piaszczysto-żwirowe, związane z utworami wodnolodowcowymi. Złoża o bardzo dużych zasobach geologicznych położone w dolinach rzecznych często dokumentowane były w związku z projektowaną budową zbiorników retencyjnych. Pod tym względem za wyróżniającą się w obszarze lubuskim należy wymienić dolinę Bobru, jako bazę zaopatrzeniową w kruszywa żwirowo-piaszczyste. Jest to rejon o znaczeniu strategicznym, najbardziej zasobnym w kruszywa żwirowe.

W granicach województwa znajdują się złoża piasków i żwirów, o bardzo zróżnicowanej wielkości zasobów. Rozkład ten odpowiada obserwowanym w skali kraju tendencjom zmian ilości i wielkości dokumentowanych złóż, gdzie zaznacza się przyrost mniejszych obszarów eksploatacji, często ograniczających się do granic własności nieruchomości gruntowej. Jednocześnie złoża duże ulegały podziałowi na mniejsze, lub ich zasoby w efekcie przedokumentowania zostały uszczuplone, często z uwagi na przyrodnicze ograniczenia zagospodarowania terenu.

Piaski szklarskie

Spośród różnorodnych złóż piasków przemysłowych duże znaczenie surowcowe mają piaski kwarcowe dla przemysłu szklarskiego. Podstawowym surowcem wykorzystywanym w tym przemyśle są piaski i słabo związane piaskowce, o których jakości decydują przede wszystkim: wysoka zawartość SiO₂, minimalny udział tlenków barwiących (żelaza i tytanu) oraz jednorodność uziarnienia.

Krajowe zasoby bilansowe piasków szklarskich wynoszą ponad 599 mln ton, z czego na województwo lubuskie przypada jedynie 337 tys. ton (0,056% zasobów krajowych).

Obszar występowania piasków szklarskich znajduje się w południowo-zachodniej części województwa w rejonie Żar oraz Żagania, w okolicy Lutynki i Stawnika. Złoża te wykształcone są w formie nieregularnych wydłużonych soczewek w obrębie łusek galcitektonicznie zaburzonych osadów mioceńskich. Piaski zalegają w obrębie kompleksu osadów mułkowo-ilastych i węgla brunatnych. Ich miąższość jest bardzo zmienna i waha się od jednego do kilkunastu metrów. Piaski te charakteryzują

się wysoką zawartością SiO_2 , od 96,5% do 99,7% oraz nieznacznym udziałem związków barwiących, do których należą obok tlenków tytanu, przede wszystkim substancje lignitowe pochodzące z sąsiadujących w złożu węgla brunatnych. Z uwagi na nieregularne wykształcenie serii złożowej oraz stosunkowo niewielkie zasoby, złoża te mimo dobrych parametrów jakościowych kopaliny nie są eksploatowane.

Pozostałe surowce okrucowe

Do tej grupy należą: piaski do produkcji betonów komórkowych i produkcji cegły wapienno-piaskowej. Charakter samej kopaliny sprawia, że jest ona wykorzystywana na lokalne potrzeby, a zasoby złóż są niewielkie. Spośród pięciu złóż piasków kwarcowych, w granicach omawianego obszaru eksploatowane jest jedno złożo piasku do produkcji cegły wapienno-piaskowej

Torfy

Torf, który stanowi czwartorzędowy, holoceni utwór organiczny powstały w procesie odkładania się i rozkładu szczątków roślinnych, na mocy ustawy Prawo geologiczne i górnicze od 1994 r. został zaliczony do kopaliny. Stąd w Bilansie ujęte są jedynie te złoża, które spełniają minimalne kryteria bilansowości, to znaczy: minimalna miąższość złoża wynosi 1 m, maksymalny stosunek grubości nadkładu do miąższości złoża 0,5 oraz maksymalna popielność 30%.

Torf jako kopalina jest stosowany najczęściej jako środek poprawiający własności gleby w rolnictwie i ogrodnictwie oraz jako nawóz organiczny. Niektóre ze złóż torfów w Polsce, występujących poza rejonem lubuskim, wykorzystywane są w lecznictwie jako środek do okładów i kąpieli borowinowych.

W regionie lubuskim znajduje się wiele miejsc lokalnej eksploatacji torfów, szczególnie w jego północnej części, lecz według obowiązujących kryteriów geologicznych nie są one zaliczane do złóż kopaliny.

Kreda jeziorna

Występowanie kredy jeziornej w regionie lubuskim ograniczone jest do jego północnej części, co związane jest z zasięgiem najmłodszych osadów glacialnych zlodowacenia północnopolskiego. W regionie tym dominuje krajobraz bogaty w jeziora rynnowe i liczne niewielkie zagłębienia, oraz formy dolinne rozcinające wysoczyzny morenowe. Sąsiedztwo obszarów dolinnych i jezior z miejscami występowania glin zwałowych, piasków i żwirów fluwioglacialnych, będących źródłem węglanu wapnia i innych składników mineralnych, stwarza dogodne warunki do tworzenia się kredy jeziornej. Na podstawie dotychczasowych analiz petrograficznych stwierdzono, że kopalina ta składa się z węglanu wapnia, substancji organicznych, nieorganicznego materiału biogenicznego oraz domieszek mineralnych.

Węglan wapnia jest dominującym składnikiem, który decyduje o własnościach kredy jeziornej wykorzystywanej w rolnictwie jako nawóz wapniowy. We wszystkich złożach kredy jeziornej omawianego obszaru, sumaryczna zawartość związków węglanowych ($\text{CaCO}_3 + \text{MgCO}_3$) jest najczęściej wyrównana i waha się w przedziale 84-91%, przy czym zawartość krzemionki jest bardziej zróżnicowana od 0,6 do 6%, a pozostałe składniki występują podrzędnie.

Zasoby złóż kopaliny na terenie województwa lubuskiego są pochodną budowy geologicznej tego obszaru. Wieloletnie prace geologiczne pozwoliły na udokumentowanie, a następnie na gospodarcze wykorzystanie kopaliny podstawowych i pospolitych (według podziału wprowadzonego przez ustawę z 4 lutego 1994 roku – Prawo geologiczne i górnicze Dz. U. nr 27, poz. 96).

CZĘŚĆ I:
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU
2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.5. Strefa ekonomiczno-gospodarcza

W woj. lubuskim występują wody lecznicze i termalne w miejscowości Łagów w powiecie świebodzińskim. Zasoby geologiczne bilansowe, eksploatacyjne wynoszą 5,00(m³/h). Złoże to nie jest obecnie eksploatowane.

2.6. KOMUNIKACJA I TRANSPORT

Wprowadzenie

Województwo lubuskie położone w zachodniej części Polski, na granicy z Niemcami, pomiędzy województwami dolnośląskim na południu i zachodnio-pomorskim na północy, jest „bramą” prowadzącą z zachodniej Europy, przez województwo wielkopolskie do centrum kraju i dalej na wschód.

Przebiegają przez nie ważne korytarze transportowe:

przez środek województwa Paneuropejski Korytarz Transportowy nr II: Berlin – Poznań – Warszawa – Moskwa, złożony z trasy drogowej - realizowanej A-2 i drogi krajowej nr 2 oraz linii kolejowej E-20 – CE-20, w części południowo-zachodniej - nr III: Berlin – Olszyna – Wrocław – Górny Śląsk – Kraków – Lwów, który tworzą: A-18 (i w przedłużeniu A-4) oraz linia kolejowa Forst – Żagań – Legnica i dalej C-E 30 przez Wrocław na Górny Śląsk i Małopolskę.

Istotne znaczenia dla województwa, ale także dla zachodniej Polski, ma korytarz komunikacyjny na kierunku północ – południe: Świnoujście – Szczecin – Gorzów Wlkp. – Zielona Góra – Legnica – Lubawka – Czechy, stanowiący „kręgosłup” województwa, tym istotniejszy, że łączy dwie stolice województwa: rządową – Gorzów Wlkp. i samorządową – Zieloną Górę; tworzą go droga E-65 (nr 3) oraz biegnąca na tym kierunku linia kolejowa AGTC - CE-59: Szczecin – Rzepin – Zielona Góra – Głogów – Wrocław – Międzyzlesie.

Transport mający istotny wpływ na funkcjonowanie gospodarki i organizację życia gospodarczego, zapewnia w województwie lubuskim, prócz wyżej wymienionych tras, sieć dróg krajowych i wojewódzkich oraz uzupełniających je dróg powiatowych i gminnych, a także sieć linii kolejowych. Należy stwierdzić, że wskaźnik gęstości (dostępności) liczony na 100 km². dla obu komunikacji jest jednak niższy niż średnie krajowe, a stan techniczny wielu odcinków zarówno dróg jak i kolei jest daleki od zadawalającego. Także osiągalność komunikacyjna, wyrażona średnim czasem dojazdu do obu stolic województwa, wynikająca z funkcji odległości, przy wydłużonym (na kierunku północ – południe) kształcie województwa oraz możliwości przepustowych dróg jest słabsza niż w innych regionach kraju. (por.: Strategia Rozwoju Transportu Województwa Lubuskiego).

Istotnym problemem, nie tylko komunikacyjnym, jest rozdzielenie funkcji administracyjnych pomiędzy Zieloną Górę a Gorzów (odległość między tymi miastami - 105 km).

Duże znaczenia transportowe w minionych latach miała Odra (aktualnie nie wykorzystana należycie), wiążąca się z polskim systemem hydrologicznym poprzez Wartę – Noteć -- Kanał Bydgoski i Wisłę oraz europejskim poprzez kanały: Odra – Szprewa i Odra – Hawela.

Powiązania lotnicze województwa zapewnia lotnisko w Babimoście, niestety znacznie oddalone od Zielonej Góry a zwłaszcza od Gorzowa; uzupełnia lotnisko o trawiastej nawierzchni w Przylepie (na pln.zach. od Zielonej Góry).

Odległości drogowe Zielonej Góry i Gorzowa od większych miast Polski, Niemiec i Czech:
 Zielona Góra < 105 km > Gorzów Wlkp.

Poznań	130 km	135 km
Szczecin	215 „	105 „
Wrocław	160 „	265 „
Legnica	95 „	200 „
Łódź	300 „	355 „
Warszawa	415 „	440 „
Bydgoszcz	260 „	220 „
Gdańsk	415 „	315 „
Frankfurt n/O.	90 „	80 „

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.6. Komunikacja i transport

Berlin	180 „	155
Cottbus	110 „	210 „
Drezno	210 „	310 „
Liberec	225 „	330 „
Praga	315 „	420 „

Komunikacja drogowa

Podstawowy układ sieci drogowej województwa tworzą drogi krajowe i wojewódzkie, uzupełnieniem są drogi powiatowe – ich łączna długość przekracza 6.600 km; znaczenie lokalne mają drogi gminne. Drogi krajowe o długości 817 km stanowią 12 % układu podstawowego województwa, drogi wojewódzkie o długości 1551,5 km – 23 % a najwięcej, bo 65% - drogi powiatowe o łącznej długości ok. 4.260 km.

Wskaźnik dostępności wyrażony gęstością dróg jest niższy niż średnia krajowa i wynosi 62,5 km na 100 km². (kraj: ok. 80 km na 100 km².); 57,1 km dróg o nawierzchni twardej na 100 km².

Najwyższy wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej występuje w powiatach: gorzowskim, zielonogórskim, nowosolskim i żarskim (a więc w pobliżu większych miast), najniższy w powiatach międzyrzeckim i sulęcińskim.

Na publicznych drogach województwa znajduje się około 950 mostów i wiaduktów trwałych oraz 6 przepraw promowych (5 na Odrze i 1 na Warcie).

Największe utrudnienia występują przy przejeździe przez miejscowości (tam gdzie nie ma obejść), także przy nakładaniu się ruchu z dwóch dróg, np. w Świebodzinie (droga nr 2 i 3 na wspólnym odcinku), podobnie w Skwierzynie (drogi nr 3 i 24).

Drogi krajowe:

Zasadniczy szkielet drogowy tworzą dwie drogi o znaczeniu międzynarodowym:

- nr 2 (E-30) na kierunku zachód - wschód: **granica Państwa – Świecko – Torzym – Świebodzin – Trzciel** – Poznań – Konin – Warszawa – Siedlce – Terespol – granica Państwa, o natężeniu ruchu na terenie województwa: 13.500 – 15.500 poj./d., 19.000 poj./d. przy przejeździe przez Świebodzin przy połączeniu tras dróg nr 2 i nr 3 (pomiar generalny z 2005 r.),
- nr 3 (E-65) na kierunku północ - południe: Świnoujście – Szczecin – **Jastrzębiec – Gorzów Wlkp. – Skwierzyna – Międzyrzecz – Świebodzin – Zielona Góra – Nowa Sól – Nowe Miasteczko – Wilczyce** - Lubin – Legnica – Bolków – Jelenia Góra – Jakuszyce – granica Państwa; natężenie ruchu na terenie województwa: 6.400 – 13.700 poj./d.; przejazd przez Nową Sól: 17.600 poj./d.

W 2009 zostało zrealizowane obejście Nowej Sól na trasie drogi S-3; 15,2 km.

W części południowo-zachodniej województwa:

- **A-18 (E-36): granica Państwa – Olszyna – granica województwa** – Golenice – Krzywa (i dalej trasa A-4: Legnica – Wrocław – Górny Śląsk – Kraków – Medyka – granica Państwa); natężenie ruchu na terenie województwa: 6.400 – 7.500 poj./d.

CZĘŚĆ I:
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.6. Komunikacja i transport

Istotne znaczenie mają także drogi:

- **Nr 12: granica Państwa – Łęknica – Lipinki Łużyckie – Żary – Żagań – Szprotawa – Przemków – Głogów – Szlichtyngowa – Wschowa – Leszno – Jarocin – Kalisz – Sieradz – Piotrków Tryb. – Opoczno – Radom – Puławy – Lublin – Chełm – Dorohusk – granica Państwa**, o przebiegu równoleżnikowym, obsługująca pld. część województwa a także pln. część dolnośląskiego i pld. część wielkopolskiego oraz centralną i wschodnią Polskę; natężenie ruchu w granicach województwa: 3.000 – 7.600 poj./d., przy przejeździe przez Żagań: 18.250 poj./d.
- **Nr 22: granica Państwa – Kostrzyn – Wałdowice – Gorzów Wlkp. – Strzelce Kraj. – Dobiegniew – St.Osiecno - Wałcz – Chojnice – Starogard Gdański – Tczew – Malbork – Elbląg – Grzechotki – granica Państwa**, zwana „drogą Królewską”, (bo w przeszłości prowadząca z Berlina do Królewca); natężenie przy dojeździe do Gorzowa od Różanek – 7.850 poj./d, na pozostałych odcinkach w granicach województwa: 2.500 – 4.400 poj./d.
- **nr 24: Wałdowice (połączenie z drogą nr 22) – Skwierzyna – Przytoczna – Wierzbno – Pniewy** (dalej drogą krajową nr 92 do Poznania); o przebiegu równoleżnikowym; stanowi najkorzystniejsze połączenie drogowe Szczecina i Gorzowa Wlkp.z Poznaniem a wraz z drogą nr 22 obsługuje ruchem północną część województwa; natężenie na odcinku Skwierzyna – granica województwa: 7.500 – 8.500 poj./d.

Pozostałe drogi krajowe:

- **Nr 27: granica Państwa – Przewóz – Mirosławice – Żary – Nowogród Bobrzański – Zielona Góra**; natężenie: 1900 poj./d. (odcinek w pobliżu granicy) do 10.050 poj./d. (w pobliżu Zielonej Góry).
- **Nr 29: granica Państwa – Słubice – Cybinka – Krosno Odrzańskie** (i dalej drogą nr 32 do Zielonej Góry); natężenie: 2.300 – 6.200 poj./d.
- **Nr 31: Szczecin – Gryfino – Chojna – Kostrzyn n.Odrą – Górzycy – Słubice**; natężenie 3.000 – 3.800 poj./d.
- **Nr 32: granica Państwa – Gubinek – Połupin (Krosno O.) – Zielona Góra – (wspólna trasa z drogą nr 3) – Sulechów – Kargowa - Wolsztyn – Sędziszew** (droga nr 5 do Poznania); natężenie: 1.900 – 7.200 poj./d.

(miejsowości pogrubione – na obszarze wojew. lubuskiego; wielkości natężenia ruchu samochodowego – wg pomiarów generalnych z 2005 r.

Wszystkie drogi krajowe posiadają nawierzchnię twardą, niemniej podstawowymi wadami dróg zamiejskich są nienormatywne parametry (odbiegające od klasy GP a często i G), zwłaszcza za małą szerokość, brak lub za wąskie pobocza, nie wystarczająca nośność odbiegająca od wymaganych 115 kN/oś, przy znacznym ruchu ciężkim powodująca tworzenie się kolein, liczne miejsca niebezpieczne, powodujące zagrożenie bezpieczeństwa i zmniejszające sprawność ruchu.

Brak na wielu trasach obwodnic miejscowości zmusza do przejazdu ulicami, niedostosowanymi do intensywnego ruchu z znacznym udziałem pojazdów ciężkich i prowadzącymi również ruch lokalny; stwarza to uciążliwości i zagrożenia dla mieszkańców.

Wg danych GDDKiA – Oddział w Zielonej Górze, wynikających z Systemu Oceny Stanu Nawierzchni, 50 % długości dróg krajowych jest w stanie dobrym, około 30 % - niezadowolającym, a w stanie złym prawie 20 %.

Przyczyną złego stanu nawierzchni dróg krajowych jest przede wszystkim:

- niedoinwestowanie dróg przy stale zwiększającym się ruchu samochodowym,
- zwiększające się przewozy towarowe transportem samochodowym (w miejsce transportu kolejowego), przy rosnącym udziale samochodów bardzo ciężkich i braku skutecznego systemu eliminacji pojazdów przeciążonych,
- nieprzystosowanie konstrukcji dróg (za słaba warstwa podbudowy, brak lub niewystarczająca grubość warstwy filtracyjnej) do zwiększonych nacisków na oś pojazdów ciężarowych,
- wydłużenie tras przewozów i wynikające stąd dodatkowe obciążenie odcinków dróg, spowodowane niewystarczającą liczbą połączeń mostowych na Odrze i na większych jej dopływach,
- brak obwodnic i konieczność przejazdu przez miejscowości trasami nieprzystosowanymi do znacznego ruchu.

Drogi wojewódzkie

Rozrząd ruchu na obszarze województwa, połączenie pomiędzy siedzibami powiatów i gmin zapewniają w większości przypadków drogi wojewódzkie.

Na ogólną liczbę 63 dróg wojewódzkich, o długości łącznej 1561,5 km, w tym 40 km w gestii prezydentów Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry; długość poszczególnych dróg jest w przedziale od kilku km do 101 km (droga nr 137); stan na 31.12.2008r. wg danych ZDW w Zielonej Górze;. Nie wszystkie jednak posiadają konstrukcję jezdni przystosowaną do przenoszenia nacisków 80 kN/oś pojazdu (vide: Strategia Rozwoju Transportu w Województwie Lubuskim).

Stan techniczny dróg wojewódzkich jest znacznie gorszy niż dróg krajowych, niewiele z nich posiada parametry odpowiadające klasie G, dotyczy to zwłaszcza niewystarczającej szerokości jezdni, małych łuków poziomych, ograniczonej widoczności, zbyt wąskich poboczy i braku chodników na terenie wiosek. Przebudowy i poszerzenia wymaga około 450 km dróg (ok.22 %). Około 1/3 długości dróg jest w stanie złym a tylko 1/4 dobrym. Ograniczenie przepustowości występuje zwłaszcza na odcinkach przebiegających przez miejscowości.

Podstawową przyczyną złego ich stanu jest brak należytych środków na przebudowę i utrzymanie (zaledwie 20 – 25 % potrzeb) i wieloletnie zaniedbania.

Drogi powiatowe

Drogi powiatowe stanowią uzupełnienie połączeń drogowych. Łączna ich długość wynosi 4.260 km, przy czym 3480 km posiada nawierzchnię twardą, tj. ok. 80 %, a ok. 3.230 nawierzchnię ulepszoną, niemniej zdecydowana większość nie posiada właściwych parametrów technicznych, a 18 % długości dróg powiatowych posiada nawierzchnie gruntowe nie przystosowane do ruchu samochodów.

Wykaz dróg wojewódzkich:

średni dobowy ruch samochodowy, pomiar 2005 r.

- 129 : gran.woj./Sarbinowo – dw 132/Dąbroszyn; 2,3 km, > 240
- 130 : gran.woj./Baranówko – Tarnów – Baczyna – dk 3/Gorzów Wlkp.; 21,2 km >1920 – 4610;
- 131 : dw 132/Nowiny Wlk. – dk 22/Krzeszyce; 11,4 km, >1850
- 132 : dk 31/Kostrzyn n.O. – Witnica – Gorzów Wlkp. ; 37,8 km > 3170 –7970
- 134 : dk 22/Muskowo – Osno Lub.– Rzepin – dk 2 – Urad/gran. pań.; 43,2 km > 90 – 2570
- 136 : dk 22 – Lubniewice – dw 137/Wędrzyn; 18,1 km > 1450

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.6. Komunikacja i transport

- 137 : dk 22/Słubice – Kowalów – Ośno Lub. – Sulęcín – Międzyrzecz – dk 2/ Trzciel; 101,3 km > 490 – 6670
- 138 : dk 22 – Muszkowo - Długoszyn – Sulęcín – dk 2/Torzým – dk 26/Korczyców – Połęcisko (prom) – Gubin; 85,4km > 430 – 4580
- 139 : dk 31/Górzycy – Kowalów – Rzepín – Debrznica; 45,7km > 480 – 1420
- 151 : (z Świdwina, przez Recz, Barlinek w woj. zachodniopomorskim) – gran.woj./Łubianka – Kłodawa – Gorzów Wlkp.; 11,1 km > 6850
- 154 : dw 156/Łęców – Przynotecko – dw 158/Trzebicz; 7,1 km > 340
- 155 : dw 156/Stare Kurowo – Pławín; 6,0 km > 430
- 156 : (Lipiany - Barlinek) – gr. woj. – Danków) – dw 22/Strzelce Kraj. – dw 137/ Zwierzyn – Stare Kurowo – dw 160/Klešno; 40,8 km > 1290 – 3020
- 157 : dw 156/Zwierzyn – dw 158/Goszczanowo; 12,8 km > 785
- 158 : Gorzów Wlkp.– Santok - dw 159/Nowe Polichno –Trzebicz – Drezdenko; 47,1 km
- 159 : dw 158/Nowe Polichno – dk 24/Skwierzyna; 14,0 km > 3160 – 4350
- 160 : (dk10/Suchań - Choszczno) gran.woj. – dk 22/Dobiegniew – Drezdenko – gran. woj.(Międzychód - dk 24/Gorzyń - Miedzichowo); 32,7 km > 1070 -7070
- 161 : dk 22/Dobiegniew – Podlesiec – dw170/Przeborowo; 17,7km > 150 – 425
- 164 : dw 161/Podlesiec – dw 160/Drezdenko; 16,5 km > 650
- 170 : dw 161/Przeborowo) – dw 174/Nowe Bielice; 7,6 km > 750
- 174 : dw 160/ Drezdenko – Nowe Bielice/gr. wojew.- (Krzyż - Huta Szklana - ; Kuźnica Czarnkowska - dw 178); 11,1 > 1250
- 176 : dw 181/Niegosław –.Karwin/gran. woj.); 5,9 km > 540
- 181 : Drezdenko – Niegosław – gran. woj.; 5,9 km > 1266 – 2720
- 192 : Nowiny – dk 24/Goraj ;6,0 km > 475
- 199 : dw159/Skwierzyna – Świniary – gran. woj.- (Międzychód); 21,5 km > 270
- 276 : dk 29Krosno Odr.– dk 3/Świebodzin; 41,0 km > 1020 –1520
- 277 : dw 276/Skape – dk 3/Sulechów; 13,1 km > 1395
- 278 : dw 276/Szklarka Radn. – Brody –Sulechów – Klenica) – Bojadła – Konotop –Sława – dk 12/Wschowa; 92,2 km > 530 – 4880
- 279 : S3/Zawada – Stary Kisielin – dk 3 – Racula –Kielpin – dk 27/Świdnica – dk 32/Leśniów Wlk.– Czerwieńsk – dw 281/Wysokie; 58,2 km > 335 – 4680
- 280 : dk 32 (Zielona Góra) – Czerwieńsk – dw 278/Brody; 14,7 km > 2870
- 281 : Zielona Góra – Wysokie – dw 278/Pomorsko; 9,6 km > 1220
- 282 : Zielona Góra – Zabór – Miłsko – dw 278/Bojadła; 22,9 km > 2500
- 283 : Zielona Góra – Zatonie – Mirocin Dolny – Kozuchów – dk 3/Lasocin – dw 292/Rejów; 33,3 km > 1990 –2650
- 285 : Gubin – Grabice – dw 286/Starosiedle; 21,9 km > 590
- 286 : Gubin) – Starosiedle – Biecz/dw 289; 20,9 km > 1300 – 5670
- 287 : dk 32 – Bobrowice – Lubsko – Jasień – Żary; 47,9 km > 835 – 5530
- 288 : dk 32/Dąbie – Lubiatów – dk 27/Nowogród Bobrzański; 27,8 km > 650
- 289 : gran.pań. – Zasieki – Brody – Lubsko – dk 27/Nowogród Bobrzański; 46,7 km > 1515 – 7080
- 290 : dk 27 – Niwiska – dw 283/Mirocin Dln.; 18,4 km > 710
- 292 : dw 3/Nowa Sól – Nowe Żabno – Bytom Odrz. – gran. woj./Drogomil – (Głógów – Rudna – Lubin); 18,4 km > 2280 – 5410
- 293 : 297/Borów –Nowe Miasteczko – Bytom Odrz.; 18,6 km > 525
- 294 : dk 12 – Trzebiel) – Tuplice – dw 287/Jasień; 22,6 km > 375 – 3690
- 295 : dk 27/Nowogród Bobrz. – dk 12/Żagań; 21,0 km > 2130

- 296** : Kożuchów – dk 12/Żagań – A-18/Czerna –łłowa – gran. woj. – (Ruszów - Lubań); 46,9 km > 900 – 8740
- 297** : dk 3/Nowa Sól – Kożuchów – dk 12/Szprotawa – dk 12 - gran. woj. (Bolesławiec - dk 30); 42,4 km > 2715 – 5680
- 300** : dw 296/łłowa – dw 350/Gozdnicza; 10,9 km > 2120
- 302** : dw 303/Brudzewo – Kosieczyn – gran. woj. - (Zbąszyń - Nowy Tomyśl w woj. wielkopolskim); 12,6 km > 600 – 2200
- 303** : dk 2/Świebodzin – Smardzewo – Babimost – gran. woj. (do dk 32 w Powodowie); 25,9 km > 535 – 1825
- 304** : dk 32/Okunin – Nowe Kramsko - Babimost – dw 302/Kosieczyn; 17,7 km > 1570 -2170
- 305** : (w woj. wielkopolskim z Bolewic przez Nowy Tomyśl, Wolsztyn) – gran. woj. /Lgiń – Wschowa – gran. woj. (do Wrońca); 17,7 km > 1140 – 6205
- 313** : Babimost – Kargowa – dw 278/Klenica; 21,8 km > 415 –775
- 314** : dk 32/Kargowa – gran. woj./Wilcza - (315/Świętno); 9,0 km > 775
- 315** : (Wolsztyn) - gran. woj. – Kolsko – Konotop – Przyborów) – Nowa Sól; 32,8 km > 1260 – 5510
- 316** : dw 315/Sławocin – Ciosaniec - gran. woj. - (Kaszczor); 12,4 km > 400
- 318** : dw 315/Lubięcín – dw 278/Sława; 17,4 km > 695 – 2800
- 319** : dw 278/St.Strącze – Krzepielów – gran. woj. - (Głogów); 9,1 km > 1980
- 321** : Przyborów – Siedlisko – Różanówka – gran.woj.- (Głogów); 19,4 km > 160 – 1650
- 324** : dk 12/Szlichtyngowa – gran.woj. - (Góra - dk 36/Zalęcze); 6,1 km > 2170
- 325** : dw 318/Tarnów Jez. – Siedlisko – Bytom Odrz. – Dębionka – dw 321/ Różanówka; 26,0 km > 305 – 460
- 326** : droga nr 292 – rzeka Odra – droga nr 325; 1,6 km
- 328** : dw 293/Nowe Miasteczko – gran. woj. - (Przemków - Chojnów, Świerzaw - Marciszów woj. dolnośląskim); 19,6 km > 465
- 350** : dk 12/Łęknica – Przewóz – gran. woj.- (Gozdnicza - Ruszów - Bolesławca); 34, 3 km > 425 -965
- 456** : dw 304 – Port Lotniczy Zielona Góra – Babimost; 0.6 km.

Bardzo duża jest różnica w wielkości natężenia ruchu na poszczególnych odcinkach dróg – od wartości poniżej 200 poj./d. na drogach prowadzących do granicy województwa i kraju, bez możliwości kontynuacji jazdy poza granicę, (drogi nr nr:129, 161, 321) do ok. 7.000 przy przejściu drogi przez miejscowości (drogi nr: 132, 137, 151, 160, 287, 289, 296, 305,)

Natężenia ruchu

Wielkości natężenia ruchu wg pomiarów generalnych w 2005 r. podano przy wyszczególnionych drogach krajowych i wojewódzkich (p-t 2)

W oparciu o pomiary generalne (opracowania: RUCH DROGOWY - lata 1995, 2000 i 2005; Transprojekt Warszawa) dokonano analizy natężenia ruchu na drogach województwa lubuskiego w okresie 10-letnim: 1995 – 2005.

Drogi - rok 1995

Średni dobowy ruch pojazdów samochodowych na drogach w Polsce:

- drogi międzyregionalne - 6.560 poj.
- drogi regionalne – 2.012 poj.

Wskaźnik wzrostu ruchu w latach: 1990 > 1995:

na drogach międzyregionalnych - 1,42; na drogach regionalnych - 1,41

Średni dobowy ruch na drogach międzyregionalnych:

- w byłym województwie gorzowskim - 5.695 poj.;
- w byłym województwie zielonogórskim - 6.500 poj.

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.6. Komunikacja i transport

Średni ruch w obu województwach - 6.100 poj.

Średni dobowy ruch na drogach regionalnych:

- w byłym województwie gorzowskim - 1.960 poj.;
- w byłym województwie zielonogórskim - 1.950 poj.

Średni ruch w obu województwach - 1.955 poj.

Wskaźnik wzrostu ruchu w latach: 1990 > 1995 w byłym wojew. gorzowskim:

na drogach międzyregionalnych - 1,45; na drogach regionalnych - 1,73

Wskaźnik wzrostu ruchu w latach: 1990 > 1995 w byłym wojew. zielonogórskim:

na drogach międzyregionalnych - 1,26; na drogach regionalnych - 1,51.

(można przyjąć, że drogi międzyregionalne odpowiadają obecnym drogom krajowym, a regionalne – wojewódzkim).

Drogi krajowe - rok 2000

Średni dobowy ruch pojazdów samochodowych na drogach w Polsce:

- drogi krajowe ogółem - 7.100 poj., w tym:
- drogi międzynarodowe E - 11.450 poj.,
- drogi krajowe pozostałe - 5.110 poj.

Wskaźnik wzrostu ruchu w latach: 1995 > 2000 - 1,31, w tym:

na drogach międzynarodowych - 1,34, na pozostałych drogach - 1,28

Średni dobowy ruch pojazdów samochodowych na drogach w wojew. lubuskim:

- drogi krajowe ogółem - 5.800 poj., w tym:
- drogi międzynarodowe E-30, E-36 i E-65 - 8.500 poj.,
- drogi krajowe pozostałe - 4.140 poj.

Wskaźnik wzrostu ruchu w latach: 1995 > 2000 - 1,14, w tym:

na drogach międzynarodowych - 1,23, na pozostałych drogach - 1,06.

Drogi krajowe - rok 2005

Średni dobowy ruch pojazdów samochodowych na drogach w Polsce:

- drogi krajowe ogółem - 8.300 poj., w tym
- drogi międzynarodowe E - 13.780 poj.,
- drogi krajowe pozostałe - 5.960 poj.

Wskaźnik wzrostu ruchu w latach: 2000 > 2005 - 1,18, w tym:

na drogach międzynarodowych - 1,20, na pozostałych drogach - 1,17

Średni dobowy ruch pojazdów samochodowych na drogach w wojew. lubuskim:

- drogi krajowe ogółem - 7.300 poj., w tym
- drogi międzynarodowe E-30, E-36 i E-65 - 11.450 poj.,
- drogi krajowe pozostałe - 4.620 poj.

Wskaźnik wzrostu ruchu w latach: 1995 > 2000 - 1,26, w tym:

na drogach międzynarodowych - 1,35, na pozostałych drogach - 1,11.

Największy wzrost natężenia ruchu w okresie 2000 > 2005, przekraczający 50% (wskaźnik wzrostu 1,5), zaobserwowano na odcinku drogi nr 2: Świebodzin – Nowy Tomyśl (budowa A-2) oraz na A-18 (poprawa parametrów), lokalnie na drodze nr 3 w rejonie Zielonej Góry i Skwierzyny oraz na drodze 22 w kierunku Kostrzyna, także na drogach dochodzących do Krosna Odrzańskiego.

Spadek natężenia ruchu wystąpił na drodze nr 27, odcinek: Przewóz – Nowogród Bobrzański.

Duży wzrost natężenia ruchu na drogach międzynarodowych w województwie lubuskim wynika głównie z ułatwień w ruchu granicznym (przejścia graniczne na trasie dróg E-30 i E-36 leżą w tym

województwie), natomiast ruch na większości pozostałych dróg i wskaźniki wzrostu ruchu są niższe niż średnia dla kraju a także województw sąsiednich – dolnośląskiego i wielkopolskiego. Świadczy to o słabszym rozwoju gospodarczym województwa, a także o niższym standardzie dróg na jego obszarze. Należy spodziewać się w okresie najbliższego 10-lecia podobnego wzrostu natężenia ruchu na drogach międzynarodowych w wielkości ok. 1,30 (znacząca poprawa warunków ruchu już obecnie po przebudowie A-18 / E-36) i spodziewana, po budowie odcinków dróg A-2 i S-3.). Natomiast umiarkowany wzrost natężenia ruchu zapewne wystąpi na pozostałych drogach krajowych; przewidywany wskaźnik około 1,10.

Ruch ciężki wyrażony liczbą osi obliczeniowych przypadająca na 100 kN na dobę na pas obliczeniowy, odpowiadająca kategorii ruchu KR6, występuje na całej trasie drogi nr 2 i wynosi 3150 – 3900, stosunkowo znaczne 1000 -1400 (kategoria ruchu KR5) na drogach: A-18 i nr 3.

Największe natężenie na drogach wojewódzkich występuje w pobliżu większych ośrodków miejskich i na drogach przechodzących przez nie.

Natężenie ruchu (wg pomiarów przeprowadzonych w 2005 – ruch średnio-dobowy) jest bardzo zróżnicowane: od 150 poj./d na drodze 151 do 7.970 poj./d. na drodze 132 w rejonie Kostrzyna i ponad 17 tys. poj./d. na drodze 287 w mieście Lubsko; średnio 2800 poj./d.

Przejścia graniczne

Przy łącznej długości zachodniej granicy Polski wynoszącej 436 km, długość granicy na terenie województwa lubuskiego to 190 km, co stanowi 43,6 %.

Mimo braku kontroli na przejściach granicznych, z uwagi na wejście Polski do strefy Schengen, naturalnymi przejściami umożliwiającymi przekroczenie granicy są mosty na Nysie Łużyckiej i Odrze (dawne przejścia graniczne).

Najbardziej obciążone ruchem samochodowym przejścia graniczne na drogach krajowych (w oparciu o dane z pomiarów generalnych w 2005 r.):

- A-2 - Świecko / Frankfurt : ok. 15.100 poj./d.
- nr 29 i 31 – Słubice / Frankfurt: ok. 12.800 poj./d.
- A-18 – Olszyna / Forst: ok. 7.500 poj./d.
- nr 22 i 31 - Kostrzyn / Kietz: ok. 6.000 poj./d.

pozostałe to:

- nr 32 - Gubinek / Guben: ok. 1.900 poj./d;
- nr 12 - Łęknica / Bad Muskau: ok. 3.000 poj./d;
- nr 27 - Przewóz / Podrosche: ok. 1.900 poj./d

oraz na drogach wojewódzkich:

- nr 289 - Zasieki / Forst
- nr 138 – Gubin / Guben.

Motoryzacja i bezpieczeństwo na drogach

Wg danych Rocznika statystycznego województwa lubuskiego z 2009 r. na koniec 2008 r. zarejestrowanych było 567,5 tys. pojazdów samochodowych ogółem, w tym:

- 440,5 tys. samochodów osobowych; wskaźnik - 436 sam. os./1000 mieszkańców; (wzrost o ok.1,08 w porównaniu z rokiem poprzednim).

Nieco niższy wskaźnik motoryzacji występuje w części północnej (region gorzowski), wyższy w części południowej (region zielonogórski) .

- 67,4 tys. samochodów ciężarowych i ciągników,
- 2,2 tys. autobusów.
- 29,8 motocykli.

Można przyjąć, że w okresie docelowym wskaźniki motoryzacji województwa będą kształtować się następująco:

- dla samochodów osobowych: 500 / 1000 mieszkańców
- dla samochodów ciężarowych: 70 / 1000 mieszkańców
- dla motocykli i skuterów: 35 / 1000 mieszkańców.

W 2008 r. na drogach województwa wydarzyło się ponad 900 wypadków, 170 osób poniosło śmierć, ponad 1200 było rannych. (statystyka zbliżona niestety do lat poprzednich), ofiary wypadków to ponad 1400 osób.

Wskaźnik wypadkowości liczony na 10 tys. zarejestrowanych pojazdów samochodowych wyniósł ponad 16. Dwukrotnie wyższy był w powiecie świebodzińskim (zapewne wiąże się to z przebiegiem przez ten powiat dróg nr 2 i 3), wysoki jest też w powiecie sulęcińskim (droga nr 2).

Komunikacja autobusowa

Na terenie województwa lubuskiego, przy regresie kolei, komunikacja autobusowa przejęła znaczącą część przewozów pasażerskich.

Przewozy komunikacją autobusową odbywają się prawie na 1180 liniach o łącznej długości około 46 tys. km; w tym 27 połączeń krajowych, około 220 – regionalnych, około 850 – podmiejskich i ponad 80 miejskich.

Sieć kolejowa

Przez województwo lubuskie przebiega 36 linii kolejowych o łącznej długości przekraczającej 1200 km, jednak tylko nieco więcej niż połowa, bo 680 km jest czynnych, przy ok. 90% tych linii wykorzystywana jest w ruchu pasażerskim i towarowym a ok.10 % tylko w ruchu towarowym. Z ogólnej długości linii eksploatowanych prawie 500 km stanowią linie znaczenia państwowego, w tym 402 km linie dwutorowe a 324 km stanowią linie zelektryfikowane (jedno i dwu-torowe). Wskaźnik linii eksploatowanych na 100 km². wynosi 6,5 km i jest niższy niż średnia krajowa (7,3 km/100 km².), niższy jest także niż w województwach ościennych: dolnośląskim i wielkopolskim.

Mimo, że na niektórych liniach przywrócono ruch (szynobusy), to generalnie obserwuje się zmniejszanie się długości linii kolejowych na terenie województwa (podobnie jak w całym kraju).

Do najważniejszych linii kolejowych przechodzących przez województwo lubuskie należą włączone w system europejskiej sieci kolejowej (AGC i AGTC):

- na kierunku zachód – wschód: **nr 3 (E-20 – CE-20)** Bruksela – Berlin – **Słubice – Świebodzin** – Poznań – Warszawa – Brześć – Moskwa, położona na Pan-Europejskim Korytarzu Transportowym nr II; długość na terenie województwa – 96 km); dwutorowa, zelektryfikowana, spełnia (z nielicznymi wyjątkami) standard prędkości 160 km/h,
- na kierunku północ – południe: **nr 273 (CE-59)** Świnoujście – Szczecin - **Rzepin - Zielona Góra** – Głogów – Wrocław – Międzyzlesie; długość -147,3km; dwutorowa, zelektryfikowana,
- przez północno-zachodni skraj województwa przebiega linia **nr 351 (E-59):** Szczecin – **Dobiegniew** – Krzyż – Poznań – Wrocław; długość na terenie województwa 21,9 km; dwutorowa, zelektryfikowana,
- w południowej części województwa: **nr 371 - 282 (C59/1)** **Nowa Sól – Żagań – Jankowa Żagańska** – Węgliniec - Praga; jednotorowa o ruchu pociągów pasażerskich zawieszonym, (przewidywana likwidacja linii jako C59/1)
- **nr 389: Żagań – Jankowa Żagańska**; jednotorowa, o ruchu pociągów osobowych zawieszonym,

CZĘŚĆ I:
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.6. Komunikacja i transport

oraz linie:

- w północnej części województwa: **nr 203** Tczew – Piła – Krzyż - **Gorzów – Kostrzyn - (Berlin)**; długość – 101 km; dwutorowa, niezelektryfikowana,
- w środkowej części województwa: **nr 358 - Zbąszynek – Czerwieńsk – Krosno Odrzańskie – Gubin**; długość 74,3 km jednotorowa, na odcinku Zbąszynek – Czerwieńsk zelektryfikowana,
- **nr 367 - Zbąszynek – Międzyrzecz – Gorzów Wlkp.**; długość - 73,9 km (jednotorowa, niezelektryfikowana),
- **nr 370 - Zielona Góra – Nowogród Bobrzański – Żary**; długość - 53,9 km;
- w południowej części województwa: **nr 14: Leszno – Wschowa – Głogów – Szprotawa – Żagań – Żary – Tuplice – Forst** – (Berlin); długość -18,0 + 48,6 km, jednotorowa (odcinek Żary – Żagań - dwutorowa), niezelektryfikowana i łącząca się z nią w Żaganiu linia **nr 275: Żagań – Malomice** - (Legnica – Wrocław); długość – 24 km; jednotorowa, niezelektryfikowana.

Na części linii kolejowych został zawieszony ruch pociągów, względnie sporadycznie odbywa się ruch pociągów towarowych; są to linie:

- 14: Głogów - Niegostawice
- 275: Żagań– Bieniów – Lubsko
- 358: Czerwieńsk – Krosno O.– Gubin – Guben
- 363: Skwierzyna – Międzychód
- 364: Rzepin – Trzemeszno Lub. – Międzyrzecz – Wierzbno,
- 379: Sulechów – Cigacice
- 380: Jankowa Żagańska – Mirostowice
- 386: Kunowice - Cybinka
- 389: Żagań – Jenkowa Żagańska
- 410: Kostrzyn – Barnówko
- 415: Gorzów Wlkp. – Lubiszyn – Świątki –
- 426: Strzelce Krajeńskie – Strzelce Krajeńskie Wsch.

Pozostałe odcinki są wyłączane z eksploatacji (odcinkowo tory rozebrane):

- 282: Sieniawa Żarska - Jasień
- 303: Kożuchów – Niegostawice – Przemków
- 305: Kolsko – Sława -- Głogów (*zlikwidowana fizycznie*)
- 307: Sulechów – Wolsztyn
- 365: Str.Raduszec – Lubsko – Tuplice – (*zlikwidowana fizycznie*)
- 371: Nowa Sól – Kolsko – Wolsztyn
- 375: Sieniawa Lubuska – Nietoperek
- 379: Cigacice – Konotop (*zlikwidowana fizycznie*)
- 380: Mirostowice – Sanice
- 383: Żagań – Świętoszów – Ławszowa – (Nowogrodziec)
- 384; Świebodzin – Sulechów
- 387: Lipinka Głog. – Wschowa
- 410: Barnówko – Myślibórz
- 414: Gorzów Wlkp. – Krzeszyce – Kostrzyn n.Odrą (*zlikwidowana fizycznie*)
- 415: Świątniki – Myślibórz

Charakteryzując przewozy transportem kolejowym można stwierdzić sukcesywny spadek liczby pasażerów i masy towarowej (podobnie jak na sieci kolejowej kraju). Do głównych przyczyn należy zaliczyć:

- ogólną recesję w gospodarce Polski (i także Europy),
- zmiany w strukturze asortymentowej produkowanych w kraju wyrobów, zmniejszenie produkcji wyrobów transportochłonnych.
- zmiana źródła zaopatrzenia w surowce i zmniejszenie zapotrzebowania na nie
- rosnące znaczenie transportu samochodowego (osobowego i ciężarowego), zapewniającego przewóz od drzwi nadawcy do drzwi odbiorcy,
- załamanie się tradycyjnych kierunków eksportu, importu i tranzytu.
- mała konkurencyjność transportu kolejowego – zły stan torowisk powodujący małą prędkość podróży, niski standard wagonów, zaniedbane stacje, ogólne niedoinwestowanie.

Stan techniczny eksploatowanej linii kolejowej ma terenie województwa jest niezadowolający. Jedynie na linii nr 3, zmodernizowanej, na której odbywają się przewozy międzynarodowe, stan ten można określić jako dobry, a na mocno eksploatowanej linii 273 Szczecin – Wrocław, uwzględniając znaczenie gospodarcze i obciążenie – jako niezadowolający.

Wśród 20 większych miast województwa (o liczbie ludności 10 tys. lub więcej mieszkańców), wiele nie posiada połączeń kolejowych (likwidacja linii bądź zawieszenie przewozów pasażerskich w okresie ostatnich 10 lat).

Stopniowo realizowane jest jednak reaktywowanie niektórych linii kolejowych, oraz poprawa standardu podróży na liniach czynnych, poprzez wprowadzanie efektywnego i oszczędnego taboru. I tak w latach 2002 – 2008 wprowadzono łącznie 9 nowych autobusów szynowych; są to linie:

- Zbąszynek – Międzyrzecz – Skwierzyna – Gorzów Wlkp. ; linia 367
- Krzyż – Gorzów Wlkp. – Kostrzyn; linia 203
- Zielona Góra – Żary; linia 370
- Żary – Iłowa – Węgliniec; linia 282
- Forst – Żary – Żagań – Szprotawa – Niegosławice; linia 14
- Legnica – Żagań; linia 275
- Międzyrzecz – Rzepin; linia 365

Te słuszne działania kontynuowane są nadal; co winno poprawić atrakcyjność i dostępność regionu. W dalszej kolejności planowane jest reaktywowanie odcinka linii 358 Czerwieńsk – Krosno Odrzańskie – Gubin – Guben i uruchomienie na nim bezpośrednich połączeń transgranicznych Zielona Góra – Cottbus. Ponadto w ramach połączeń transgranicznych z Brandenburgią planowane jest uruchamianie następnych bezpośrednich kursów komunikacji kolejowej.

Na liniach o torach rozebranych wzgl., na których zdecydowanie nie przewiduje się przywrócenia ruchu po rozebraniu torów i utwardzeniu torowiska można wprowadzić ścieżki rowerowe.

Główne stacje kolejowe na terenie województwa to: Zielona Góra, Gorzów Wlkp. Zbąszynek, Rzepin, Kostrzyn, Żagań, Żary, Czerwieńsk, Gubin, Sulechów.

Konieczna i pilna jest rewitalizacja dworców kolejowych, przede wszystkim na wymienionych wyżej stacjach oraz na linii E-20, ale także na większości pozostałych.

(Na niektórych z nich można wprowadzić dodatkową funkcję np. schroniska młodzieżowe, hostele itp. obiekty – przykład dworca w Gorzowie Wlkp.).

Przejścia graniczne w ruchu kolejowym:

- Rzepin (Kunowice) – Frankfurt / Oder na linii E-20, (przystosowane do przeładunków, dysponuje 20 torami przebiegowymi),
- Gubin – Guben na linii 358 (odprawy przesyłek),
- Tuplice (Zasieki) – Forst - znaczenie lokalne, chociaż na ważnej linii Wrocław – Berlin.

- Kostrzyn – Kustritz Kietz – znaczenie lokalne.

Komunikacja lotnicza

Głównym portem lotniczym województwa jest lotnisko w Babimoście (usytuowane ok. 5 km na południe od tego miasta), blisko węzła kolejowego w Zbąszynku, oddalone o 12 km od drogi nr 32 Poznań – Zielona Góra i ok. 20 km od drogi nr 3, ale ok. 35 km od Zielonej Góry i ok. 95 km od Gorzowa (co jest jego wadą ale i w pewnej mierze zaletą – mała uciążliwość z uwagi na oddalenie od dużych skupisk ludzkich). Ponadto leży w sąsiedztwie obszarów o szczególnych walorach rekreacyjno-turystycznych (lasy, rezerваты przyrody, akweny wodne).

Ranga lotniska – lotnisko regionalne o korzystnym układzie względem głównych korytarzy powietrznych (Róża Wiatrów: W – SWE – NE).

Stan infrastruktury umożliwia przyloty i starty samolotów obecnie operujących w Polsce, oraz spełnia wymogi ICAO. Pas startowy o nawierzchni betonowej (grub. 19-20 cm) posiada długość 2500 m i szerokość 60 m (modernizacja pod koniec lat 80-tych); główna droga kołowania ma podobną długość a szerokość 12 m, pięć dróg zejściowych z drogi startowej. Główna płyta postojowa (569 x 94 m) posiada 10 stanowisk postojowych dla samolotów.

Lotnisko posiada system oświetlenia nawigacyjnego na drodze startowej i drodze kołowania przewidziane dla lotnisk o standardach międzynarodowych.

Lotnisko dysponuje dwoma radiolatarniami odległymi o jeden kilometr i cztery kilometry od drogi startowej. Wyposażone jest też w automatyczny system podawania danych meteorologicznych.

Terminal pasażerski (zbudowany w 1977 r. i zmodernizowany w 2001 r.) jest przystosowany do odprawy 100 tys. pasażerów w ciągu roku (aktualnie korzysta z przewozów lotniczych ok. 20 tys. pasażerów); w 2015 r., w-g Strategii Rozwoju Transportu Województwa Lubuskiego, przewiduje się, że liczba pasażerów przekroczy 50 tys. Istniejące parametry lotniska oraz wielkość terminalu nie wymagają znaczącej przebudowy. Należy poprawić standard terminalu oraz zapewnić dogodne połączenie drogowe i szynowe z Zieloną Górą.

Lotnisko w Babimoście może być też traktowane jako lotnisko zapasowe dla lotniska Poznań – Ławica.

Znajdujące się w bliskim sąsiedztwie Zielonej Góry (ok. 5 km na północny zachód od centrum) lotnisko w Przylepie (własność Aeroklubu Ziemi Lubuskiej) o funkcji lotniska lokalnego (loty ratownicze, agrotechniczne, sportowe), winno być także wykorzystywane dla powietrznego połączenia z lotniskiem w Babimoście (taksówki powietrzne).

Rezerwowany jest teren pod lotnisko na północ od Gorzowa w gminie Kłodawa, w pierwszym etapie o nawierzchni trawiastej. Istnieją możliwości, a także potrzeba wykorzystania dawnego wojskowego lotniska w południowej części województwa, w rejonie Szprotawy.

Drogi wodne i żegluga śródlądowa

Odra stanowi drogę wodną łączącą Górną i Dolną Śląsk z zespołem portów Szczecin / Świnoujście a poprzez kanał Odra – Szprewa z Berlinem, jako międzynarodowa droga wodna E30. Na terenie województwa lubuskiego znajduje się odcinek Odry Środkowej; na długości około 70 km jako rzeka graniczna. Na całym odcinku była uregulowana, jednak obecnie wymaga działań przywracających w pełni jej funkcję transportową oraz modernizacji portów rzecznych i ich gospodarczego wykorzystania.

W północnej części regionu dolna Warta i dolna Noteć, jako krajowa droga wodna E70, stanowi połączenie Odry poprzez Bydgoszcz z portem w Gdańsku, a także (już bardziej turystycznie z Wartą i Poznaniem).

Klasy dróg wodnych na obszarze województwa lubuskiego:

CZĘŚĆ I:
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.6. Komunikacja i transport

- rzeka Odra od granicy województwa lubuskiego do ujścia Warty – II klasa,
- rzeka Odra od ujścia Warty do granicy województwa zachodnio-pomorskiego – III klasa,
- rzeka Warta od ujścia Noteci do ujścia do Odry – II klasa,
- rzeka Nysa Łużycka od miejscowości Gubin do ujścia do Odry – klasa Ia.

Na obszarze województwa znajdują się następujące porty rzeczne:

- Bytom Odrzański (km 416 Odry) – przystań pasażerska dla małych jednostek,
- Nowa Sól (km 429 Odry) – nadbrzeże przeładunkowo-składowe i postojowe oraz przystań pasażerska dla małych jednostek,
- Cigacice (km 470 Odry) – ładunki masowe, przystań pasażerska i kajakowa,
- Krosno Odrzańskie (km 514 Odry) – port przeładunkowy (używany sporadycznie), przystań pasażerska, nowoczesna marina,
- Słubice – (km 584 Odry),
- Kostrzyn nad Odrą (km 614 Odry) – port przeładunkowy.

Wyjątkowo korzystne usytuowanie ma port w Kostrzynie n. Odrą poprzez swoją lokalizację na styku szlaków żeglownych wschód – zachód i północ – południe, który w przypadku rozwoju żeglugi śródlądowej mógłby stać się znaczącym zapleczem dla portu morskiego w Szczecinie. Ponadto miasto jest dużym węzłem komunikacyjnym: drogi krajowe: nr 22 i nr 31 oraz nr 1 po stronie niemieckiej, linie kolejowe nr 273 (CE 59) i nr 203.

Mniejsze znaczenie, głównie dla rozwoju turystyki, mają pozostałe przystanie na Odrze i na Nysie Łużyckiej (Gubin, Zasięk, Łęknica).

Zasadnicze znaczenie dla rozwoju transportu wodnego śródlądowego ma międzynarodowa droga wodna Odry. Jednak transport nią uzależniony jest od stanu drogi wodnej i portów, a ten jest niezadowalający, jak również od poziomu wody w rzece i pory roku.

Konieczne jest stworzenie polskim armatorom śródlądowym takich warunków funkcjonowania, aby byli w stanie konkurować, a jednocześnie współpracować z innymi przewoźnikami, zwłaszcza drogowymi i kolejowymi.

Niezbędne jest podwyższenie parametrów technicznych Odry do klasy IV; miałyby to radykalny wpływ na wzrost przewozów ładunków. Konieczna jest także poprawa infrastruktury portów, w pierwszej kolejności portów na Odrze w Nowej Soli i Cigacicach, gdyż w powiązaniu z planowaną budową mostu na Odrze w Miłsku poprawi to dostępność komunikacyjną lubuskiego Trójmiasta.

Stan techniczny krajowej drogi wodnej E70 Warta – Noteć jest niezadowalający. Konieczne jest podjęcie działań mających na celu przywrócenie żeglowności i podniesienie parametrów do klasy II. Rewitalizacji wymaga szlak, nie tylko szlak wodny, ale przede wszystkim zabytkowe urządzenia hydrotechniczne na Noteci stanowiące niezwykle cenne obiekty dziedzictwa kulturowego z zakresu techniki.

Na obszarach wartościowych przyrodniczo dolin rzecznych, przy realizacji zamierzeń inwestycyjnych, muszą być brane pod uwagę pewne ograniczenia, wynikające np. z obszarów zaliczonych do sieci Natura 2000.

Centra komunikacyjne

Spośród terenów i miejscowości województwa można wyróżnić takie, gdzie występuje kilka znaczących dla regionu sieci komunikacyjnych, tworzących węzły lub centra komunikacyjne; są to:

- **Centrum Zielonogórskie** - drogi krajowe: 3 (E65), 27 i 32, wojewódzkie: 280, 281, 282, 283, linie kolejowe: 273 (CE59), 370, lotnisko lokalne w Przylepie i o randze regionalnej w Babimoście w odległości około 35 km.

Ranga węzła wzrośnie po realizacji S-3 na całym przebiegu.

CZĘŚĆ I:
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.6. Komunikacja i transport

- **Centrum Gorzowskie** – drogi krajowe: 3(E65), 22, wojewódzkie: 130, 132, 151, 158, linie kolejowe: 203, 367, 414 i 415 (ruch zawieszony); Ranga węzła wzrośnie także po realizacji S-3 na całym przebiegu oraz lokalnego lotniska na północ od miasta.
- **Centrum Świebodzińskie** – drogi krajowe: 2 (E30) i 3 (E65), wojewódzkie: 276, 303, linia kolejowa 2 (E20 – CE20) i 384 (ruch zawieszony), lotnisko regionalne w Babimoście odległe około 15 km. Ranga węzła znacznie wzrośnie po realizacji A-2 i S-3 z węzłem na północ od miasta w Jordanowie.
- **Centrum Skwierzyńskie** – drogi krajowe: 3 i 24, wojewódzkie: 159 i 199, linie kolejowe: 367 i 363 (ruch zawieszony).
- **Centrum Żary i Żagań** – drogi krajowe: 12 i 27, wojewódzkie: 287 i 296, bliskość (ok.10 km) A-18, linie kolejowe: 14, 275, 282, 370 oraz 371, 389 (ruch zawieszony).
- **Centrum Słubickie** – drogi krajowe: 2 (E30), 29, 31, wojewódzkie: 137, linia kolejowa 2 (E30), przystań. Ranga węzła znacznie wzrośnie po realizacji A-2 z węzłem w Świecku.
- **Centrum Kostrzyńskie** – drogi krajowe: 21, 23, 31, wojewódzkie: 129, 132, linie kolejowe: 273 (CE59), 203, 414 (ruch zawieszony), port rzeczny.
- **Centrum Rzepińskie** – droga krajowa: 2 (E30 – CE20), wojewódzkie: 134, 139, linie kolejowe: 2 (E30 – CE20), 273 (CE59), 364 (ruch zawieszony). Ranga węzła znacznie wzrośnie po realizacji A-2 z węzłem
- **Centrum Nowosolskie** - . drogi krajowa 3, wojewódzkie: 292, 297, 315, 321 linie kolejowe: 273 (CE59), 371 (ruch zawieszony), nadbrzeże przeładunkowe i przystań pasażerska.

Wymienione węzły komunikacyjne winny stać się znaczącymi centrami aktywności gospodarczej województwa a niektóre z nich (Rzepin, Świebodzin) stacjami transportu kombinowanego (droga > kolej > droga).

2.7. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Elektroenergetyka

Diagnoza stanu systemu powiązań zewnętrznych

Polski system elektroenergetyczny składa się z sieci elektroenergetycznych (linie i stacje):

- o napięciu 700 kV – nie działająca linia na pd.-wsch. kraju;
- o napięciu 220 kV i 400 kV w zakresie przesyłu energii elektrycznej (krajowa sieć przesyłowa - KSP);
- o napięciu 110 kV i niższym w zakresie dystrybucji energii elektrycznej.

Lubuskie zalicza się do województw przeciętnie uzbrojonych w elementy krajowej sieci przesyłowej, lecz rozmieszczenie istniejących systemowych stacji elektroenergetycznych, zaopatrujących region w energię elektryczną, należy uznać za korzystne, ponieważ są one zlokalizowane przy głównych ośrodkach województwa: Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze.

Województwo lubuskie jest powiązane transgranicznie z terenami ościennych województw i pozostałym obszarem Polski siecią elektroenergetyczną przesyłową o napięciu 220 kV oraz liniami elektroenergetycznymi o napięciu 110 kV, a w skali lokalnej (przygranicznej) jest powiązane z ościennymi regionami siecią rozdzielczą średniego i niskiego napięcia.

Linia przesyłowa 400 kV przebiega przez teren województwa tranzytowo, bowiem obecnie brak stacji elektroenergetycznych 400 kV zlokalizowanych na terenie lubuskiego i zasilających region z tego poziomu napięcia.

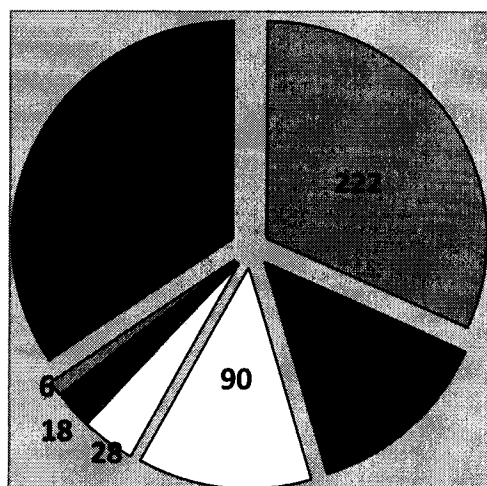
Aktualnie brak także systemowych elektroenergetycznych transgranicznych powiązań liniami najwyższych napięć województwa lubuskiego z terenem Niemiec.

Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych

Zapotrzebowanie na energię elektryczną województwa lubuskiego szacowane jest na 700 MW mocy. Energia elektryczna czerpana jest w 2/3 z własnych źródeł, natomiast pozostała część pochodzi z dostaw spoza terenu województwa, co powoduje występowanie na przedmiotowym obszarze deficytu energetycznego.

Własne zawodowe źródła energii elektrycznej to elektrociepłownie Gorzów (94 MW) i Zielona Góra (222 MW) produkujące energię elektryczną w skojarzeniu z produkcją ciepła w nowoczesnych wysokosprawnych gazowo-parowych technologiach oraz elektrownie wodne z elektrownią szczytowo-pompową Dychów (90 MW oraz 18 MW mocy zainstalowanej w małych elektrowniach wodnych – MEW, eksploatowanych w ramach PGE ZEW Dychów S.A.). Natomiast własne przemysłowe źródła energii elektrycznej to m.in. Arctic Paper Kostrzyn S.A. (28 MW). Poza powyższymi źródłami na obszarze województwa lubuskiego eksploatowanych jest około 45 MEW, jednak moc zainstalowana wielu z nich nie przekracza 100 kW, a ich łączna moc szacowana jest na 6 MW, co stanowi niecały 1% regionalnego zapotrzebowania na moc elektryczną.

Udział poszczególnych źródeł w zaopatrzeniu województwa lubuskiego w energię elektryczną (MW)

- EC Zielona Góra
- EC Gorzów
- Elektrownia wodna Dychów
- Źródła przemysłowe
- Elektrownie wodne
- Małe elektrownie wodne
- Krajowa Sieć Przesyłowa

(Dane do powyższego wykresu zaczerpnięto ze „Studium rozwoju systemów energetycznych w województwie lubuskim do roku 2025, ze szczególnym uwzględnieniem perspektyw rozwoju energetyki odnawialnej” – wersja ostateczna – listopad 2008)

Istniejącą sieć elektroenergetyczną, poprzez którą realizowane jest zasilanie województwa lubuskiego w energię elektryczną, ocenia się w dwóch aspektach: układu sieci i możliwości przesyłowych.

Oceniając układ sieci elektroenergetycznej należy stwierdzić, że istniejące struktury połączeń to: elektroenergetyczne stacje przesyłowe (220/110 kV) i dystrybucyjne (110 kV/SN) zasilane liniami przesyłowymi (220 kV) i dystrybucyjnymi (110 kV), połączone z co najmniej dwiema sąsiednimi stacjami; wyjątkiem na terenie lubuskiego są stacje elektroenergetyczne Bronowice i Nowogród Bobrzański, zasilane po stronie 110 kV promieniowo (jednostronnie).

Rozmieszczenie ww. stacji elektroenergetycznych jest odpowiednie i biorąc pod uwagę powyższe należy stwierdzić, że elektroenergetyczne połączenia wewnętrzne są rozwijane poprawnie, wymagają zaś uzupełnienia o drugostronne zasilanie w miejscach gdzie istnieją stacje zasilane jednostronnie, z uwagi na brak w tych punktach pewności zasilania odbiorców w razie awarii linii zasilającej.

Szereg mniejszych ośrodków jest zasilane w energię elektryczną bezpośrednio z sieci elektroenergetycznej o napięciu 110 kV poprzez znajdujące się na ich terenach stacje elektroenergetyczne 110 kV/SN.

Możliwości przesyłowe sieci ocenia się jako zadowalające gdyż realizacja ustawowego obowiązku obowiązującego operatora sieci dystrybucyjnej do dostarczania odbiorcom energii elektrycznej spełniającej ustawowe wymogi jakościowe, przebiega w sposób płynny i zgodny z zawartymi przez operatorów sieci elektroenergetycznej umowami o dostarczanie energii elektrycznej, gwarantującymi dotrzymanie tych wymogów ustawowych.

Diagnostując istniejącą w regionie sieć elektroenergetyczną 110 kV, 220 kV i 400 kV należy zauważyć, że w zasadniczej części została ona wybudowana w latach 60, 70 oraz 80 ubiegłego wieku i składa się ona nawet z nielicznych fragmentów istniejących jeszcze przed 1945r. Stan techniczny i możliwości przesyłu energii elektrycznej są odpowiednie do wieku poszczególnych elementów sieci.

Elektroenergetyczna sieć przesyłowa

Operatorem elektroenergetycznej sieci przesyłowej (Krajowego Systemu Przesyłowego – KSP) na terenie całej Polski są Polskie Sieci Elektroenergetyczne Operator S.A.

Obecnie na terenie województwa lubuskiego znajdują się następujące obiekty elektroenergetycznej sieci przesyłowej:

- stacja elektroenergetyczna 220/110 kV Gorzów (GOR) ;
- stacja elektroenergetyczna 220/110 kV Leśniów Wik. (LSN);
- fragment elektroenergetycznej linii jednotorowej o napięciu 400 kV relacji Plewiska-Krajnik;
- fragment elektroenergetycznej linii jednotorowej o napięciu 220 kV Gorzów- Krajnik;
- elektroenergetyczna linia jednotorowa o napięciu 220 kV relacji Gorzów- Leśniów;
- fragment elektroenergetycznej linii jednotorowej o napięciu 220 kV relacji Leśniów – Mikułowa;
- fragment elektroenergetycznej linii jednotorowej o napięciu 220 kV relacji Leśniów- Żukowice;
- fragment elektroenergetycznej linii jednotorowej o napięciu 220 kV relacji Polkowice – Leszno.

Obiekty te są ważnymi elementami sieci przesyłowej w krajowym systemie elektroenergetycznym, a województwu lubuskiemu umożliwiają dostarczenie mocy z elektrowni systemowych Dolna Odra i Turów do ww. stacji elektroenergetycznych. Ze stacji 220/110 kV poprzez sieć dystrybucyjną (110 kV), stacje i linie niższych napięć, energia elektryczna jest przesyłana do odbiorców województwa lubuskiego.

Polskie Sieci Elektroenergetyczne Operator S.A. wnoszą, że realizując planowanie przestrzenne nadal należy uwzględniać pas technologiczny, wzdłuż istniejących linii przesyłowych, o szerokości:

- 80 metrów (po 40 metrów od osi linii w obie strony) dla linii 400 kV;
- 70 metrów (po 35 metrów od osi linii w obie strony) dla linii 220 kV.

Dla terenów znajdujących się w ww. pasie technologicznym obowiązują następujące ustalenia:

- nie należy lokalizować budynków mieszkalnych i innych przeznaczonych na stały pobyt ludzi. W indywidualnych przypadkach, odstępstwa od tej zasady może udzielić właściciel linii, na warunkach przez siebie określonych;
- należy uzgadniać warunki lokalizacji wszelkich obiektów z właścicielem linii;
- nie należy sadzić roślinności wysokiej pod linią i w odległości od osi linii po 16.5 metra w obu kierunkach dla linii 220 kV oraz po 20 metrów w obu kierunkach dla linii 400 kV;
- teren w pasie technologicznym linii nie może być kwalifikowany jako teren przeznaczony pod zabudowę mieszkaniową lub zagrodową ani jako teren związany z działalnością gospodarczą (przesyłową) właściciela linii;
- wszelkie zmiany w kwalifikacji terenu w obrębie pasa technologicznego linii i w jego bezpośrednim sąsiedztwie powinny być zaopiniowane przez właściciela linii;
- zalesienia terenów rolnych w pasie technologicznym mogą być przeprowadzone w uzgodnieniu z właścicielem linii;
- lokalizacja budowli zawierających materiały niebezpieczne pożarowo, stacji

i stref zagrożonych wybuchem oraz konstrukcji wysokich w bezpośrednim sąsiedztwie pasów technologicznych wymaga uzgodnienia właścicielem linii.

Elektroenergetyczna sieć dystrybucyjna

Zaopatrzenie województwa lubuskiego w energię elektryczną realizowane jest poprzez sieć elektroenergetyczną dystrybucyjną (110 kV) i średnich napięć (20 kV i 15 kV) łączącą elektroenergetyczne stacje przesyłowe i lokalne źródła energii elektrycznej z odbiorcami.

Operatorem elektroenergetycznej sieci dystrybucyjnej (linii i stacji) na terenie województwa lubuskiego jest Enea Operator Sp. z o.o. Oprócz tego operatorem o zasięgu regionalnym jest także PKP Energetyka Sp. z o.o. Jako spółki dystrybucyjne funkcjonują także operatorzy lokalni (w sąsiedztwie zakładów przemysłowych): ENERGO-STIL Sp. z o.o. oraz Arctic Paper Kostrzyn S.A. ENEA Operator Sp. z o.o. wnosi, że przy sporządzaniu Zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego należy uwzględnić następujące wytyczne:

1. W celu zabudowy terenów znajdujących się pod lub w bezpośrednim sąsiedztwie elektroenergetycznych linii napowietrznych z przewodami gołymi, należy uwzględnić lokalizację obiektu względem takich linii, spełniającą wymogi normy PN-E-05100-1:1998 Elektroenergetyczne linie napowietrzne. Projektowane i budowa.
2. Postanowienia ogólne:
 - a. pod linią nie mogą być umieszczane kominy,
 - b. pokrycie dachowe budynków w strefie skrzyżowania z linią powinno być niepalne,
 - c. ewentualna roślinność przewidywana na terenie pod linią nie może przekroczyć wysokości 2 m po osiągnięciu swojego maksymalnego wzrostu.
3. Natężenie pola elektrycznego i magnetycznego dla terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową, nie powinno przekraczać odpowiednio: 1 kV/m na wysokości 2 m i 60 A/m na wysokościach od 0,3 m do 2 m nad powierzchnią ziemi lub nad innymi powierzchniami, na których mogą przebywać ludzie, zwłaszcza dachami spełniającymi rolę tarasów, tarasami, balkonami, podestami.
4. Wszystkie obiekty przewidywane do budowy lub modernizacji w zbliżeniu lub na skrzyżowaniu z liniami elektroenergetycznymi podlegają pisemnemu uzgodnieniu z ENEA Operator.
5. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 6 lutego 2003 r. (Dz. U. 03.47.401) w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy podczas wykonywania robót budowlanych - §55, nie jest dopuszczalne sytuowanie stanowisk pracy, składowisk wyrobów i materiałów lub maszyn i urządzeń budowlanych bezpośrednio pod napowietrznymi liniami elektroenergetycznymi lub w odległości liczonej w poziomie od skrajnych przewodów mniejszej niż:
 - a. 15,0 m – dla linii WN 110 kV,
 - b. 5,0 m – dla linii SN 15 KV,
 - c. 3,0 m – dla linii nn.
6. Plan zagospodarowania przestrzennego powinien przewidywać zapewnienie dostępu do urządzeń energetycznych w celu prowadzenia konserwacji i usuwania awarii.
7. W planie należy wyznaczać niezbędne tereny dla lokalizowania stacji transformatorowych oraz należy rezerwować: odpowiednie pasy terenów wolne od zabudowy i przeszkód terenowych na obszarze istniejących lub projektowanych dróg publicznych dla pobudowania linii energetycznych średniego napięcia (SN) i niskiego napięcia (nn), miejsca w liniach rozgraniczających ulic na cele prowadzenia sieci elektroenergetycznych. Dla nowych obszarów wymagających dostaw energii elektrycznej (w szczególności osiedli mieszkaniowych) należy wyznaczyć działki pod budowę stacji transformatorowych z uwzględnieniem zasady lokalizacji stacji w miejscach pozwalających na równomierny rozkład obciążenia wokół stacji. Ze

względów technicznych i ekonomicznych nie zaleca się lokalizacji stacji na obrzeżach osiedli. Grunty, na których będzie przewidziana lokalizacja stacji transformatorowych kubaturowych mających pozostać na majątku ENEA Operator, powinny być wydzielone w postaci samodzielnych działek o powierzchni 50-60 m² przygotowanych do notarialnego przejęcia przez gestora sieci.

Podsumowanie

Analizując istniejący układ elektroenergetycznej sieci przesyłowej należy stwierdzić, że województwo lubuskie jest zasilane w energię elektryczną z własnych źródeł na poziomie sieci SN, 110 kV i 220 kV oraz z krajowej sieci przesyłowej liniami o napięciu 220 kV poprzez:

1. dwie stacje elektroenergetyczne 220/110 kV zlokalizowane przy głównych ośrodkach regionu tj. w Gorzowie i w sąsiedztwie Zielonej Góry (Leśniów); obydwie zasilane z przebiegającej południkowo linii 220 kV, będącej jedyną linią łączącą sieć elektroenergetyczną województwa z krajową siecią przesyłową na tym poziomie napięcia;
2. dwie stacje elektroenergetyczne 220/110 kV zlokalizowane poza granicami województwa (Żukowice i Leszno Gronowo).

Taki układ należy ocenić jako dostateczny, gdyż brak jest powiązania sieci przesyłowej z przebiegającą tranzytowo przez teren północny województwa siecią najwyższych napięć 400 kV, co uniemożliwia zasilanie dużych odbiorców energii elektrycznej bezpośrednio z tego poziomu napięcia, a także wpływa na niższy poziom bezpieczeństwa dostaw energii w regionie.

Każdy z głównych ośrodków regionu (Gorzów i Zielona Góra) zasilany jest z wielu stacji 110 kV/SN połączonych w zamknięty pierścień, powiązany z pozostałą siecią elektroenergetyczną.

Taki układ należy ocenić jako dobry.

Odbiorcy w pozostałej części województwa zasilani są poprzez sieć rozdzielczą wysokiego napięcia (110 kV), średniego napięcia (SN) i niskiego napięcia (nn). Sieć 110 kV charakteryzuje się tym, że rozprowadza energię elektryczną do poziomu powiatów, skąd poprzez sieci i stacje niższych napięć energia elektryczna dostarczana jest do odbiorców.

Rozmieszczenie stacji elektroenergetycznych 110 kV/SN należy ocenić jako dostateczne gdyż sieć linii dystrybucyjnych (110 kV) jest tak skonfigurowana, że nadal istnieją powiązania promieniowe, układy pierścieniowe zamykają się poza terenem województwa, a wiele układów pozostaje nie powiązanych wzajemnie.

Pełna ocena stanu przesyłowej sieci elektroenergetycznej wykonywana jest w trakcie opracowywania Planu Rozwoju Sieci Przesyłowej przez PSE-Operator S.A. poprzez dokonywanie profesjonalnych symulacji i obliczeń, w wyniku których mogą być zlecane do wybudowania takie powiązania sieciowe i zaplanowane stacje elektroenergetyczne, których zaistnienie wpłynie korzystnie na pracę całej sieci, również w stanach awaryjnych. Uwzględnione zostanie także prognozowane, przez analityków systemów, zwiększenie zapotrzebowania na energię elektryczną, plany podłączeń nowych odbiorców i przyłączenia nowych wytwórców energii elektrycznej (w tym odnawialnych) w celu wyprowadzenia mocy do systemu przesyłowego.

Plany zaopatrzenia w energię odbiorców oraz dotyczące rozbudowy sieci wykonują także spółki dystrybucyjne. Informacji na temat podjętych decyzji inwestycyjnych należy oczekiwać od operatorów sieci elektroenergetycznej: przesyłowej i dystrybucyjnej po ukończeniu prac planistycznych i zatwierdzeniu decyzji inwestycyjnych.

Gazownictwo

Paliwa ciekłe oraz gazowe

Przez teren województwa lubuskiego, w północnej jego części przebiega rurociąg ropy naftowej Rosja – Niemcy, należący do PERN „Przyjaźń” S.A. (Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń” Spółka Akcyjna). Zaopatruje on w ropę naftową, oprócz Polski, także inne kraje Europy Środkowowschodniej: Białoruś, Ukrainę, Węgry, Słowację, Czechy oraz Niemcy. Polski odcinek rurociągu odgrywa znaczącą rolę w eksporcie rosyjskiej ropy naftowej. Obecnie płynie nim około 30 proc. eksportowanego przez Rosję surowca. Tylko część ropy pozostaje na potrzeby polskich rafinerii. Pozostała ilość przepływającego przez system surowca trafia do niemieckich odbiorców oraz do gdańskiego Naftoportu, skąd tankowcami transportowana jest do finalnych odbiorców.

Odcinek Zachodni rurociągu „Przyjaźń” łączy Bazę Surowcową w Plocku z bazą ropy naftowej zlokalizowaną w Schwedt (Niemcy). Tą częścią magistrali płynie surowiec dla dwóch niemieckich rafinerii: PCK Raffinerie GmbH Schwedt oraz Mitteldeutsche Erdoel-Raffinerie GmbH w Spergau. Odcinek Zachodni rurociągu „Przyjaźń” osiąga wydajność 27 mln ton ropy naftowej rocznie.

W rejonie miejscowości Wędrzyn znajduje się składnica materiałów pędnych i smarów.

Na terenie województwa lubuskiego, w Zielonej Górze istnieje Oddział Polskiego Górnictwa Naftowego i Gazownictwa S.A., którego działalność polega na eksploatacji i poszukiwaniu złóż gazu ziemnego i ropy naftowej oraz imporcie, magazynowaniu, obrocie i dystrybucji paliw gazowych i płynnych.

Sieć gazociągów przesyłowych

Przez teren województwa lubuskiego (gminy: Górzycza, Ośno Lubuskie, Sulęcín, Lubniewice, Bledzew, Międzyrzecz i Pszczew) przebiega czynny gazociąg tranzytowy Jamał – Europa (kraje: Rosja, Białoruś, Polska i Niemcy) o średnicy DN 1400, OP 8,4 MPa (rok budowy 1996) wraz z kablem światłowodowym, za którego budowę i eksploatację odpowiada firma System Gazociągów Usług Tranzytowych EuRoPol GAZ S.A. Zgodnie z pierwotnymi założeniami system mają tworzyć dwie nitki gazociągów DN 1400, ułożone współbieżnie w odległości 15 metrów na terenach rolniczych i 8 metrów na terenach leśnych. Dotychczas wybudowana została nitka północna. Aktualnie odbiór gazu ziemnego z gazociągu tranzytowego, na terenie Polski, odbywa się w dwóch lokalizacjach: Włocławku oraz Lwówku (Zębowie).

Operatorem systemu przesyłowego jest Spółka Operator Gazociągów Przesyłowych GAZ-SYSTEM S.A. z siedzibą w Warszawie, z czego teren województwa lubuskiego obsługują dwa Oddziały – w Poznaniu i we Wrocławiu. Przez północno – wschodnią część województwa lubuskiego przebiega systemowy gazociąg magistralny DN 500 będący własnością Spółki relacji Odolanów – Lwówek – Police (rok budowy 1981) ułożony na terenie gmin: Pszczew, Międzyrzecz, Bledzew, Sulęcín, Lubniewice, Ośno Lubuskie, Górzycza wraz z odboczkami wysokiego ciśnienia i stacjami I stopnia: Przytoczna (DN150/DN80), Międzyrzecz (DN150), Skwierzyna (DN80), Janczewo (DN100), Górzów Wlkp. (DN250). Powyższy gazociąg stanowi przedłużenie krajowej magistrali relacji Drozdowice – Kraków – Odolanów, będącej odgałęzieniem od rozwiniętego południowego systemu przesyłowego: Rosja i Turkmenistan – Ukraina – Słowacja – Czechy – Niemcy. Zarówno w istniejącej sieci gazu wysokometanowego (pn. województwa) jak i w sieci gazu zaazotanego (pd. województwa) są odcinki, których przepustowość jest niewystarczająca dla zapewnienia ciągłości i wymaganych parametrów gazu ziemnego, co w przyszłości uniemożliwiłoby rozwój gazyfikacji tych obszarów. Wiąże się to z planami budowy nowych gazociągów przesyłowych przez teren zachodniej Polski, w tym przez województwo lubuskie (o średnicy 0,7 m i innych), co spowodowałoby radykalną poprawę.

W regionie występują trzy rodzaje gazu ziemnego:

- gaz ziemny wysokometanowy E (GZ-50) pochodzący z importu rosyjskiego,
- gaz ziemny zaazotowany Lw (GZ-41,5) ze złóż w rejonie wielkopolskim,
- gaz ziemny E (GZ-50) po procesie regazyfikacji gazu skroplonego LNG.

Na terenie zachodniej i północnej części województwa rozprowadzany jest importowany gaz wysokometanowy E (min. wartość opałowa 31,0 MJ/m³), natomiast na terenie południowo-wschodniej części województwa dostarczany jest gaz ziemny zaazotowany Lw (min. wartość opałowa 27,0 MJ/m³) z krajowych kopalń, podobnie jak do największych elektrociepłowni w województwie lubuskim: Zielona Góra i Gorzów Wlkp. (odrębnymi, specjalnie wybudowanymi przez PGNiG gazociągami), zapewniających ekologiczne wytwarzanie energii elektrycznej i ciepła. Skład gazu ziemnego wprowadzony do systemu powinien być zgodny z parametrami jakościowymi określonymi w Polskich Normach: PN-C-04750 oraz PN-C-04753. Z krajowych złóż gazowych w Zielinie doprowadzony jest także gaz ziemny zaazotowany o niskiej wartości opałowej bezpośrednio do EC ARCTIC PAPER S.A. w Kostrzynie n/Odrą.

Pozostałe gazociągi wysokiego ciśnienia na terenie województwa lubuskiego w układzie powiązań zewnętrznych:

- województwo wielkopolskie:

- gazociąg DN 150, MOP 6,3 MPa relacji Kotowo (Grodzisk Wlkp.) – Nowe Tłoki – Babimost – Sulechów – Świebodzin, z odbockami Babimost (DN80), Nowe Kramsko (DN100), Radoszyn (DN50), Skąpe (DN150), Świebodzin (DN150/100), Kargowa (DN80),
- gazociąg DN 300, MOP 6,3 MPa relacji KGZ Kościan/Brońsko - Nowe Tłoki – EC Zielona Góra (rok budowy 2004),
- gazociąg DN 350, MOP 6,3 MPa relacji KGZ Kościan/Brońsko – Wschowa – Szlichtyngowa - KGHM Żukowice/Polkowice (w trakcie realizacji);

- województwo zachodnio – pomorskie:

- gazociąg DN 200, MOP 6,3 MPa, relacji Gorzów Wlkp. – Recz (rok budowy 1976),
- gazociąg DN 150/100, MOP 6,3 MPa, relacji Gorzów Wlkp. – Bogdaniec – Witnica – Kostrzyn nad Odrą – Dębno,
- gazociąg DN 150/100, MOP 6,3 MPa, relacji Pełczyce – Strzelce Krajeńskie – Drezdenko,
- gazociąg DN 250, MOP 6,3 MPa, relacji KGZ Barnówko – PGE EC Gorzów (rok budowy 1998),
- gazociąg DN 200, MOP 7,0 MPa, relacji KRNiGZ Zielin – EC ARCTIC PAPER S.A. Kostrzyn (rok budowy 2005),
- gazociąg DN 150, MOP 10 MPa relacji OiTG Górzycza – KRNiGZ Zielin;

- województwo dolnośląskie:

- gazociąg DN 80, OP 5,5 MPa relacji Góra Śl. – Wschowa,
- gazociąg DN 250/200/150, OP 5,5 MPa relacji Kotowice - Żukowice – Jasień z odgałęzieniami: Przemków (DN80), Szprotawa 2 Wiechlice (DN80), Szprotawa 1 Kolejowa (DN100), Szprotawa 3 Żagańska (DN150/80), Małomice (DN50), Tomaszowo/St. Kopalnia (DN50), Żagań (DN100), Kronopol (DN100), Żary/Lubomyśl (DN100), Jasień (DN150) oraz do węzła Olszyniec (DN100), od węzła Olszyniec – do Iłowy i Wymiarek (DN 250/150), OP 1,3 MPa wraz z odbockami: Kunice (DN150) – Jankowa Żagańska (DN150) – Mirostowice (DN100), Iłowa (DN150) i Wymiarki (DN150),

- gazociąg DN 200, OP 5,5 MPa relacji Kotowice - Żukowice – Bytom Odrzański – Zielona Góra z odgałęzieniami: Bytom Odrzański (DN100), Jędrzychów (DN150) Kisielin (DN80), Chynów (DN80), w. Zakęcie – Zielona Góra (DN250) OP 1,3 MPa, Otyń/Nowa Sól (DN100) OP 1,3 MPa,
- gazociąg DN 250, MOP 7,0 MPa, relacji OiTG Wilków – OiTG Żuchłów (rok budowy 1984) wraz z DN 250, MOP 7,0 MPa, OiTG Grochowice – OiTG Wilków (rok budowy 1996/97);
- Brandenburgia:
- gazociąg DN 400 relacji Feikenhard – Rybocice, następnie rozwidlenie w kierunku północno-wschodnim relacji Słubice – Rzepin – Sulęcín oraz w kierunku południowo – wschodnim relacji Cybinka – Osiecznica (Krosno Odrzańskie) – Czerwieńsk – Sulechów – Świdnica – Nowogród Bobrzański
i dalej sieciami średniego ciśnienia,
- połączenie i miejsce wejścia w Gubinie – import lokalny na granicy polsko/niemieckiej gazociągiem DN 300, OP 2,5 MPa.

W Słubicach ze stacji EWE zasilanej z sieci wysokiego ciśnienia od strony Niemiec (Finkenherd) dystrybuowany jest gaz ziemny przez WSG Sp. z o.o.

Ponadto w odległości 15 km od południowo-zachodniej części województwa lubuskiego w Lasowie k. Zgorzelca znajduje się największy obecnie punkt wejścia do systemu krajowego od strony zachodniej.

Na terenie województwa lubuskiego dostęp do gazu ziemnego sieciowego ma 55,6% gospodarstw domowych. Natomiast brak dostępu do gazu sieciowego występuje w 21 gminach.

Operatorzy dystrybucyjnych sieci gazowych na terenie województwa lubuskiego, odpowiadają za techniczną dystrybucję gazu, eksploatację i rozbudowę gazociągów oraz gazyfikację nowych terenów i planowanie wraz z określaniem warunków przyłączeń odbiorców:

- Wielkopolska Spółka Gazownictwa Sp. z o.o. (wcześniej Wielkopolski Operator Systemu Dystrybucyjnego Sp. z o.o.),

- Dolnośląska Spółka Gazownictwa Sp. z o.o. (wcześniej Dolnośląski Operator Systemu Dystrybucyjnego Sp. z o.o.),

- EWE Energia Sp. z o.o. (dawniej MOW) – Spółka zajmująca się dystrybucją i obrotem gazem ziemnym. Przedsiębiorstwo sprowadza gaz ziemny poprzez rozbudowaną sieć gazociągów wysokiego ciśnienia o charakterze lokalnym, z Niemiec, na wysokości Feikenhard – Rybocice i dalej na terenie gmin w południowo-zachodniej części województwa lubuskiego,

- KRI Sp. z o.o. - lokalnie miasto i gminę Sława z instalacji gazu skroplonego LNG,

- Linia K&K Sp. z o.o. – lokalnie gminę Gozdnicza z instalacji gazu skroplonego LNG.

Schemat gazociągów systemu przesyłowego i dystrybucyjnego na terenie województwa lubuskiego – z podziałem na rodzaj gazu i strukturę własnościową, przedstawiono poniżej.

Na terenie województwa lubuskiego położone są:

- udokumentowane złoża ropy naftowej:

* Kije, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Kije”,

* Czerwieńsk, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Czerwieńsk”,

* Mozów S, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Mozów S”,

* Radoszyn, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Radoszyn”,

* Retno, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Retno”,

* Kosarzyn N, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Kosarzyn N”,

* Breslack – Kosarzyn i Kosarzyn, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Kosarzyn”,

* Rybaki – Blok Połęcko, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Rybaki”

- * Lubiszyn, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Lubiszyn”,
 - * Dzeduszyce, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Dzeduszyce”,
 - * Jeniniec, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Jeniniec”,
 - * Grotów, dla którego projektowany jest obszar i teren górniczy „Grotów”,
 - * Lubiatów, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Lubiatów I”,
 - * Międzychód, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Międzychód”;
- udokumentowane złoża ropy naftowej i gazu ziemnego:
- * Barnówko –Mostno –Buszewo, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Baranówko – Mostno –Buszewo”,
 - * Górzycza, dla którego utworzono obszar i teren górniczy „Górzycza”,
 - * Kije NE (złoże nieeksploatowane),
 - * Gryżyna (złoże niezagospodarowane);
- udokumentowane złoża gazu ziemnego:
- * Szlichtyngowa, dla którego projektowany jest obszar i teren górniczy „Szlichtyngowa”,
 - * Grochowice, dla którego projektowany jest obszar i teren górniczy „Grochowice”,
 - * Wilków, dla którego projektowany jest obszar i teren górniczy „Wilków”.

Minister ochrony Środowiska wydał decyzję stwierdzającą wygaśnięcie koncesji na wydobywanie gazu ziemnego ze złoża „Nowa Sól”, położonego na terenie gminy Kożuchów. W związku z powyższym został zniesiony obszar i teren górniczy „Nowa Sól”.

Ciepłownictwo

Zaopatrzenie mieszkańców województwa lubuskiego w ciepło jest realizowane obecnie poprzez:

- przyłączenie do systemów ciepłowniczych (centralnych – w m. Zielona Góra i Gorzów Wlkp. oraz wyspowych – w m. Nowa Sól, Międzyrzecz, Słubice, Kostrzyn nad Odrą, Sulęcín, Skwierzyna, Strzelce Krajeńskie, Świebodzin, Lubsko, Gubin, Żary, Żagań, Kożuchów, Szprotawa, Sulechów,) głównie w większych miastach regionu, na cele ogrzewania mieszkań i wody użytkowej,
- ogrzewanie przy wykorzystaniu węgla kamiennego i brunatnego spalane w kotłowniach lokalnych i indywidualnych do ogrzewania mieszkań i wody użytkowej,
- wykorzystanie gazu ziemnego głównie sieciowego, do ogrzewania mieszkań i wody użytkowej, systemowe lub indywidualne,
- przy wykorzystaniu energii elektrycznej, głównie na cele ogrzewania wody użytkowej, ale także w mniejszym stopniu mieszkań,
- przy wykorzystaniu innych paliw, w tym odnawialnych, w kotłowniach lokalnych lub indywidualnych.

Źródła wytwarzania ciepła

Znaczące źródła ciepła w województwie obejmują źródła systemowe o łącznej mocy dyspozycyjnej 1 079 MW: w tym EC Zielona Góra (322 MW), PGE EC Gorzów Wlkp. (300 MW) , EC Arctic Paper Kostrzyn nad Odrą (128 MW), K. Spomasz w Żarach (29 MW), ECO Żagań (29 MW), K.Zatorze w Nowej Soli (29 MW); źródła (kotłownie) lokalne: PEC Gorzów Wlkp., SM Trzynastka w Kłodawie i Lubieszynie, RZI w Zielonej Górze, oraz źródła przemysłowe: ITC Poland Kostrzyn nad Odrą, Hardex w Krośnie Odrzańskim, Kronopol Żary, Szpital Wojewódzki w Gorzowie Wlkp. i SPZOZ

w gminie Skąpe. Elektrociepłownie prowadzą działalność w zakresie skojarzonego wytwarzania energii cieplnej i elektrycznej na bazie gazu ziemnego ze źródeł lokalnych i miału węgla kamiennego.

Łączna moc zinwentaryzowanych kotłowni na terenie woj. lubuskiego - bez elektrociepłowni - wynosi obecnie 1 253 MW, z tego:

1. w kotłowniach w przedziale od 0,1 do 5 MW - 551 MW (1019 kotłowni, w tym z gazu sieciowego – 480 kotłowni);
2. w kotłowniach w przedziale od 5 do 20 MW - 246 MW (25 kotłowni, w tym z gazu sieciowego – 6 kotłowni);
3. powyżej 20 MW - 456 MW (9 kotłowni, w tym z gazu sieciowego – 1 kotłownia).

Sieci i węzły ciepłownicze

Istotnym elementem systemów ciepłowniczych (występujących głównie w większych miastach) jest sieć ciepłownicza z węzłami ciepłowniczymi. Sieci ciepłownicze realizowane są obecnie w technologii preizolowanej, bezkanałowej – o dużej niezawodności i małych stratach ciepła oraz czynnika grzewczego. Jednak obecnie w województwie tylko ok. 1/3 długości to sieci nowoczesne, pozostałe (kanałowe) są jeszcze planowane do modernizacji i wymiany. Stan techniczny sieci ciepłowniczej (łącznie ok. 300 km w województwie) i węzłów ciepłowniczych (ok. 1500 szt. w województwie) w bezpośredni sposób wpływa na jakość i opłacalność procesów ogrzewania mieszkań i wody użytkowej.

W roku 2008 długość sieci ciepłowniczej wynosiła 419,8 km (wzrosła w stosunku do poprzedniego roku o 44,1 km), w tym:

- * miasta – 389,1 km,
- * wieś – 30,7 km.

Sieć przesyłowa miała długość 303,9 km w roku 2008, w tym:

- * miasta – 289,2 km,
- * wieś – 14,7 km.

Ilość wytworzonej i sprzedanej energii wynosiła w 2008 roku 3 110 353 GJ, w tym:

- * miasta – 3 107 685 GJ,
- * wieś – 2 668 GJ.

Warto zaznaczyć, że ilość sprzedanej energii wzrosła w stosunku do 2007 roku – co wynikało z rozbudowy sieci i przyłączania nowych odbiorców, jednakże zmalała w stosunku do roku 2005. Sytuacja ta spowodowana była z pewnością wprowadzaniem opomiarowaniem poszczególnych mieszkań, modernizacją kotłowni i ocieplaniem istniejących budynków oraz wznoszeniem budynków bardziej energooszczędnych, zgodnie z wymaganiami obowiązujących przepisów prawa budowlanego. Według danych na koniec 2008 r. ciepło wytwarzane było w 655 kotłowniach, w tym:

- * miasta – 563 kotłownie,
- * wieś – 92 kotłownie.

Kubatura budynków ogrzewanych centralnie wzrosła od 2007 roku z 34 658 dam³ do 35 577 dam³ na koniec 2008 roku, w tym:

- * miasta 34 012 dam³,
- * wieś 1 365 dam³.

Z ogólnej kubatury budynków ogrzewanych centralnie w roku 2008 budynki mieszkalne stanowiły 26 717 dam³, w tym:

- * miasta 25 446 dam³,
- * wieś 1 272 dam³.

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.7. Infrastruktura techniczna

Należy zauważyć, że na wsi budynki mieszkalne ogrzewane centralnie z sieci ciepłej stanowią ok. 4,8% ogółu budynków mieszkalnych w województwie lubuskim. Poprawę tego wskaźnika można uzyskać przez oszczędne gospodarowanie terenami pod mieszkalnictwo jednorodzinne zorganizowane na osiedlach, dla których sporządza się miejscowe plany zagospodarowania. Tereny zabudowy zwartej (nierozproszonej) łatwiej wyposażyć w sieci ciepłe, zasilane energią ciepłą, uzyskiwaną ze źródeł odnawialnych.

Przebieg i lokalizację istniejącej infrastruktury technicznej przedstawiono na MAPIE NR 7: „ZMIANA PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO. UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO. DIAGNOZA SYSTEMU POWIĄZAŃ WEWNĘTRZNYCH – INFRASTRUKTURA TECHNICZNA”.

Poniżej przedstawiono podstawowe dane o infrastrukturze ciepłej oraz gazowej na terenie województwa lubuskiego.

Tabela 31. Infrastruktura ciepła w województwie lubuskim.

Wyszczególnienie	2005	2007	2008		
			ogółem total	miasta urban areas	wieś rural areas
Sieć ciepłownicza w km	413,4	375,7	419,8	389,1	30,7
w tym przesyłowa	304,3	277,5	303,9	2389,2	14,7
Kotłownie	640	592	655	563	92
Sprzedaż energii ciepłej (w ciągu roku) w GJ	3253869	2964813	3110353	3107685	2668
Kubatura budynków ogrzewanych centralnie w dam ³	36559	34658	35377	34012	1365
w tym budynków mieszkalnych	26377	27206	26717	25446	1272

Źródło: Rocznik statystyczny województwa lubuskiego 2009.

CZĘŚĆ I:
UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU

2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.7. Infrastruktura techniczna

Tabela 32. Sieć gazowa oraz odbiorcy gazu w regionach i powiatach województwa lubuskiego.

WYSZCZEGÓLNIENIE SPECIFICATION	Sieć gazowa w km Gas-line network in km	Połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych Connections leading to residential and non-residential buildings	Odbiorcy gazu z sieci ^a w tys. Consumers of gas from gas-line system ^a in thous.	Zużycie gazu z sieci ^a Consumption of gas from gas-line system ^a	
				stan w dniu 31 XII as of 31 XII	w hm ³ in hm ³
WOJEWÓDZTWO	3469,2	45769	187,9	126,7	125,6
<i>VOIVODSHIP</i>					
Podregion gorzowski	1588,7	18403	62,5	38,2	100,1
<i>Subregion</i>					
<i>Powiaty:</i>					
<i>Powiat:</i>					
Gorzowski	467,6	4127	9,5	7,0	105,7
Międzyrzecki	322,2	2244	2,3	6,0	103,2
Słubicki	282,0	2550	6,7	5,4	116,9
Strzelecko-drezdenecki	125,6	1738	3,9	3,1	61,4
Sulęciński	140,9	875	0,8	1,7	47,4
Miasto na prawach powiatu <i>City with powiat status</i>					
Gorzów Wlkp.	250,5	6869	39,5	15,0	119,7
Podregion zielonogórski ..	1880,5	27366	125,3	88,4	141,1
<i>Subregion</i>					
<i>Powiaty:</i>					
<i>Powiat:</i>					
Krośniński	171,9	3045	6,2	5,3	93,6
Nowosolski	238,7	2883	15,1	9,7	112,1
Świebodziński	193,0	2124	10,1	8,0	142,2
Wschowski	76,8	1606	4,9	5,0	129,3
Zielonogórski	538,2	6343	12,9	13,4	148,2
Żagański	260,4	3229	16,4	10,9	133,7
Żarski	196,1	3644	18,5	12,1	122,6
Miasto na prawach powiatu <i>City with powiat status</i>					
Zielona Góra	205,3	4492	41,3	24,0	204,1

^a Bez korzystających z gazomierzy zbiorczych. ^b W jednostkach naturalnych, według których następuje rozliczenie z odbiorcami.

Źródło: Województwo lubuskie. Podregiony – powiaty – gminy 2009.

Dostępność do sieci gazowej jest zróżnicowana w zależności od dostępności do systemu przesyłowego i dystrybucyjnego oraz znacznego zróżnicowania pomiędzy miastami (75% ludności korzystającej z gazu sieciowego) a wsiami (7,7% ludności korzystającej z gazu sieciowego) wobec np. sieci wodociągowej (ponad 99% ludności miast i wsi).

Według oceny Ekspertkiego Projektu koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033 zużycie gazu w Polsce należy do najniższych w Europie. Ponadto brak jest spójnej polityki energetycznej Unii Europejskiej oraz brak integracji krajowych systemów energetycznych, brak wystarczającej dywersyfikacji źródeł zaopatrzenia w paliwa płynne i gazowe w Polsce, ograniczony potencjał odnawialnych źródeł energii oraz ich niedostateczne wykorzystanie, nieadekwatne do popytu rozmieszczenie elektrowni oraz nieprawidłowo rozwinięte wewnętrzne sieci przesyłowe energii i gazu.

Istotną informacją związaną z rozwojem sektora energetycznego województwa lubuskiego jest fakt, iż na obszarze północno-zachodniej i środkowo-zachodniej Polski występują ograniczone zdolności przesyłowe gazociągów, co oznacza możliwość ograniczenia dostaw w okresach jesienno-zimowych, w szczególności dla odbiorców kluczowych. Zdolności przesyłowe systemu przesyłowego i dystrybucyjnego w północnej części województwa lubuskiego nie pokrywają przyszłego zapotrzebowania na paliwo gazowe. Dodatkowym ograniczeniem możliwości rozwoju gazyfikacji jest brak pojemności magazynowych gazu ziemnego (operatorem magazynów gazu jest PGNiG S.A.). Szprotawa

W związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej i dostosowywaniem norm i standardów do obowiązujących jej członków, nastąpiło wydzielenie działalności obrotu gazem ziemnym od operatorstwa systemami gazowymi (z wyjątkiem podmiotów zajmujących się obrotem gazem poniżej 50 mln m³/rok). Zgodnie z art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zapasach ropy naftowej, produktów naftowych i gazu ziemnego oraz zasadach postępowania w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa państwa i zakłóceń na rynku naftowym (Dz.U, Nr 52, poz. 343 z 2007 roku) przedsiębiorstwa energetyczne zajmujące się obrotem gazem ziemnym z zagranicą zobowiązane są do utrzymywania obowiązkowych zapasów gazu ziemnego. Z powyższego obowiązku zwolnione mogą być przedsiębiorstwa, które importują nie więcej niż 50 mln m³ gazu rocznie i które posiadają nie więcej niż 100 tys. odbiorców. Obecnie nie ma odpowiednich mocy magazynowych w istniejących magazynach – stąd występuje ograniczenie możliwości rozwoju firm dystrybucyjnych nie posiadających stosownych rezerw paliwa gazowego na terenie woj. lubuskiego.

Gospodarka wodna

Stan aktualny

Wody podziemne

Wody podziemne województwa lubuskiego zaliczają się głównie do regionu Środkowopolskiego, tylko obszar południowo – wschodni należy do regionu Przedśudeckiego. Na terenie województwa znajduje się 16 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP). Trzy z nich znajdują się w całości w granicach województwa, zasięg pozostałych waha się od 3% do 79% w granicach województwa lubuskiego. Zasoby wód podziemnych w 2007 roku wynosiły 802,9 hm³ i wykazywały wzrost o 6,5 hm³ w stosunku do roku poprzedniego. Na wielkość zasobów składają się głównie wody czwartorzędowe (prawie 92,9%) oraz w niewielkiej części wody trzeciorzędowe (około 7,1%). Wody kredowe występują w śladowych ilościach (mniej niż 0,1% ogólnych zasobów). Zasobność w wody podziemne województwa lubuskiego jest dobra w części północnej i średnia w części południowej. Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych województwa stanowią ok. 4,8 % zasobów całego kraju. Większość zasobów wód podziemnych znajduje się w obrębie pradolin, współczesnych dolin rzecznych i utworów sandrowych. Wody podziemne dla potrzeb zaopatrzenia ludności w wodę ujmowane są głównie z czwartorzędowych warstw wodonośnych, rzadziej – z trzeciorzędowych. Wody czwartorzędowe, ze względu na powszechnie występujące piaszczyste utwory powierzchniowe, są bardziej narażone za zanieczyszczenia poprzez infiltrację, zwłaszcza w rejonach zurbanizowanych oraz na obszarach intensywnej produkcji rolniczej.

Wody powierzchniowe płynące

Obszar województwa lubuskiego podzielony jest pod względem hydrograficznym zarówno na zlewnie, których powierzchnie zajmują dziesiątki tysięcy kilometrów kwadratowych jak i takie, których powierzchnie są stosunkowo nieduże (setki kilometrów kwadratowych).

Największą rzeką na omawianym obszarze jest Odra przepływająca przez południową część województwa, a w jego części północnej stanowiąca zachodnią granicę. Największymi lewymi dopływami Odry na terenie województwa lubuskiego są: Bóbr i Nysa Łużycka. Drugą co do wielkości zlewni rzeką jest Warta, prawy dopływ Odry, kolejną Noteć (prawy dopływ Warty).

Wielkość powierzchni zlewni zamkniętych profilami wodowskazowymi na terenie województwa lubuskiego waha się od ok. 53.520 km² (Ślubice na Odrze) i ok. 52.360 km² (Gorzów Wielkopolski na Warcie) do ok. 206 km² (Lubiatów na Obrzycy) i ok. 220 km² (Przewoźniki na Skrodzie). Jednakże wszystkie duże rzeki na terenie województwa (Odra, Warta, Noteć, Bóbr) mają swoje źródła poza obszarem województwa i często znaczna część ich zlewni leży poza jego terenem. Największy obszar zajmuje zlewnia Warty, która na obszarze województwa lubuskiego ma ponad 3.750 km².

W związku z dużą rozpiętością wielkości zlewni poszczególnych rzek (powierzchnia najmniejszych zlewni stanowi tylko około 0,40% powierzchni zlewni największych), wykazują one również ogromne różnice w zasobności w wodę. Przepływy średnie roczne są od 0,64 m³/s (Lubiatów – Obrzyca) do 306 m³/s (Ślubice - Odra). Najwyższe wartości średnich rocznych przepływów występują na Odrze, Warcie i Noteci. W odpływie średnim wyraźny jest większy udział półrocza zimowego niż letniego. W dużych zlewniach w półroczu zimowym odpływa średnio od około 55% (Odra, Bóbr) do około 60% (Warta, Noteć, Nysa Łużycka) średniego rocznego odpływu. Natomiast w mniejszych zlewniach udział półrocza zimowego w odpływie w stosunku do letniego jest nieco większy i wynosi około 65 %.

Przepływy minimalne, które występują w okresach ograniczonego zasilania rzek zwłaszcza wodami pochodzącymi z opadów atmosferycznych, na terenie województwa lubuskiego występują w miesiącach od lipca do września. Na Odrze niskie najniższe przepływy notuje się głównie we wrześniu i sierpniu, na Warcie i Noteci w lipcu, na Bobrze - w lipcu i sierpniu. Udział półrocza zimowego w średnim niskim odpływie jest większy niż półrocza letniego.

Na wielkość i termin wystąpienia minimalnego przepływu często ma wpływ działalność człowieka - poprzez urządzenia hydrotechniczne, pobory wody itp. Jednakże w przypadku województwa lubuskiego zagrożenie wystąpieniem długotrwałych okresów niskich przepływów jest wyjątkowo wysokie, gdyż większość obszaru województwa leży na terenach zagrożonych częstym występowaniem susz atmosferycznych i hydrologicznych. Na tle wartości średnich dla Polski, brakami wody wywołanymi suszami hydrologicznymi szczególnie zagrożony jest pas pomiędzy Zieloną Górą a Gorzowem Wlkp. W latach 1971 – 2005 ilość susz na skutek niedoborów opadów atmosferycznych wahała się od 27 wystąpień (Odra) do 41 (zlewnie Pliszki i Ilanki). Średni czas trwania suszy hydrologicznej waha się od 38 (Pliszka) do 90 dni (Gorzów Wlkp.), choć najdłuższa susza (w 1990r.) trwała aż 259 dni. Okres, w którym najczęściej rozpoczynają się najdłużej trwające niżówki na obszarze województwa lubuskiego to głównie miesiące od maja do sierpnia. Koniec przepływów niżówkowych przypada najczęściej na wrzesień lub październik, choć w przypadku wyjątkowo długo trwających okresów suchych, zjawisko to przeciąga się jeszcze na miesiące zimowe.

Z kolei najwyższe wartości przepływów średnich wysokich w rzekach województwa lubuskiego występują w marcu, choć często zarówno luty jak i kwiecień charakteryzują się przepływami niewiele niższymi. Przepływy maksymalne powstają głównie w wyniku zasilania rzek wodami powierzchniowymi, pochodzącymi z roztopów lub intensywnych opadów atmosferycznych. Ich wielkość zależy zatem głównie od czynników klimatycznych, niemniej wpływ na ich kształtowanie ma również kształt zlewni, rzeźba terenu, budowa geologiczna, wielkość dopływów itp. Analiza rozkładu średniego wysokiego w półroczach wskazuje, że w większości przypadków udział półrocza zimowego jest większy niż letniego (od 51 % do 64 %). Z punktu widzenia osadnictwa istotna jest charakterystyka

przepływów najwyższych, które – zwłaszcza na części rzek – powodują zagrożenie powodziowe i mogą być przyczyną zagrożenia dla życia ludzkiego oraz poważnych strat w środowisku i gospodarce. Natomiast w świetle dużego zagrożenia suszami hydrologicznymi, istotne znaczenie dla poprawy warunków mikroklimatycznych i hydrologicznych mają obiekty małej retencji. Program małej retencji dla województwa lubuskiego powstał jako synteza dwóch opracowań źródłowych: „Mała retencja wodna w woj. lubuskim – komponent rolny” oraz „Program małej retencji wodnej terenów zarządzanych przez Lasy Państwowe w województwie lubuskim”. Opracowania te były wykonane w celu podjęcia wspólnych działań przez Lubuski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Zielonej Górze oraz Regionalną Dyрекcję Lasów Państwowych w Zielonej Górze, na rzecz poprawy istniejącego stanu, zwiększenia zasobów wodnych, powstrzymania degradacji istniejących urządzeń, odbudowy obiektów zniszczonych, a także w trosce o konserwację i eksploatację tych urządzeń, w związku ze znacznym deficytem wodnym w regionie lubuskim. W opracowaniach tych zinventaryzowano w sumie 3.530 obiektów retencji zbiornikowej istniejącej, każdy o powierzchni powyżej 1 ha i o łącznej powierzchni zalewu 53 132 ha. Planowane jest wybudowanie 247 obiektów retencji zbiornikowej, o zróżnicowanej powierzchni (w części będą to zbiorniki o powierzchni poniżej 1 ha). Program małej retencji województwa uwzględnia również ochronę - licznych na tym obszarze - siedlisk hydrogenicznych. Zidentyfikowane obszary hydrogeniczne są rozmieszczone nierównomiernie na terenie województwa, częściej na jego południu, a szczególnie w Borach Dolnośląskich, co rekompensuje mniejszą ilość jezior położonych na południu województwa. Na obiektach tych w sposób naturalny realizowana jest retencja poprzez zatrzymywanie wody opadowej w warstwie przypowierzchniowej i zasilanie wód podziemnych w rejonie tych kompleksów. Zwraca się uwagę na konieczność ich uwzględniania na etapie tworzenia planów zagospodarowania przestrzennego aby zapobiec ich niszczeniu poprzez przeznaczenie powierzchni na inne cele lub poprzez jednostronne odwodnienia. Do siedlisk tych zalicza się m.in. duże, płaskie doliny rzeczne, użytkowane w większości jako użytki zielone, o płytkim zwierciadle wody gruntowej, często trwale lub okresowo podmokłe. Według zawartych w Programie małej retencji informacji, na terenach tych, posiadających wykonane w latach ubiegłych systemy melioracyjne przystosowane do nawodnień lub regulacji odpływu, może być retencionowane 50÷70mm wody. Do siedlisk hydrogenicznych zalicza się również pojedyncze złoża torfowe lub kompleksy złóż torfowych. Ogółem w województwie lubuskim zinventaryzowano 27 większych kompleksów siedlisk hydrogenicznych, mających wpływ na retencyjność zlewni, o łącznej powierzchni 80 452 ha.

Zgodnie z inwentaryzacją przeprowadzoną dla celów opracowania programu małej retencji, na terenie województwa lubuskiego istnieją 44 małe elektrownie wodne (MEW). Ich produkcja stanowi niewielki ułamek zużywanej energii elektrycznej. Zamieszczone poniżej zestawienie tabelaryczne tych obiektów zawiera również podstawowe informacje o ich lokalizacji.

Rozmieszczenie przestrzenne MEW na obszarze województwa wykazuje znaczne dysproporcje pomiędzy poszczególnymi zlewniami. Najwięcej obiektów zlokalizowanych jest na południu (głównie rzeki: Czarna Mała, Czarna Wielka, Szprotawa oraz Lubsza) oraz w zachodniej części Pojezierza Lubuskiego (głównie na Ilance, Postomi i Paklicy). Na niektórych pozostałych ciekach znajdują się jedynie pojedyncze obiekty. Biorąc pod uwagę warunki naturalne, możliwości lokalizacji następnych obiektów w części północno-wschodniej i centralnej województwa są niewielkie. Ze względu na dużą ilość jezior, które powodują znaczne wyrównanie przepływów w ciągu roku oraz ze względu na niewielkie często spadki dna koryta, lokalizacja taka wydaje się być mało opłacalna. W tej części województwa należałoby jednak rozważyć możliwości inwestycji w nowe małe elektrownie wodne w środkowym i dolnym biegu Kłodawki oraz na rzece Pełcz. Obie rzeki, spływając z wysoczyzny, zapewniają duże spadki niezbędne do takiej inwestycji, a równocześnie są bardziej zasobne w wodę. Należy również zwrócić uwagę na rzeki w południowej części województwa lubuskiego, których spadki mogą gwarantować większą wysokość piętrzenia.

CZĘŚĆ I:
 UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.
 KONCEPCJA ROZWOJU REGIONU
 2. Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych. 2.7. Infrastruktura techniczna

Tabela 33. Zestawienie małych elektrowni wodnych w województwie lubuskim

LP	NAZWA	RZEKA	MOC [MW]	GINA	LOKALI ZACZAJA [km]	PRZ EPL YW	SPIET RZENI E	FUNKCJA	INSPEKTORAT WZUWIM	UWAGI	STAN
1	Bledzew	Obra	1500	Bledzew	21+800	10.4	9.50	MEW retencja	Międzyrzecz	betonowy jaz	istnieje
2	Bobrowice	Bobrownik	3	Bobrowice	1+420	0.2	2.50	MEW	Krosno Odrz.		nieczynna
3	Bródki	Ołobek	bd	Czerwiński	2+050	bd	3.20	MEW regulacja poziomu wody	Zielona Góra	jaz z mostem	nieczynna
4	Brzeźnica	Zimna Woda	8	Dąbie	0+680	0.3	2.50	MEW	Krosno Odrz.		istnieje
5	Brzostowa	Lubsza	bd	Lipinki Łużyckie	52+220	bd	1.80	redukcja spadku	Lubsko	potencjalna lokalizacja pod budowę elektrowni wodnej	planowane
6	Czarnowice	Lubsza	48	Gubin	9+675	4.0	1.50	MEW	Krosno Odrz.	jaz żelbetonowy	istnieje
7	Czema	Czema Wielka	bd	Ilowa	20+992	4.2	1.00	MEW	Żagań	jaz zniszczony	przebudowa
8	Czema Wielka	Czema Wielka	bd	Żagań	5+334	4.5	bd	MEW	Żagań	jaz zniszczony	nieczynna
9	Czema Wielka	Czema Wielka	30	Ilowa	14+150	4.5	1.84	MEW			przebudowa
10	Czema Wielka kanał Młynówka	Czema Wielka	80	Żagań	2+100	4.6	1.40	MEW	Żagań		istnieje
11	Cębnice	Lubsza	bd	Gubin	12+125	4.0	2.00	MEW, nawodnienia	Krosno Odrz.		planowane
12	Henryków	Szprotawa	20	Szprotawa	4+554	3.2	2.25	MEW	Żagań		istnieje
13	Ilowa	Czema Mała	bd	Ilowa	3+601	1.2	1.60	MEW	Żagań		przebudowa
14	Ilowa - Skarbiec	Czema Mała	bd	Ilowa	2+000	1.2	1.00	MEW	Żagań		przebudowa
15	Kęszycza Leśna	Struga Jeziorna	10	Międzyrzecz	16+300	0.4	4.70	MEW retencja	Międzyrzecz	sztolnia	istnieje
16	Klików	Czema Mała	bd	Ilowa	9+940	1.0	2.80	MEW, spiętrzenie wody w zb. wodnym	Żagań		istnieje
17	Kowalice	Czema Wielka	bd	Ilowa	29+000	1.9	1.00	MEW	Żagań		przebudowa
18	Koziczyn	Pliszka	50	Cybinka	8+770	6.0	2.20	MEW	Krosno Odrz.		istnieje
19	Krzyszczycze I	Postomia	bd	Krzyszczycze	0+923	1.6	2.00	MEW	Sulęcín		istnieje
20	Krzyszczycze II	Postomia	bd	Krzyszczycze	1+765	1.6	2.30	MEW	Sulęcín		istnieje
21	Kunice	Ilanka	bd	Słubice	4+550	bd	bd	MEW	Sulęcín		planowane
22	Kuźnik	Paklica	10	Międzyrzecz	5+010	1.1	1.20	MEW	Międzyrzecz	próg betonowy z jazem	istnieje
23	Lubrza	Rakownik	bd	Lubrza	5+350	0.3	3.20	MEW, piętrzenie jez. Goszcz	Sulechów	jaz bramowo-kłapowy	nieczynna
24	Mączków	Ilanka	bd	Cybinka	15+700	5.1	1.70	MEW	Krosno Odrz.		istnieje
25	Międzyrzecz	Paklica	10	Międzyrzecz	0+230	1.2	1.20	MEW	Międzyrzecz	próg betonowy z jazem	istnieje
26	Nowa Sól	Czema Struga	20	Nowa Sól	3+995	1.1	1.20	MEW	Nowa Sól		istnieje
27	Nowy Młyn	Ilanka	30	Rzepin	25+500	1.5	2.70	MEW	Krosno Odrz.		istnieje
28	Nowy Młyn	Mierzęcka Struga	51	Dobiegniew	20+600	1.9	3.40	MEW	Strzelce Kraj.		istnieje
29	Ostrów	Postomia	bd	Sulęcín	36+416	0.3	0.93	MEW	Sulęcín		istnieje
30	Ośno Lubuskie	Łęcza	bd	Ośno Lubuskie	19+188	0.9	0.81	MEW	Sulęcín		istnieje
31	Radnica Szklarka	Gryzynka	10	Krosno Odrzańskie	4+800	1.4	1.80	MEW	Krosno Odrz.		istnieje
32	Radziszyn	Ołobek	bd	Czerwiński	4+000	bd	1.80	MEW, regulacja poziomu wody	Zielona Góra	jaz piętarczy	istnieje
33	Rzepin	Ilanka	bd	Rzepin	25+754	bd	bd	MEW	Sulęcín		przebudowa
34	Rzepin II	Ilanka	bd	Rzepin	29+687	bd	bd	MEW	Sulęcín		przebudowa
35	Rzepin III	Ilanka	bd	Rzepin	32+100	1.2	bd	MEW	Sulęcín		istnieje
36	Sądów	Pliszka	40	Cybinka	15+355	6.1	2.00	MEW			istnieje
37	Skoki	Paklica	10	Międzyrzecz	6+325	1.1	1.50	MEW	Międzyrzecz	próg betonowy z jazem	istnieje
38	Słońsk	Łęcza	bd	Słońsk	2+340	0.9	0.70	MEW, młyn	Sulęcín		istnieje
39	Starosiedle	Lubsza	54	Gubin	15+625	4.0	1.90	MEW, nawodnienia	Krosno Odrz.		istnieje
40	Sulęcín	Postomia	bd	Sulęcín	29+430	0.3	0.70	MEW	Sulęcín		istnieje
41	Szprotawa	Szprotawa	bd	Szprotawa	0+200	3.5	2.15	MEW	Żagań		przebudowa
42	Szumiąca	Paklica	10	Międzyrzecz	12+250	0.8	1.30	MEW	Międzyrzecz	próg betonowy z jazem	istnieje
43	Świtna	Lubsza	bd	Jasień	43+680	0.8	1.00	MEW	Lubsko		planowane
44	Trzebów	Postomia	bd	Sulęcín	16+630	1.3	0.85	MEW	Sulęcín		istnieje
45	Wiechlice	Szprotawa	bd	Szprotawa	8+758	3.0	2.70	MEW	Żagań		przebudowa
46	Żagań	Czema Wielka	30	Żagań	10+265	4.5	1.84	MEW	Żagań		istnieje

Studium rozwoju systemów energetycznych w województwie lubuskim do roku 2025 ze szczególnym uwzględnieniem perspektyw rozwoju energetyki odnawialnej, Katowice, listopad 2008, Energoekspert sp. z o.o.

Wody powierzchniowe stojące

Obszar województwa lubuskiego jest jednym z bardziej zasobnych w wodę zmagazynowaną w dużej ilości jezior Pojezierza Lubuskiego i (częściowo) Pojezierza Leszczyńskiego. Obecność licznych jezior jest wynikiem działalności lądolodu zlodowacenia północnopolskiego. Najczęściej są to jeziora rynnowe i wytopiskowe. Mogą być one bezodpływowe, odpływowe i przepływowe. Jeziora bezodpływowe są najczęściej małymi zbiornikami występującymi głównie na obszarach moreny dennej i czołowej. Obieg wody odbywa się w nich przez wymianę pionową: opad, parowanie i wsiąkanie, którego wielkość zależy od przepuszczalności podłoża. Jeziora odpływowe stanowią obszar

źródłiskowy rzek i zasilane są wodami podziemnymi dzięki czemu rzeki z nich wypływające charakteryzują się wyrównanymi odpływami. Największe zazwyczaj są jeziora przepływowe. Wymiana wody następuje w nich zarówno w kierunku pionowym jak i poziomym (dopływ i odpływ), który jest składową dominującą.

Z ogólnej masy jezior najwięcej wody magazynują duże jeziora, o powierzchni powyżej 50 ha. Na terenie województwa takich jezior jest ponad sześćdziesiąt.

Największym jeziorem regionu jest Jezioro Sławskie. Wśród jezior Polski pod względem powierzchni znajduje się ono na 39 miejscu. Ze względu na łagodny klimat tego regionu, z pewnymi cechami suchości, zjawiska lodowe należą tu do najkrócej trwających w porównaniu do innych jezior Polski (przeciętnie 76 dni, trwała pokrywa lodowa - średnio 61 dni). Przeciętnym terminem stabilizacji pokrywy lodowej jest 25 grudnia.

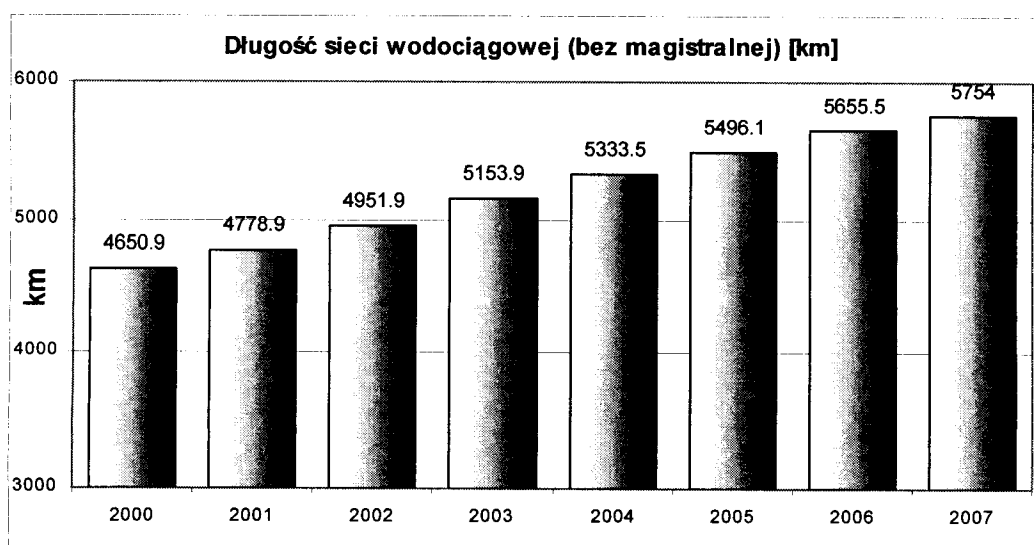
W zlewni Jeziora Sławskiego nie ma żadnych zakładów przemysłowych, jednakże nad brzegami jeziora położone jest jedno miasteczko, dwie wsie i liczne ośrodki wypoczynkowe. Jezioro w związku z tym poddane jest dość sporej presji człowieka. Podstawową całoroczną funkcją Jeziora Sławskiego jest gospodarka rybną. Równorzędnie jezioro jest wykorzystywane turystycznie, szczególnie intensywnie w okresie letnim.

Poziom wody we wszystkich jeziorach województwa jest regulowany na wypływie przez urządzenia hydrotechniczne (zastawki). Praca tych urządzeń jest zależna od prowadzonej na danym jeziorze gospodarki. Powoduje to określone zakłócenia w naturalnym rytmie stanów wody.

Gospodarka wodociągowa

Główne źródło zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia na terenie województwa lubuskiego stanowią zasoby wód podziemnych. Jedynie miasto Zielona Góra zaopatrywane jest częściowo w wodę pochodzącą z ujęcia powierzchniowego „Sadowa” na rzece Obrzyca. Dostarcza ono około 45% wody, natomiast pozostałe ilości ujmowane są ze studni głębinowych (9%) oraz ujęcia lewarowego w Janach (46%).

Długość czynnej sieci wodociągowej w województwie w 2007 roku wynosiła 5.754,0 km (wzrost o 98,5 km w porównaniu z rokiem 2006), a liczba przyłączy wodociągowych do budynków mieszkalnych i zamieszkania zbiorowego wzrosła z 110.213 do 112.200. Długość sieci wodociągowej od wielu lat systematycznie rośnie z roku na rok.

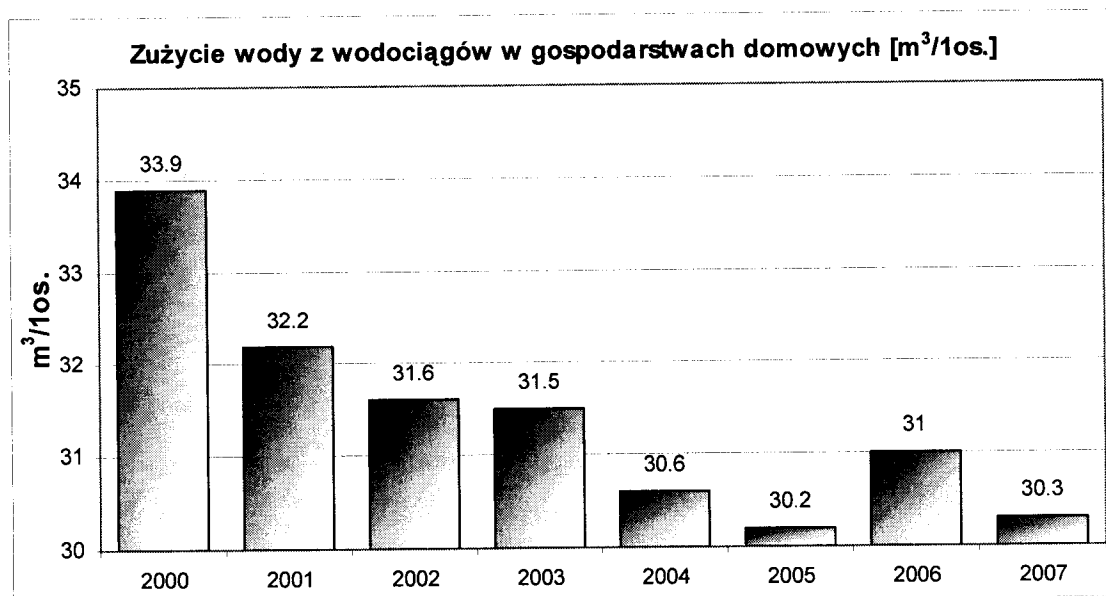

Opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa lubuskiego, 2007

Równocześnie maleje ilość i długość wodociągów lokalnych. W 2007r. wyłączono z eksploatacji 10 wodociągów lokalnych, które produkowały poniżej 100 m³/d. Jest to wynikiem podłączania kolejnych odbiorców do istniejących i rozbudowujących się sieci wodociągów publicznych. Przyczyną likwidacji lokalnych wodociągów jest głównie jakość produkowanej przez nie wody, która nie odpowiada wymaganiom określonym dla wody przeznaczonej do spożycia oraz brak uzasadnienia ekonomicznego zastosowania technologii uzdatniania wody dostarczanej przez te wodociągi.

Zużycie wody w gospodarstwach domowych wykazywało wyraźny trend malejący w latach 2000 – 2004. W latach 2004 – 2007 wielkość zużycia wahała się w granicach od 31,3 hm³ w roku 2006 do 30,5 hm³ w roku 2005. Dla porównania wielkość tego zużycia wynosiła 34,2 hm³ w roku 2000, 31,3 hm³ w roku 2006 oraz 30,6 hm³ w roku 2007 roku. Analizując zużycie wody oddzielnie w miastach oraz na wsi zauważalne były następujące zmiany:

- * w miastach zużycie zmalało z 26,0 hm³ (2000 rok) do 22,0 hm³ (2006 rok) i do 21.6 hm³ w 2007 roku.
- * na wsiach zużycie wzrosło z 8,2 hm³ (2000 rok) do 9,3 hm³ (2006 rok); natomiast w roku 2007 nastąpił nieznaczny spadek.

Opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa lubuskiego, 2007

Wzrost zużycia wody na wsiach spowodowany był budową wodociągów i kanalizacji oraz podniesieniem standardów wyposażenia gospodarstw domowych w urządzenia wodochłonne. Spadek zużycia wody w gospodarstwach domowych w miastach w latach 2004 – 2007 był z kolei spowodowany ograniczeniem jej zużycia przez ludność po zamontowaniu w mieszkaniach liczników na wodę.

Liczba ludności korzystającej z wodociągu w 2006 roku wyniosła 891,6 tys. osób, natomiast w roku następnym wzrosła nieznacznie do 892,6 tys. W 2007 roku 99,1% mieszkań w miastach była wyposażona w wodociąg, natomiast na wsi - 93,7%.

Woda trafiająca do sieci wodociągowej w 2007 roku była uzdatniana w 355 stacjach uzdatniania wody. Ogólna długość sieci wodociągowej, długość połączeń wodociagowych prowadzących do budynków mieszkalnych oraz wielkość zużycia wody z wodociągów w gospodarstwach domowych jest największa w powiatach najsilniej zurbanizowanych.

Awaryjnym źródłem zaopatrzenia w wodę ludności są studnie publiczne, jednak ich ilość w województwie lubuskim systematycznie spada i w 2007 roku zewidencjonowano ich tylko 37.

Jednocześnie w większości z tych studni stwierdzono złą jakość wody. Ze względu na niewystarczającą ilość studni publicznych oraz na stwierdzoną w nich nieodpowiednią jakość wody, awaryjne zaopatrzenie ludności w wodę w województwie lubuskim jest niewystarczające.

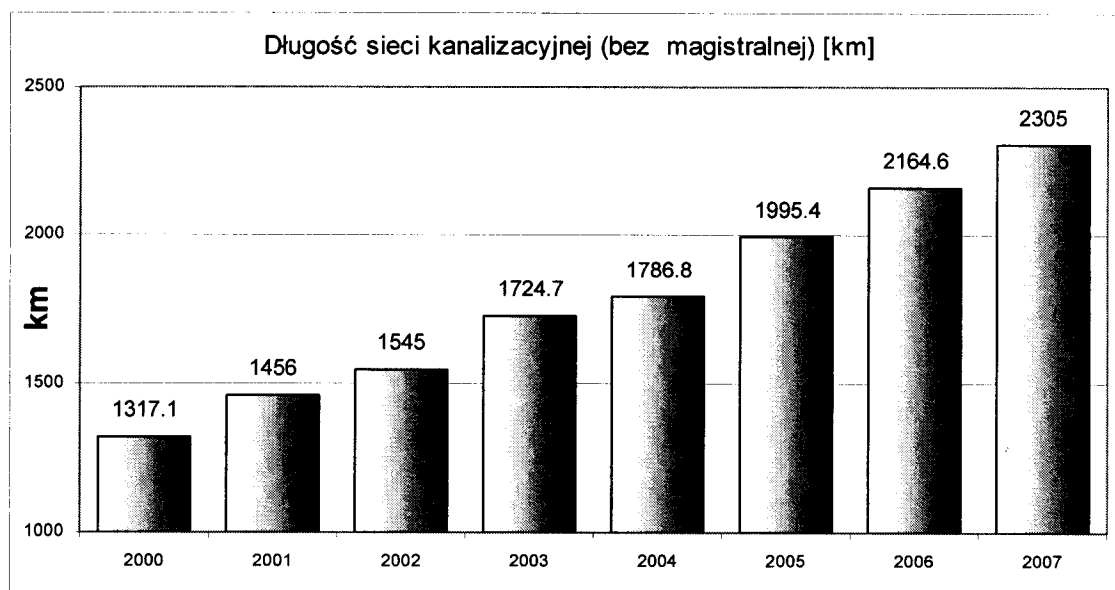
Gospodarka ściekowa

Długość czynnych sieci kanalizacyjnych wynosiła w 2006 roku 2 164,6 km i 2 305,0 w roku 2007 (w stosunku do 1 317,1 km w roku 2000). W ostatnich latach długość tej sieci systematycznie rosła z roku na rok.

Ilość przyłączy kanalizacyjnych do budynków mieszkalnych i zamieszkania zbiorowego ciągle rośnie: z 29.961 w roku 2000, do 46.569 w 2006 r. i do 49.253 w 2007 r., w tym:

* miasta: 26.221 w roku 2000, 34.081 sztuk w roku 2006 i 35.501 w roku 2007,

* wieś: 3.740 w roku 2000, 12.488 sztuk w roku 2006 i 13.752 w roku 2007.

Opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa lubuskiego, 2007

Całkowita ilość osób korzystających z sieci kanalizacyjnej wynosiła w roku 2006 - 622,8 tys., natomiast w roku 2007 - 626,7 tys., w tym korzystająca w:

* miastach – w roku 2006 - 556,3 tys., a w roku 2007 - 556,3 tys. osób,

* na wsi – w roku 2006 - 66,5 tys., a w roku 2007 - 70,4 tys. osób.

W roku 2006 z kanalizacji korzystało 61,6 % ogółu mieszkańców województwa lubuskiego. W roku 2007 procent ten zwiększył się do 62,1, w tym z kanalizacji korzystało:

* 86,4% mieszkańców miast (w roku 2006 - 86,2 %),

* 19,3 % mieszkańców wsi (w roku 2006 - 18,3%).

Wyposażenie w kanalizację jest niezadowalające w miastach, oraz pomimo znacznego przyrostu, relatywnie bardzo niskie na wsi. W przypadku powiatów największy odsetek mieszkańców korzysta z kanalizacji w powiatach międzyrzeckim (76,6%), słubickim (68,8%), sulęcińskim (67,1%) i świebodzińskim (66,9%).

Ilość odprowadzonych ścieków wynosiła w 2006 roku 38.687,0 dam³, natomiast w 2007 roku 35.418,0 dam³. Jeżeli chodzi o jednostki administracyjne to największą ilość ścieków odprowadzano z miast:

Gorzowa Wielkopolskiego (6217 dam³), Zielonej Góry (6043 dam³) oraz powiatów gorzowskiego (3809 dam³) i żarskiego (2966 dam³).

Ilość nieczystości ciekłych wywożonych wzrosła z 919,7 dam³ do 949,8 dam³ w ciągu roku 2006 roku. W roku następnym ilość wywożonych nieczystości ciekłych wzrosła do 1014,0 dam³. Ilość wywożonych nieczystości z gospodarstw domowych wzrosła z 702,7 dam³ do 714,3 dam³ w ciągu 2006 roku i wyniosła 754,0 dam³ w roku 2007 (dane dotyczą nieczystości gromadzonych przejściowo w zbiornikach bezodpływowych).

Z ogólnej ilości ścieków, które wymagały oczyszczania, oczyszczaniu poddawanych było 88,6% w roku 2000, 90,1% w roku 2004 i 91,9% w roku 2007.

Największa ilość ścieków nieoczyszczonych pozostawała w powiatach żagańskim (762 dam³) oraz żarskim (629 dam³).

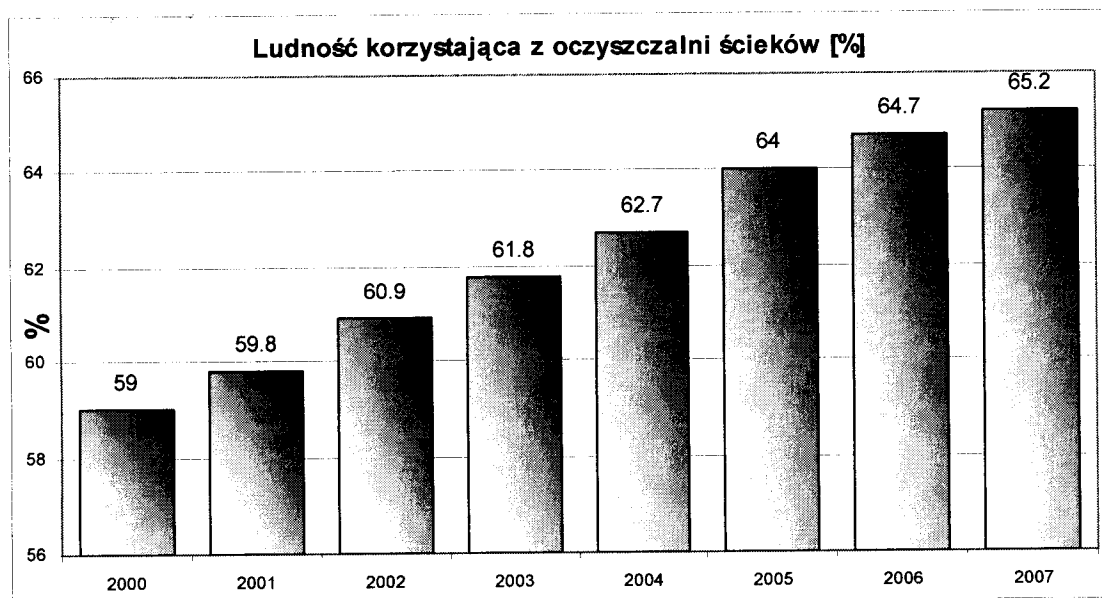
Zmniejszenie presji przemysłowych źródeł zanieczyszczeń nastąpiło nie tylko wskutek restrukturyzacji przemysłu, ale przede wszystkim w wyniku budowy efektywnych oczyszczalni (zamknięty system obiegu wody w wielu zakładach przemysłowych).

Jednocześnie zwiększono racjonalność zużycia wody przez odbiorców indywidualnych, w wyniku powszechnego opomiarowania mieszkań.

Z 42 miast województwa lubuskiego 37 obsługiwanych było przez oczyszczalnie ścieków, w tym:

- * 20 miast – oczyszczalnie biologiczne,
- * 0 miast – oczyszczalnie mechaniczne,
- * 17 miast – oczyszczalnie z podwyższonym usuwaniem biogenów.

Liczba mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków systematycznie rośnie.

Opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa lubuskiego, 2007

W latach 2000 – 2007 odsetek takiej ludności wzrósł z 59,0 do 65,2%. Niestety wiele miejscowości zwłaszcza na wsi nie ma jeszcze rozwiązanej gospodarki ściekowej. Konieczne jest podejmowanie działań, mających na celu zmniejszanie dysproporcji pomiędzy wyposażeniem miejscowości w wodociągi i kanalizację.